UNIVERSAL LIBRARY
OU_206017
UNIVERSAL LIBRARY

OUP—730—28-4-81—10,000.

OSMANIA UNIVERSITY LIBRARY

Call No. T610 S94A

Accession No. T482

Author సుబ్బారామయ్య, పిడుగు

Title ఆస్థానరత్నాకరము 1922

This book should be returned on or before the date last marked below

శ్రీరస్తు.

శ్రీమద్ధన్వంతరయేనమః.

శ్రీమద్రాఘవవంశభూషణుండును శ్రీ బలదేవసూనుండును
సకలాయుర్వేద సంప్రదాయ సార్వభౌముండునునగు
జ్ఞానరసరామకవివర్యునిచే సుశ్రుతాది వివిధాయుర్వేద
గ్రంథప్రమాణోక్తముగ రచియింపఁబడిన

అనుపానరత్నాకరము.

ఆంధ్రతాత్పర్యము.

లేట్, పిడుగు - సుబ్బరామయ్యగారిచే
తెనుగుతాత్పర్యము వ్రాయఁబడియె.

రెండవకూర్పు.

పిడుగు - వెంకటకృష్ణారావు పంతులుగారిచే
హిందూరత్నాకర ముద్రాక్షరశాలయందు
ముద్రింపించి ప్రచురింపఁబడియె.

చెన్నపురి.

1922.

దీని వెల (All Rights Reserved.) రూ. 1

శ్రీరస్తు.

విషయసూచిక.

విషయము.	సంఖ్య.
ప్రథమస్తరంగము.	
అనుపానపరిభాష	1
కొన్నిరోగములకు క్షీరానుపానము	6
యోగరాజగుగ్గుల్వనుపానములు	8
నారాయచూర్ణానుపానములు	9
నిర్గుండ్యానుపానములు	10
భృంగరాజానుపానములు	„
సకలరోగములకు హారీతక్యాదిపానములు	11
అన్యచ్చ	„
గుడూచ్యానుపానములు	12
నేత్రరోగమునకు పునర్నవానుపానము	13
త్రిఫలానుపానములు	„
ద్వితీయస్తరంగము.	
మృత్యుంజయాదిరసములకు అనుపానములు	15
వసంతకుసుమాకరరసానుపానములు	„
లోకనాథరసానుపావములు	16
స్వర్ణమాలినీవసంతరసానుపానములు	17
బృహన్మాలినీవసంతరసానుపానములు	18
పాశుపతరసానుపానములు	„
పర్పటీరసానుపానములు	19
జయాజయన్త్యనుపానములు	„
తృతీయస్తరంగము.	
సువర్ణభస్మానుపానములు	22

విషయము	సంఖ్య
గ్రంథాంతరే	23
రౌప్యభస్మానుపానములు	„
గ్రంథాంతరే	24
తామ్రభస్మానుపానములు	„
గ్రంథాంతరే	25
వంగభస్మానుపానములు	„
జసదభస్మానుపానములు	27
నాగానుపానములు	28
లోహానుపానములు	„
స్వర్ణమాక్షికానుపానములు	29
రౌప్యమాక్షికానుపానములు	„
తుత్థానుపానములు	30
శిలాజితుభస్మానుపానము	„
పారదభస్మానుపానములు	31
రససిందూరానుపానములు	32
గ్రంథాంతరే	33
రసకర్పూరానుపానములు	35
గంధకానుపానములు	„
హింగులానుపానములు	36
అభ్రికానుపానములు	„
అన్యచ్చ	„
అన్యచ్చ	37
అన్యచ్చ	38
హరితాళానుపానములు	„

విషయము.	సంఖ్య.
మనశ్శిలానుపానములు	39
గ్రంథాంతరే	,,
సౌవీరానుపానములు	40
ఖర్పరానుపానములు	41
వజ్రభస్మానుపానములు	,,
వైక్రాంతానుపానములు	42
నీలవైక్రాంతభస్మానుపానములు	,,
ప్రవాళభస్మానుపానములు	,,
రసోపరసాద్యౌషధములకన్నిటికిని కొన్నిరోగములయందనుపానములు	43
విషానుపానములు	44
చతుర్థస్తరంగము.	
సప్తధాతుశోధన	49
ఉపధాతు (అనగా) సువర్ణమాక్షిక శోధన	,,
రౌప్యమాక్షికశోధన	51
తుత్థశోధన	,,
కాంస్యరీతిశోధన	,,
సిందూరశోధన	,,
శిలాజతుశోధన	,,
రససంస్కారము	50
రసాష్టాదశసంస్కారవివరణము	,,
స్వేదనవిధి	,,
మర్దనవిధి	52
మూర్ఛనవిధి	,,
ఉత్థాపనవిధి	53
ఊర్ధ్వపాతనవిధి	,,
అధఃపాతనవిధి	54
తిర్యక్పాతనము	,,
బోధనము	55
నియమనము	,,
సందీపనము	,,
రసశోధన	56
అన్యచ్చ	57

విషయము.	సంఖ్య.
అన్యచ్చ	57
(ఉపరసశోధనములు)	
గంధకశోధన	,,
హింగుళశోధన	,,
అభ్రకశోధన	58
హరితాళశోధన	,,
మనశ్శిలశోధన	,,
అన్యచ్చ	59
ఖర్పరశోధన	,,
కంకుష్ఠాదిశోధన	,,
సర్వోపరసశోధన	,,
(రత్నశోధన)	
వజ్రశోధన	,,
సర్వరత్నశోధన	60
విషశోధన	,,
ఉపవిషశోధన	,,
నేపాళశోధన	,,
పంచమస్తరంగము.	
స్వర్ణమారణము	61
రౌప్యమారణము	,,
తామ్రమారణము	62
వంగమారణము	63
జసదమారణము	64
నాగమారణము	,,
లోహమారణము	,,
స్వర్ణమాక్షికమారణము	65
రౌప్యమాక్షికమారణము	,,
తుత్థమారణము	,,
కాంస్యము ఇత్తడి వీటిమారణము	,,
సిందూరమారణనిషేధము	,,
శిలాజతుమారణవిధి	66
మండూరవిధి	,,
రసమారణము	,,
అన్యచ్చ	67

విషయము.	పంక్తి.
రససిందూరవిధి	67
రసకర్పూరవిధి	,,
హింగుళమారణము	68
అభ్రికమారణము	69
గ్రంథాంతరే	,,
అన్యచ్చ	70
హరితాళమారణము	71
వజ్రమారణము	,,
ప్రవాళమారణము	72
సర్వరత్నమారణము	,,
షష్ఠస్తరంగము	
పక్వసువర్ణభస్మగుణము	73
అపక్వసువర్ణభస్మదోషము	74
అపక్వస్వర్ణదోషశాంతి	75
పక్వరౌప్యభస్మగుణము	,,
అపక్వరౌప్యభస్మదోషము	76
అపక్వరౌప్యదోషశాంతి	,,
పక్వతామ్రభస్మగుణము	,,
అపక్వతామ్రభస్మదోషము	77
అపక్వతామ్రదోషశాంతి	78
పక్వవంగభస్మగుణము	,,
వంగేశ్వరగుణము	,,
అపక్వవంగభస్మదోషము	79
అపక్వవంగదోషశాంతి	80
పక్వజసదభస్మగుణము	,,
అపక్వజసదభస్మదోషము	,,
అపక్వజసదదోషశాంతి	,,
పక్వనాగభస్మగుణము	81
అపక్వనాగభస్మదోషము	83
అపక్వనాగదోషశాంతి	,,
పక్వలోహభస్మగుణము	,,
అపక్వలోహభస్మదోషము ఈ హెడ్డింగు 84 పేజీలో శ్లోక ఆరంభమునకు పుంచుకోవలెను	84

విషయము	పంక్తి.
అపక్వలోహభస్మశాంతి	85
అపక్వలోహజన్యకిటశాంతి	,,
పక్వసువర్ణమాక్షికభస్మగుణము	86
అపక్వస్వర్ణమాక్షికభస్మదోషము	87
అపక్వస్వర్ణమాక్షికదోషశాంతి	,,
పక్వరౌప్యమాక్షికభస్మగుణము	,,
అపక్వరౌప్యమాక్షికభస్మ సేవా దోషము	,,
అపక్వరౌప్యమాక్షికదోషశాంతి	88
తుత్థభస్మగుణదోషములు	,,
అపక్వతుత్థదోషశాంతి	,,
పక్వశిలాజతుభస్మగుణము	,,
అపక్వశిలాజతుభస్మదోషము	,,
అశుద్ధశిలాజతుదోషశాంతి	89
శుద్ధపారదభస్మపక్వగుణము	,,
అన్యచ్చ	,,
అశుద్ధాపక్వపారదదోషశాంతి	,,
అన్యచ్చ	,,
రససిందూరశుద్ధభస్మగుణము	91
రససిందూరఅపక్వదోషతచ్ఛాంతి	,,
రసకర్పూరపక్వగుణము	,,
రసకర్పూరఅపక్వదోషము	,,
అశుద్ధరసకర్పూరదోషశాంతి	92
శుద్ధగంధకభస్మగుణము	,,
అశుద్ధగంధకభస్మదోషము	,,
అశుద్ధగంధకదోషశాంతి	,,
శుద్ధహింగుళగుణము	93
అశుద్ధహింగుళదోషము	,,
అశుద్ధహింగుళదోషశాంతి	,,
పక్వఅభ్రికభస్మగుణము	,,
గ్రంథాంతరే	94
మతాంతరే	,,
అపక్వఅభ్రికభస్మదోషము	,,
అపక్వాభ్రికదోషశాంతి	95

విషయము.	సంఖ్య.
పక్వహరితాళభస్మగుణము	95
అపక్వహరితాళభస్మదోషము	,,
అపక్వహరితాళభస్మదోషశాంతి	,,
పక్వమనశ్శిలగుణము	97
అపక్వమనశ్శిలదోషము	,,
అశుద్ధమనశ్శిలదోషశాంతి	,,
శుద్ధసౌవీరభస్మగుణము	98
అశుద్ధసౌవీరభస్మదోషము	,,
అశుద్ధసౌవీరదోషశాంతి	,,
పక్వఖర్పరభస్మగుణము	,,
అపక్వఖర్పరభస్మదోషము	99
అశుద్ధఖర్పరభస్మదోషశాంతి	,,
పక్వవజ్రభస్మగుణము	,,
అశుద్ధాపక్వవజ్రభస్మదోషము	,,
అశుద్ధాపక్వవజ్రభస్మదోషశాంతి	100
పక్వవైక్రాంతభస్మగుణము	,,
అపక్వవైక్రాంతభస్మదోషము	,,
అశుద్ధాపక్వవైక్రాంతభస్మదోషశాంతి	,,
పక్వప్రవాళభస్మగుణము	,,
అపక్వప్రవాళభస్మదోషము	101
అశుద్ధప్రవాళభస్మదోషశాంతి	,,
మౌక్తికాదిదోషశాంతి	,,
వజ్రమందారయోర్విషశాంతి	,,
విషముష్టివిత్తులదోషశాంతి	,,
అశుద్ధభల్లాతకదోషశాంతి	102
అశుద్ధకర్పూరదోషశాంతి	,,
అశుద్ధగురుగింజలదోషశాంతి	,,
అశుద్ధగన్నేరువిషదోషశాంతి	,,
అశుద్ధనేపాళగింజలదోషశాంతి	,,
అశుద్ధనవాసాగరదోషశాంతి	103
శీతలాదాహదోషశాంతి	,,
అశుద్ధవత్సనాభిదోషశాంతి	,,
అశుద్ధఖదిరదోషశాంతి	,,
దుష్టవాతజాదిరోగదోషశాంతి	,,

విషయము.	సంఖ్య.
భ్రమరమాక్షికవిషదోషశాంతి	104
జంగమవిషదోషశాంతి	,,
కోద్రవధాన్యదోషశాంతి	,,
నాగఫేనవిషదోషశాంతి	,,
మూషకాద్యల్పజంతువిషదోషశాంతి	105
దంష్ట్రివిషదోషశాంతి	,,
ఉమ్మెత్తవిత్తులవిషదోషశాంతి	,,
వృశ్చికవిషదోషశాంతి	,,
మృగాంకవిషదోషశాంతి	,,
తుమ్మెదలకాటుచేజనించుదోషమునకు శాంతి	106
సర్పాదివిషదోషశాంతి	,,
పోకలుమొదలగువానిదోషశాంతి	,,
శ్వానవిషదోషశాంతి	,,
సింహబాలవిషదోషశాంతి	,,
శరటవిషదోషశాంతి	107
యూకాదిదంశనవిషదోషశాంతి	,,
దుష్టజంతువిషదోషశాంతి	,,
గృహగోధికావిషదోషశాంతి	,,
చెవులయందుప్రవేశించినజోరీగ వికారశాంతి	,,
శ్వేతమూషకకృతగ్రంధిదోషశాంతి	108
భ్రమరకృతజలోదరదోషశాంతి	,,
సర్వవిషములదోషశాంతి	,,
సప్తమస్తరంగము.	
యోగరాజగుగ్గులు	109
నారాయణచూర్ణవిధి	110
మత్యుంజయరసనిర్మాణవిధి	111
వసంతకుసుమాకరసనిర్మాణవిధి	112
లోకనాథరసనిర్మాణవిధి	113
స్వర్ణమాలినీవసంతరసనిర్మాణవిధి	116
బృహన్మాలినీవసంతరసనిర్మాణవిధి	117
పాశుపతరసనిర్మాణవిధి	,,
షట్పటీరసనిర్మాణవిధి	118

విషయము.	సంఖ్య.
జయావతీనిర్మాణవిధి	119
జయంతీవటీనిర్మాణవిధి	120
అష్టమస్తరంగము.	
ధాతువులవివరము	121
ఉపధాతువులు	,,
రసములు	,,
ఉపరసములు	122
విషములు	,,
ఉపవిషములు	,,
రత్నములు	,,
ఉపరత్నములు	123

సమాప్తము.

ప్ర క ట న.

అస్మద్దేశీయులారా! నే నీక్రింద బొందుపరచిన యంశంబులను సావధానం బుగ జదువంగోరెద.

ఇచ్ఛిన్నపురంబున మత్పితామహుండగు, పిడుగు - సుబ్బరామయ్యాగారు "హిందూరత్నాకరం" బను ముద్రాక్షరశాలను స్థాపించి పెక్కు వైద్య యితర గ్రంథములను ముద్రింపించి సుమారు 20 సంవత్సరములవరకు తచ్ఛాలాకార్యంబులను నిరభ్యంతరముగానున్ను జాగరూకతతోడనున్ను జరిపించుచుతూవచ్చి కీర్తిశేషులైరి. పదంపడి సుబ్బరామయ్యగారిక్ పుత్రుండును మజ్జనకుండునైన పిడుగు - వెంకట్రావు పంతులుగారున్ను నేనున్నుకలసి సదరు ముద్రాక్షరశాలాకార్యంబులను జరిపించుచుతూవచ్చితిమి. అయితే యిప్పుడు మా తండ్రిగారు పుత్రుడనైన నన్ను విడనాడి మాకుగల పిత్రార్జితపు సొత్తులను విభజించుకొనియె. ఈ విభజనలో సదరు ముద్రాక్షరశాల నాయధీనంబయ్యె.

చదువరులారా! ఇక మీదట నేనే సదరు ముద్రాక్షరశాలను జరిపించుదును. ఇదివరలో అచ్చుపడినగ్రంథములుగాక ఇతర సంస్కృత ఆంధ్ర గ్రంథములనుకూడా బాగుగా ముద్రింపించి మంచిబైండ్లుతోటి సులభమైన వెలలకే స్వల్పలాభముతోటి విక్రయించ నిశ్చయించియున్నాడను. కనుక నాయందు కరుణవహించి వారివారికి వలయు గ్రంథములకును అచ్చుపనులకును ఆర్డర్లను పంపుదురని వేడుచున్నాడను.

వలయువారలు ఈ క్రింది విలాసమగు నా పేరటికివ్రాసి తెప్పించుకొని నన్ను గౌరవింతురని తమ ఘనతను ప్రార్థించుచున్నాడను.

పిడుగు - వెంకటకృష్ణారావుపంతులు,

ప్రింటర్, పబ్లిషర్ అండ్ బుక్కుసెల్లర్,

2/40, పెద్దునాయుని వీధి, మద్రాసు.

అనుపానరత్నాకరము.

ఆంధ్ర తాత్పర్యము.

ప్రథమస్తరంగము.

శ్లో॥ ప్రణమ్యశ్రీగణేశ్వరంహరంవిష్ణుందివాకరం।
శివాంరత్నాకరంకుర్వేఽనుపానస్యయథామతి॥

తా॥ విఘ్నేశ్వరుడు శివుడు విష్ణువు సూర్యుడు పార్వతీదేవి వీరలను నమస్కరించి నాబుద్ధికి గోచరమైనంతవరకు «అనుపానరత్నాకరము» అను గ్రంథమును రచించుచున్నాడను.

అనుపానపరిభాష.

శ్లో॥ అమ్లేంకేచిద్విహితామనుష్యామాధుర్యయోగేప్రణయోభవంతి।
తిక్తామ్లయోగేమధురేణతృప్తాస్తేషాంయథేష్టంప్రవదంతిపథ్యం॥

తా॥ కొందరుపులుసుయందు ప్రీతిగలవారును కొందరుతీపుయందు ప్రీతిగలవారుగను మఱికొందరు తీపుగను పుల్లగను నుండు వాటియందు ఆసక్తిగలవారుగను నుందురు. అట్టివారికి హితముగనుండు పథ్యములను వైద్యవేత్తలు చెప్పుచున్నారు. అవి యెట్లనిన.

శ్లో॥ శీతోష్ణతోయాసవమద్యయూషఫలామ్లధాన్యామ్లపయోరసానాం। యస్యానుపానంతుహితంభవేద్యత్తస్మైప్రదేయంత్విహమాత్రయాతత్॥

తా॥ శీతోదకము వుష్ణోదకము చెఱుకుకల్లు కల్లు కట్టు అనగా (పెసలు మొదలగువానిని వుడకబెట్టిననీరు) పండ్లపులుసు ధాన్యములయొక్క పులుసు పాలు

ఫలరసములు వీటియందు యేయే వ్యాధికి యేయే అనుపానము హితముగనుండునో అట్టి వారికి ఆయా అనుపానమును ఆయా ప్రమాణప్రకారముగ ఔషధ సహితముగ నియ్యవలయును.

శ్లో॥ వ్యాధించకాలంచవిభావ్యధీరై ర్ద్రవ్యాణియోజ్యానిచతానితాని।
సర్వానుపానేషువరంవదంతిమేధ్యంయదంభశ్శుచిభాజనస్థం ॥

తా॥ విద్వాంసులగువారు వైద్యశ్రేష్ఠులు వ్యాధినిన్నీ కాలమునున్ను అనుసరించి ఆయా అనుపానములను చేర్చవలయును. మఱియు శుద్ధపాత్రలయందుం (మట్టిపాత్ర) చబడిన శుద్ధోదకము సమస్త అనుపానములయందును శ్రేష్ఠమైనదిగనుండు.

శ్లో॥ లోకస్యజన్మప్రభృతిప్రశస్తాస్తోయాత్మకాస్సర్వరసాశ్చదృష్టాః ।
సంక్షేపఏషోఽభిహితోఽనుపానేష్వతః పరంవిస్తరతోఽభిధాస్యే॥

తా॥ సమస్తరసములును వుదకాంతర్భూతముగ నుండుటవలన జనులకు జన్మప్రభృతి మరణపర్యంతము వుదకము ప్రశస్తమైన అనుపానమని యెఱుంగవలయు. ఇట్టివుదకము సమస్త అనుపానములయందు సంక్షేపముగ జెప్పబడినది. ఇకను విశేషముగ అనుపానములను జెప్పబోవుచున్నాను.

శ్లో॥ ఉష్ణోదకానుపానంతుస్నేహానామథశస్యతే।
ఋతేభల్లాతకస్నేహాత్ స్నేహాత్తౌవరకాత్తథా ॥

తా॥ జీడిగింజలు వగరుపదార్థములు వీటియొక్క తైలములకుతప్ప యితరములయిన తైలములకు వుష్ణోదకము అనుపానమగుచున్నది.

శ్లో॥ అనుపానంవదంత్యేకేతైలేయూషామ్లకాంజకే ।
శీతోదకంమాక్షికస్యపిష్టాన్నస్యచసర్వశః ॥

తా॥ కొందరు తైలమునకు పులికట్టు పులికడుగు యివి అనుపానములని చప్పుచున్నారు. మఱియు తేనె పేలపిండి మొదలయిన పిండిపదార్థములు వీటికి సర్వసమ్మతముగ శీతోదకము అనుపానమగుచున్నది

శ్లో॥ దధిపయసిమద్యావిషజుష్టేతథైవచ ।
కేచిత్ప్రిష్టమయస్యాహురనుపానంసుఖోదకం ॥

తా॥ మద్యము విషము వీటివలన గలిగిన వికారమునకు పెరుగు పాలు యివి అనుపానములగుచున్నవి. పైజెప్పబడిన పేలపిండి మొదలయిన వాటివలన గలిగిన వికారములకు సుఖోష్ణోదకము అనుపానమని కొందరు వచించెదరు.

శ్లో॥ పయోమాంసరసోవాపిశాలిముద్గాదిభోజినాం ।
యుద్ధాద్వాతపసంతాపవిషమద్యరుజాసుచ ॥

తా॥ సంబాధియ్యాము పులగము వీటినిభుజించుట యుద్ధముచేయుట దారినడుచుట యెండవేడిమిచే కొట్టుబడుట నిప్పుసెగచే గాసినొందుట విషపానము మద్యపానము వీటివలన గలిగినరోగములకు పాలుగాని మాంసరసముగాని అనుపానమగుచున్నది.

శ్లో॥ మాషాదేరనుపానంతుధాన్యామ్లందధిమస్తువా ।
మద్యంమద్యోచితానాంతుసర్వమాంసేషుపూజితం ॥

తా॥ మినుములు మొదలయినవాటికి ధాన్యపులుసుగాని పెరుగుగాని పెరుగుమీదితేటగాని అనుపానమగుచున్నది. మఱియు మద్యపానాభ్యాసము గలవారికి సర్వమాంసములయందును మద్యానుపానమే శ్రేష్ఠమగుచున్నది.

శ్లో॥ అమద్యపానాముదకంఫలామ్లంవాప్రశస్యతే ।
క్షీరంఘర్మాధ్వభాష్యస్త్రీక్లాంతానామమృతోపమం ॥

తా॥ మద్యపానాభ్యాసము లేనివారికి (సర్వమాంసములయందును) వుదకముగాని పులుసుగల పండ్లరసముగాని ప్రశస్తమైన అనుపానముగ నుండు. ఎండమొదలయిన వానివలన గలిగినతాపము మిగులమాటలాడుట స్త్రీసంభోగమువలన గలిగిన శ్రమ వీటికి క్షీరము అమృత తుల్యానుపానముగ నుండు.

శ్లో॥ సురాకృశానాంస్థూలానామనుపానంమధూదకం ।
నిరామయానాంచిత్రంతుభుక్తమధ్యేప్రకీర్తితం ॥

తా॥ చిక్కినవారికి మద్యము అనుపానము బలిసినవారికి వుదక సహితమగు తేనె అనుపానము రోగరహితులకు భోజన మధ్యమునందు నానావిధపదార్థములు అనుపానములని చెప్పబడుచున్నవి.

శ్లో॥ స్నిగ్ధోష్ణంమారుతేపథ్యంకఫేరూక్షోష్ణమిష్యతే ।
అనుపానంహితంచాపిపిత్తేమధురశీతలం ॥

తా॥ వాతరోగమునకు కొంచము వుష్ణముగనుండు పదార్థమున్ను కఫరోగమునకు మిక్కిలి వుష్ణపదార్థమున్ను పిత్తరోగమునకు తీపుగను చల్లగనుండు పదార్థమున్ను హితమైన అనుపానముగ నుండును.

శ్లో॥ హితంశోణితపిత్తిభ్యః క్షీరమిక్షురసస్తథా ।
అర్కశేలుశిరీషాణామాసవాస్తువిషార్తిషు ॥

తా॥ రక్తపిత్తరోగముగల వారలకు పాలుగాని చెరుకురసముగాని అనుపానముగనుండు. విషజనిత రోగముగలవారలకు జిల్లేడు విరిగి దిరిశన వీటియొక్క మద్యములు అనుపానములుగ నుండు.

శ్లో॥ అతఃపరంతువర్ణానామనుపానంపృథక్పృథక్ ।
ప్రవక్ష్యామానుపూర్వేణసర్వేషామేవమేశ్రుణు ॥

తా॥ ఇకమీదట వర్గములనన్నిటికి అనుపానములను వేర్వేరుగ చెప్పబోవుచున్నాను.

శ్లో॥ భవంతిచాత్రసర్వేషాంమాహేంద్రంతోయముత్తమం ।
సాత్మ్యంయస్యతుయత్తోయంతత్తస్మైహితముచ్యతే ॥

తా॥ మాహేంద్రోదకము సమస్త అనుపానముల యందును వుత్తమమైనది. ఎవనికి యేవుదకము వికారమును కలగజేయకుండునో ఆవుదకము వానికి హితముగ నుండునని జెప్పబడును.

శ్లో॥ వుష్ణంవాతేకఫేతోయంపిత్తేరక్తేచశీతలం ।
దోషవద్గురువాభుక్తమతిమాత్రమతాపివా ।
యథోక్తేనానుపానేనసుఖమన్నంప్రజీర్యతే ॥

తా॥ వాతరోగము కఫరోగము వీటియందు వుష్ణోదకమును. పిత్తరోగము రక్తజనితరోగము వీటియందు శీతోదకమును అపానములుగ నుండును. భుజింపబడిన పదార్థము వాతపిత్తశ్లేష్మములలో నేదియైన కలుగజేయునదిగ నుండినను గురుత్వమును గలుగజేయునదిగ నుండినను అధికమైనను పైచెప్పబడిన వుచితానుపానముల చేత జీర్ణింపబడును.

శ్లో॥ రోచనంబృంహణంవృష్యందోషసంఘాతభేదనం ।
తర్పణంమార్దవకరంశ్రమక్లమహారంసుఖం ॥
దీపనందోషశమనంపిపాసాచ్ఛేదనంపరం ।
బల్యంవర్ణకరంసమ్యగనుపానంసదోచ్యతే ॥

తా॥ ఏయేపదార్థమునకు ఏయేఅనుపానము వుచితముగ జెప్పబడియున్నదో ఆయా అనుపానము రుచికరముగను వృద్ధికరముగను వీర్యవృద్ధికరముగను సమస్తదోషములను పోగొట్టునదిగను తృప్తికరముగను మృదుత్వమును కలుగజేయునదిగను శ్రమము గ్లాని వీటినిపోగొట్టునదిగను బలకరముగను కాంతిని కలుగజేయునదిగను నుండును.

శ్లో॥ తదాదాకర్షయేత్పీతంస్థాపయేన్మధ్యసేవితం ।
పశ్చాత్పీతంబృంహయతితస్మాద్వీక్ష్యప్రయోజయేత్ ॥
స్థిరతాంగతమక్లిన్నమన్నమద్రవపాయినాం ।
భవత్యాబాధజననమనుపానమతఃపిబేత్ ॥

తా॥ అట్టిఅనుపానము భోజనాదియందు సేవింపబడ్డేని శరీరమునకు దౌర్బల్యము మధ్యమునందు సేవింపబడ్డేని భుజింపబడిన పదార్థమును శరీరమునందు యిమిడి కయు భుజింపబడిన పిదప సేవింపబడ్డేని శరీరపుష్టి వీటిని గలుగంజేయుగాన చక్కగ ఆలోచించి అనుపానములను పైజెప్పబడిన ప్రకారముగ సేవింప వలయును. ద్రవపదార్థమును సేవించినవారికి భుజింపబడిన అన్నము మృదుత్వమును జెందక స్థిరత్వమును పొందినదై శరీరమునకు భాధను గలుగజేయుగాన అనుపానమును తప్పక సేవింపవలయును.

శ్లో॥ నపిబేచ్ఛ్వాసకాసార్తోరోగేచాపూర్ధ్వజత్రుగే ।
క్షతోరస్కఃప్రసేకీచయస్యచోపహతస్స్వరః ॥

తా॥ శ్వాస కాసరోగములు గలవాడును ఊర్ధ్వజత్రురోగము గలవాడును రొమ్మునొప్పి గలవాడును ప్రసేకరోగము గలవాడును హీనస్వరము గలవాడును యిట్టిరోగములు ప్రకోపించి యున్నపుడు వుదకమును పానము చేయకూడదు.

శ్లో॥ పీత్వాఽధ్వభాష్యాధ్యయనగేయస్వప్నాశీలయేత్ ।
ప్రదూష్యామాశయంతద్ధితస్యకంఠోరసిస్థితం ॥
స్యందాగ్నిసాదచ్ఛర్ద్యాదీనామయాన్జనయేద్బహూన్ ॥

తా॥ అనుపానమును సేవించిన తోడనే దూరినడచుట మిగుల సంభాషించుట అధ్యయనముచేయుట గానముచేయుట నిద్రించుట వీటిని వర్జింపవలయును. అటుల వర్జింపనియెడల పానముజేయఁబడిన అనుపానము ఆమాశయమును చెరిచి కంఠము రొమ్ము వీటియందునిలచి వోకరించి కఫముపడుట అగ్నిమాంద్యము వమనము యివి మొదలైన అనేకరోగములను గలుగఁజేయు

శ్లో॥ గురులాఘువచింతేయంస్వభావంనాతివర్తతే।
తథాసంస్కారమాత్రాంతకాలాంశ్చాప్యుత్తరోత్తరం ॥

తా॥ మనుష్యునియొక్క స్వభావము సంస్కారము ప్రమాణము రోగాంత కాలము వీట్లయొక్క న్యూనాధిక భావముల ననుసరించి అధికముగగాని లఘువుగగాని అనుపానమును సేవించవలయును.

శ్లో॥ మందకర్మానలారోగ్యాః సుకుమారాస్సుఖోచితాః।
జన్తవో యేతు తేషాంహిచింతేయంపరికీర్తితా ॥

తా॥ మందముగ పనిజేయువారు మందాగ్నిగలవారు మిగుల ఆరోగ్యము నపేక్షించువారు సుకుమారులుగ నుండువారెవరో అట్టివారికి పైచెప్పబడిన అనుపానములు విధింపబడి యున్నవి.

శ్లో॥ బలినః కరభక్షాశ్చయేచదీప్తాగ్నయోనరాః।
కర్మనిత్యాశ్చయే తేషాంనావస్యంపరికీర్తయేత్ ॥

తా॥ యెట్టివారు బలవంతులుగను కఠినభక్షణ చేయువారుగను అగ్నిదీపము గలవారుగను యెల్లపుడు పనిచేయువారుగను నుందురో అట్టివారికి పైజెప్పబడిన అనుపానములు అవస్యకముగావు.

కొన్నిరోగములకు క్షీరానుపానము.

శ్లో॥ క్షీరోచితస్యప్రక్షీణశ్లేష్మణోదాహతృడ్వతః।
క్షీరంపిత్తానిలార్తస్యపథ్యమప్యతిసారిణః ॥

తా॥ క్షీణశ్లేష్మము తాపము దప్పి పిత్తము వాతము వీటిచేపీడ అతిసారము యివిగలవానికి పాలు అనుపానముగ నుండు.

శ్లో॥ తద్వత్పుల్లంఘనోత్తప్తం ప్లుష్టం వనమివాగ్నినా ।
దివ్యాంబుజీవనోత్తస్యజ్వరంచాశునియచ్ఛతి ॥

తా॥ కార్చిచ్చుచే దహింపబడిన వనము వర్షోదకముచే మరలచిగిరించు చందంబున లంఘనముచేత గాశిజెందినవాడు యెండచేత తపింపబడినవాడు శ్రీరామపానముచే జీవించు. అట్టివానికిజ్వరము శీఘ్రముగనశించు.

శ్లో॥ సంస్కృతింశీతిముష్ణం వాతస్మాద్ధారోష్ణమేవవా ।
విభజ్యకాలేయుంజీతజ్వరిణం హన్త్యతోన్యథా॥

తా॥ కాగిచల్లారియు లేక కొంచము వుష్ణముగను లేక ధారోష్ణముగనుంకు పాలును కాలమునుబట్టి జ్వరపీడితుడు సేవింపవలయు. కాచబడినదియును ధారోష్ణముగ నుండనిదియునునైన పాలను జ్వరపీడితుడు సేవించెనేని మృత్యువశుడగును.

శ్లో॥ పయస్సశుంఠీఖర్జూరమృద్వీకాశర్కరాఘృతం ।
శృతశీతంమధుయుతంతృడ్దాహజ్వరనాశనం ॥
తద్వద్ద్రాక్షాబలాయష్టీసారివాకణచందనైః ।
చతుర్గుణేనాంభసావాపిప్పల్యావాశ్రితంపబేత్ ॥

తా॥ పాలయందు శొంఠి ఖర్జూరపుకాయ ద్రాక్ష వీటిలో నేదియైననువైచి కాచి అందుశర్కరగాని నెయ్యిగాని తేనెగానివైచి చల్లార్చి అనుపానముగ సేవించిన యెడల దప్పి తాపమువీటిని నివర్తింపజేయు. మఱియు ద్రాక్ష చిట్టాముదపువేరు యష్టిమధుకము సుగంధపాలవేరు పిప్పలి చందనము వీటినివైచి కాసబడిన పాలు సేవింపబడినను లేక పాలకు నాలుగింతలు వుదకముపోసి పిప్పలివైచి నీరంతయు యిగురునటులకాచి సుఖోష్ణముగ పానముచేసినను జ్వరమును వశింపజేయు.

శ్లో॥ కాసాచ్ఛ్వాసాచ్ఛిరశ్శూలాత్పార్శ్వశూలాచ్చిరజ్వరాత్ ।
ముచ్యతేజ్వరితఃపీత్వాపఞ్చమూలీశ్రితంపయః ॥

తా॥ జ్వరముగలవాడు పంచమూలములను పాలలోవైచి కాచి అనుపానముగ సేవించిన యెడల చిరకాలజ్వరము నశించుటయేగాక కాస శ్వాస తలనొప్పి పార్శ్వశూల యివిగూడనశించు.

శ్లో॥ శ్రితమేరండమూలేనబాలబిల్వేనవాజ్వరాత్ ।
ధారోష్ణంవాపయఃపీత్వావిబద్ధానిలవర్చసః ॥

తా॥ పాలయందు అముదపువేరునుగాని లేక బిల్వపత్రములనుగాని వైచికాచి అనుపానముగ సేవించినను లేక పాలను ధారోష్ణముగ సేవించినను జ్వరము మల బద్ధము యివి నశించు.

శ్లో॥ సరక్తపిత్తాతిసృతేస్సత్సృట్ శూలప్రవాహికాత్ ।
సిద్ధంశుంఠీబలావ్యాఘ్రీగోక్షురకగుడైఃపయః ॥

తా॥ పాలయందు శొంఠి చిట్టాముదపువేలు వాకుడు పల్లేరు బెల్లము వీటిని వైచికాచి అనుపానముగ సేవించిన రక్తపిత్తము అతిసారము దప్పితోకూడిన శూల భేదులు యివి నివర్తించు.

శ్లో॥ శోఫమూత్రశకృద్వాతవిబంధజ్వరకాసజిత్ ।
వృశ్చికబిల్వపర్ణాభూసాధితంజ్వరశోఫనుత్ ॥
శిరీషపాసారసిద్ధంవాక్షీరమాశుజ్వరాపహం ॥

తా॥ తెల్లగలిజేరు బిల్వము గలిజేరు వీట్లను పాలయందువైచి కాచి అనుపానముగ సేవించినను లేక యిరుగుడు రసమునువైచి కాచి త్రాగినను శోఫ మూత్రరోగము భేదులు వాతము మలమూత్రములను బంధించు రోగము జ్వరకాస జ్వరశోఫ కేవలజ్వరము యివి నివర్తించు.

శ్లో॥ సౌభాగ్యపుష్టిబలశుక్రవివర్ధనాని కింసన్తినోభువిబహూనిరసాయనాని । కందర్పవర్ధినీపరంతుసితాజ్యయుక్తాదుగ్ధాదృతేన మమకోపిమతఃప్రయోగః ॥

తా॥ శరీరకాంతి శరీరపుష్టి బలము వీర్యవృద్ధి కామవృద్ధి వీటిని గలుగజేయుటకు అనేక రసాయనములుండినప్పటికిన్ని పాలనుకాచి అందు తెల్లశర్కర నెయ్యి వీటినివైచి సేవించిన పైజెప్పబడిన గుణములను గలుగజేయుటకు యితర రసాయనములు యీప్రయోగముతో సమానములుగావు.

యోగరాజగుగ్గుల్వనుపానములు.

శ్లో॥ రాస్నాదికాథసంయుక్తోవివిధంహంతిమారుతం ।
కాంకోల్యాదిశ్రితాత్పిత్తంకపమారగ్వధాదినా ॥
దార్వీశ్రితేనమేహాంశ్చగోమూత్రేణవపాండుతాం ।

మేదోవృద్ధించమధుసాకుష్ఠేనింబత్రితేనహా।
ఛిన్నాక్వాథేనవాతాస్రంశోథంశూలంకణాశ్రితా॥
పాటలాక్వాథసహితోవిషమూషకజంజయేత్।
త్రిఫలాక్వాథసహితోనేత్రార్తింహంతిదారుణాం॥
పునర్నవాదేఃక్వాథేనహన్యాత్సర్వోదరాణ్యపి॥

తా॥ యోగరాజగుగ్గులు అనేడౌషధమును రాస్నాది కషాయముతో సేవించిన నానావిధములయిన వాతములు నశించు. కాకోల్యాది కషాయముతో సేవించిన పిత్తరోగము నశించు. ఆరగ్వధాది (రేల) కషాయముతో సేవించిన కఫరోగము నివర్తించు. మానిపసపు కషాయముతో సేవించిన మేహరోగములు నివర్తించు. గోమూత్రముతో సేవించిన పాండురోగము నశించు. తేనెతో సేవించిన మేదోవృద్ధి (అధికబలువు) నశించు. వేపకషాయముతో సేవించిన కుష్ఠురోగముతోడను తిప్పతీగ కషాయముతో సేవించిన వాతరక్తరోగము నివర్తించు. పిప్పలికషాయముతో సేవించిన శోఫ శూల యివినివర్తించు. మొక్కపుచెట్టువేరు కషాయముతో సేవించిన యెలుకవిషము నశించు. త్రిఫలకషాయముతో సేవించిన దారుణమైన నేత్రరోగము నివర్తించు. పునర్నవాది (గలిజేరు) కషాయముతో సేవించిన సమస్త ఉదరరోగములు నశించు.

నారాయణ చూర్ణానుపానములు.

శ్లో॥ దద్యాద్యుక్తానుపానేనతథాధ్మానేసురాదిభిః।
గుల్మేబదరనీరేణవిట్సంగేదధిమస్తునా॥
ఉష్ణాంబుభిశ్చాజీర్ణేచవృక్షామ్లైఃపరికర్తృషు।
ఉష్ట్రీదుగ్ధేనోదరేషుతథాతక్రేణవాగవాం।
ప్రసన్నయావాతరోగేదాడిమాంభోభిరర్శసి।
ద్వివిధేచవిషేదద్యాత్ఘృతేనవిషనాశనం॥
చూర్ణంనారాయణంనామదుష్టరోగగణాపహం॥ ...

తా॥ నారాయణ చూర్ణమును ఆయారోగములకు తగిన అనుపానములతో నివ్వవలయును. ఎట్లన్నను; మద్యము మొదలయిన వాటితో నారాయణచూర్ణమును సేవించిన కడుపుబ్బరము నివర్తించు. రేగుకషాయముతో సేవించిన గుల్మరోగము తొలగు. పెరుగుతేటతో సేవించిన మలబద్ధము నశించు. ఉష్ణోదకముతో సేవించిన

అజీర్ణరోగము నివర్తించు. వృక్షామ్లములతో సేవించిన గుదరోగము నశించు. ఒంటె పాలతో సేవించిన వుదరరోగములు నివర్తించు. కల్లుతో సేవించిన వాతరోగము నశించు. దాడిమఫలరసముతో సేవించిన అర్శోరోగము (మూలవ్యాధి) నశించు. తేనెతో సేవించిన ద్వివిధవిషములు నశించు. ఇట్టిగుణములుగల నారాయణచూర్ణము సేవించిన అనేక రోగములను బోగొట్టునని తాత్పర్యము.

నిర్గుండ్యానుపానములు.

శ్లో॥ ప్రస్థనిర్గుండీచూర్ణస్యగోమూత్రేణసమంపిబేత్ ।
దశరాత్రప్రయోగేనకుష్ఠనాశోభవేధ్ధ్రువం॥

తా॥ 16 పలములు వావిలిచూర్ణమును గోమూత్రములోనైచి దానిని 10 భాగములుచేసి 10 దినములు సేవించిన కుష్ఠురోగము నివర్తించు.

శ్లో॥ నిర్గుండీచూర్ణమాదాయఘృతేనసహభక్షయేత్ ।
కృశస్తుదుర్బలోవాపీబలవీర్యయుతోభవేత్ ॥

తా॥ చిక్కిపోయిన వాడుగాని దుర్బలుడుగాని నిర్గుండీ చూర్ణమును నేతితో సేవించిన బలము వీర్యవృద్ధి వీటితో గూడుకొన్న వాడగును.

శ్లో॥ నిర్గుండీచూర్ణమాదాయపిబేదుష్ణేనవారిణా ।
సప్తరాత్రప్రయోగేనరోగముక్తోభవేన్నరః ॥

తా॥ ఉష్ణోదకముతో 7 దినములు నిర్గుండీ చూర్ణమును సేవించిన సర్వరోగములు నివర్తించు.

శ్లో॥ నిర్గుండీమూలముద్ధృత్యగృహేచధారయేద్బుధః ।
నశ్యంతిసర్వవిఘ్నానిగృహాన్నాగాశ్చసర్వశః ॥

తా॥ ఎవనియింట్లో వావిలివేరు వుంచబడియున్నదో వానిగృహమునందు విఘ్నములు లేకుండుటయేగాక సర్పములు సహా తొలగిపోవును.

భృంగరాజానుపానములు.

శ్లో॥ భృంగరాజపత్రేర్ధసంకృష్ణజీరసమంపిబేత్ ।
తైలేసహసంధద్యాద్గ్వలీపలితవర్జితః ॥

తా॥ సుంటుపల్లగరాకు రసమును, వల్లచిలకరాతోగాని రేక మంచిగానాదెతోగాని చేర్చి అనుపానముగ సేవించిన వార్ధకమువలన గలిగిన శరీర శైథిల్యము వెంట్రుకలు నరసిపోవుట యివితొలగి యవ్వనమును జెందు.

శ్లో॥ భృంగరాజేరసంచైవగుడూచీరసస్తసంయుతం।
మాసమాత్రప్రయోగేనసర్వవ్యాధివినశ్యతి।

తా॥ సుంటగలగరాకు రసమును తిప్పతీగె రసములోచేర్చి మాసమాత్రము సేవించిన సర్వరోగములు నివర్తింతు.

సకలరోగములకు హారీతక్యాదిపానములు.

శ్లో॥ సితాయుక్తాచశరదీహేమంతేనాగరేణచ।
శిశిరేపిప్పలీయుక్తావసంతేమధునాసహ।
గ్రీష్మేచగుడసంయుక్తావర్షాసులవణేనచ।
అనేనైవవిధానేనభక్షయేద్యోహారీతకీం।
తస్యవృద్ధిర్బలంవీర్యంమారోగ్యంస్థిరయౌవ్వనం।
అగ్నిర్దహతికాష్ఠానితనురోగాన్ హారీతకీ।
కదాచిత్కుప్యతేమాతానోదరస్థాహారీతకీ।
మాతేవసర్వదాజ్ఞేయాహితధాత్రీహారీతకీ॥

తా॥ కరకచూర్ణమును శరదృతువునందు తెల్లశర్కరతోను హేమంత ఋతువునందు శొంఠిచూర్ణముతోను శిశిరుతువునందు పిప్పలిచూర్ణముతోను వసంత ఋతువునందు తేనెతోను గ్రీష్మరుతువునందు బెల్లముతోను వర్షరుతువునందు లవణముతోను యీ ప్రకారముగ యెవడు సేవించు చున్నాడో ఆట్టిమనుజునికి వృద్ధి బలము వీర్యము పుట్టి ఆరోగ్యము స్థిరయౌవనము యివి గలుగుటయేగాక అగ్నికట్టెలను దహించ జేయుచందంబున సమస్తరోగములను సగా నివర్తింపజేయు. తల్లి పుత్రునికాపాడురీతి పూర్వోక్తప్రకారముగ సేవింపబడిన కరకచూర్ణము తన్నుసేవించిన వానిని కాపాడును.

అన్యచ్చ.

శ్లో॥ గ్రీష్మేతుల్యగుడాంసుసైంధవయుతాంమేఘావనద్ధాంబరే।
తుల్యాంశర్కరయాశరద్య మలయాశుంఠ్యాతుషారాగమే।

శ్లో॥ పిప్పల్యాక్షౌద్రైరేవసంతసమయే ... త్రైణసంయోజితాం ।
రాజన్ ప్రాప్యహరీతకీమివరుజో నశ్యంతి తేశత్రవః ॥

తా॥ గ్రీష్మఋతువునందు కరకచూర్ణమును బెల్లముతో సమముగచేర్చి సేవించినను, వర్షఋతువునందు సైంధవలవణముతో సమముగచేర్చి సేవించినను శరదృతువునందు తెల్లచక్కెరతో సమముగచేర్చి సేవించినను హేమంతఋతువునందు శొంఠి చూర్ణముతో సమముగచేర్చి సేవించినను శిశిరఋతువునందు పిప్పలిచూర్ణముతో సమముగ చేర్చి సేవించినను వసంతఋతువునందు తేనెతో చేర్చి సేవించినను శూరత్వముజెందిన రాజెదట శత్రువులు నశించు చందంబున సమస్తరోగములు నశించు.

గుడూచ్యానుపానములు.

శ్లో॥ ఘృతేనవాతంసగుడావిబంధంపిత్తంసితాఢ్యామధునాకఫంచ।
వాతాస్రముగ్రంరుబుతైలమిశ్రా శుంఠ్యావాతంశమయేద్గుడూచీ॥

తా॥ తిప్పసత్తును నేతితో సేవించిన వాతరోగము నివర్తించు. బెల్లముతో సేవించిన మలమూత్రకట్టురోగము నశించు. తెల్లచక్కెరతో సేవించిన పిత్తరోగము నివర్తించు. తేనెతో సేవించిన కఫరోగము నశించు. ఆముదముతో సేవించిన వాతరక్తరోగము నివర్తించు. శొంఠిచూర్ణముతో సేవించిన ఆమవాతరోగము నశించు.

శ్లో॥ అమృతాస్వరసోహంతిక్షౌద్రయుక్తోహికామలాం ।
శార్ఙ్గధరేణచోక్తత్వాద్వ్యక్తోయంరచితోమయా ॥
సమధుచ్ఛిన్నాస్వరసోనానామేహనివారణం।
వదంతిభిషజస్సర్వేశరదిందునిభాననే ॥

తా॥ తిప్పతీగరసము తేనెతో సేవించిన కామిలారోగము సమస్తప్రమేహరోగములు యివినివర్తించు.

శ్లో॥ జీర్ణజ్వరంకఫకృతం కణయానమేతశ్ఛిన్నోద్భవోహ్యాధకషాయకపహంతి॥

తా॥ తిప్పతీగ కషాయమునందు పిప్పలిచూర్ణమునువైచి సేవించిన కఫజన్యజీర్ణజ్వరము నివర్తించు.

శ్లో॥ అమృతాక్వాథకల్కాభ్యాంసక్షీరంవిపచేద్ఘృతం।
పాతేరక్తంజయత్యాశుకుష్ఠంజయతిదుస్తరం॥

తా॥ తిప్పతీగ కషాయము తిప్పతీగకల్కము పాలు వీట్లను నేతిలోవేసి పక్వముగవండి ఘృతముచే దానిని సేవించిన వాతరక్తము కుష్ఠము యివినివర్తించు.

శ్లో॥ గుడూచీస్వరసఃకర్షంక్షౌద్రంస్యాన్మాషకోన్మితం।
సైంధవంక్షౌద్రతుల్యంస్యాత్సర్వమేకత్రమర్దయేత్॥
అంజయన్నయనంతేనపిల్లార్మతిమిరంజయేత్।
కాచకండూలింగనాశంశుక్లాకృష్ణాగతాన్గదాన్॥

తా॥ కర్షమాత్రము తిప్పతీగరసము మాషప్రమాణము తేనె మాషప్రమాణము సైంధవలవణము వీటినన్నిటిని నేకముజేసి మర్దించి నేత్రమునకు అంజనము వేసికొనిన పిల్లార్మయనే నేత్రరోగము తిమిరరోగము కాచరోగము కండ్లయందు దురద లింగనాశనము (అనగా గురుతు తెలియకపోవుట) వల్ల తెల్ల గుడ్లయందలి రోగము వీటిని నివర్తింపంజేయు.

నేత్రరోగమునకు పునర్నవానుపానము.

శ్లో॥ దుగ్ధేనకండూంక్షౌద్రేణనేత్రస్రావంచసర్పిషా।
పుష్పంతైలేనతిమిరంకాంజికేననిశాంధతా॥
పునర్నవాజయత్యాశుభాస్కరస్తిమిరంయథా॥

తా॥ గలిజేరురసమును పాలతో రంగరించి నేత్రములకు అంజనమిడిన కండ్లదురద తేనెతో రంగరించి అంజనమిడిన నేత్రస్రావము నేతితో రంగరించి అంజనమిడిన కండ్లయందలి పూలు మంచినూనెతో రంగరించి అంజనమిడిన తిమిరరోగము కడుగు నీటితో రంగరించి అంజనమిడిన రేచీకటి వీటిని సూర్యుడు అంధకారమును తొలగించు చందంబున యీయంజనము తొలగించు.

త్రిఫలానుపానములు.

శ్లో॥ ఏకాహరీతకీయోజ్యాద్వౌచయోజ్యౌవిభీతకౌ।
చత్వార్యామలకాన్యేవత్రిఫలైషాప్రకీర్తితా॥
త్రిఫలాశోథమేహఘ్నీనాశయేద్విషమజ్వరాన్।
దీపనీశ్లేష్మపిత్తఘ్నీకుష్ఠహంత్రీరసాయనీ।
సర్పిర్మధుభ్యాంసంయుక్తాసైవనేత్రామయాన్జయేత్॥

తా॥ కరక్కాయ 1 భాగము తాండ్రికాయ 2 భాగములు, ఉసిరికపలుకు 4 భాగములు వీటినన్నిటిని నేకముజేర్చి చూర్ణముచేసినట్టి చూర్ణమును త్రిఫలయన బడును. ఈ త్రిఫలచూర్ణమును సేవించిన, శోఫ, మేహము, విషమజ్వరములు శ్లేష్మము పిత్తము కుష్ఠరోగము వీటిని నివర్తింపం జేయుటయేగాక అగ్నిదీపనమును సగాగల్గు గంజేయు. మఱియు యీ చూర్ణమును నెయ్యి తేనె పిష్టతో సంగరించి నేత్రముల కంజనమిడిన నేత్రరోగములన్నిటిని నివర్తింపజేయు.

శ్లో॥ ఫలత్రికోద్భవంక్వాథంగోమూత్రేణైవపాయయేత్ ।
వాతశ్లేష్మకృతంహంతిశోథవృషణసంభవం ॥

తా॥ త్రిఫల కషాయమును గోమూత్రముతో వండి సేవించిన, వాతశ్లేష్మజనిత రోగము బీజమువాచుట వీటిని నశింపంజేయు.

శ్లో॥ క్షౌద్రేణత్రిఫలాక్వాథఃపీతోమేదహరఃస్మృతః ।
శీతీభూతంతథోష్ణాంబుమేదోహృత్క్షౌద్రసంయుతః ॥

తా॥ త్రిఫల కషాయమునందు తేనెవైచి చేర్చిగాని లేక చల్లారిన వేడినీళ్ళు తేనె యీరెంటిని చేర్చిగాని పుచ్చుకొనిన మేదోరోగము నివర్తించు.

శ్లో॥ త్రిఫలారగ్వధక్వాథశ్శర్కరాక్షౌద్రసంయుతః ।
రక్తపిత్తహరోదాహపిత్తశూలనివారణః ॥

తా॥ త్రిఫలములు రేలవిత్తులు వీటిని కషాయముకాచి అందు శర్కర తేనె వీటినివైచి సేవించిన రక్తపిత్తము తాపము పిత్తము శూల వీటిని నివర్తింపంజేయు.

శ్లో॥ త్రిఫలాయారసక్షౌద్రయుక్తోజయతికామిలాం ।
శార్ఙ్గధరేణచోక్తత్వాచ్ఛ్లోకోయంరచితోమయా ॥
మృతాయస్త్రిఫలాయష్టిచూర్ణంమధుఘృతాన్వితం ।
దినాంతేలేఢినిత్యంసరతౌచటకవద్భవేత్ ॥

తా॥ త్రిఫల కషాయమునందు తేనెవైచి పుచ్చుకొనిన కామిలారోగము నివర్తించు. మఱియు అయోభస్మము త్రిఫలచూర్ణము యెష్టిమధుకచూర్ణము వీటిని నేకముగజేర్చి అందునెయ్యిగాని తేనెగానివైచి సంగరించి ప్రతిదినము రాత్రుల యందు సేవించిన మగపిచ్చుకవలె స్త్రీసంభోగమునందు పటుత్వముగలవాడగును.

గద్య॥ ఇతి శ్రీమదాంధ్రభాషానువాదభూషితే, అనుపానరత్నాకరే.
ఆన్నపథ్యానుపానవివేకకథనంనామ ప్రథమస్తరంగః.

శ్రీరస్తు.

అనుపానరత్నాకరము.

ఆంధ్ర తాత్పర్యము.

ద్వితీయ స్తరంగము

మృత్యుంజయాదిరసములకు అనుపానములు.

శ్లో॥ మృత్యుర్వినిర్జితో యస్మాత్తేన మృత్యుంజయో రసః
మధునా లేహనం ప్రోక్తం సర్వజ్వరనివృత్తయే ॥
దధ్యుదకానుపానేన వాతజ్వరనిబర్హణః ।
ఆర్ద్రికస్వరసైః పానం దారుణే సన్నిపాతకే ॥
జమ్బీరద్రవయోగేన హన్త్యాజీర్ణజ్వరం నాశనః ॥
అజాజీగుడసంయుక్తో విషమజ్వరనాశనః ॥

తా॥ ఈరసము మృత్యువును జయించునది కాబట్టి మృత్యుంజయ రసమనం బడు దీనిని తేనెతో సేవించిన జ్వరము పెరుగుమీది తేటతో సేవించిన వాతజ్వరము అల్లపురసముతో సేవించిన దారుణమగు సన్నిపాతము నిమ్మకండ్లరసముతో సేవించిన అజీర్ణజ్వరము బెల్లముతో గూడిన జీలకర్ర కషాయముతో సేవించిన విషజ్వరము వీటిని నివర్తింపంజేయు.

వసంతకుసుమాకర రసానుపానములు.

శ్లో॥ శిలాజితు మధూపసైః క్షయగదేషు సర్వేష్వపి ప్రమేహ్వారుజరా త్రిభిస్సమధుశర్కరాభిస్సహ । సితామలయజద్రవైర్మహాతి రక్తపిత్తే థవా సితామధుసమన్వితైర్వృషభపల్లవానాంద్రవైః। త్రిజాతగజచందనైరపి చతుష్టిపుష్టిప్రదో మహోభవకరో౽పరోప విషుశంఖపుష్పీరసైః । అభీరుకరసశర్కరామధుభిరమ్లపిత్తామయేషు రేషుతు యుగాదిజేషు నిగదేషు సంయోజయేత్ ॥

తా॥ వసంతకుసుమాకర రసమును తేనెతోచాది అందు శిలాజత్తుభస్మము త్ర్యూషణములు వీటినిచేర్చి సేవించిన సమస్తమగు క్షయలు మానివసపుచూర్ణము శర్కర వీటిని తేనెలోవైచి యీ అనుపానముతో సేవించిన ప్రమేహములు చందన కషాయములో తెల్లచక్కెర వైచి దానితోసేవించినను లేక వృషభకమనుచెట్టు చిగుళ్ల రసమునందు తెల్లచక్కెర తేనెవైచి దానితోసేవించినను మిగుల ప్రకోపముగనుండు రక్తపిత్తము వీటిని నివర్తింపంజేయును. త్రిజాతకము గజపిప్పలి చందనము వీటినిచేర్చి కషాయముకాచి దానితోసేవించిన సంతోషము శరీరపుష్టి కామవృద్ధి వీటినిగలుగం జేయును. శంఖపుష్పీ రసముతో సేవించిన వమనము పిల్లపీచర రసమునందు శర్కర తేనె వీటినిచేర్చి దానితోసేవించిన ఆమ్లపిత్తము యివినశించు. మఱియు యితరరోగములయందు తగునైన అనుపానములతో సేవించిన ఆయారోగములు నివర్తించు.

లోకనాథ రసానుపానములు.

శ్లో॥ అరుచౌనిస్తుషంధాన్యంఘృతభృష్టంసశర్కరం। దద్యాత్తథా జ్వరేధాన్యం గుడూచీక్వాథమాహరేత్ ॥ ఉశీరవాసక క్వాథం దద్యాత్సమధుశర్కరం। రక్తపిత్తే కఫేశ్వాసేకాసే చస్వరసంక్షయే ॥ అగ్నిభృష్ట జయాచూర్ణం మధునానిశిదే యతే।నిద్రానాశేఽతిసారేచగ్రహణ్యాంమందపావకే ॥ స్నావ ర్చలాభయాకృష్ణా చూర్ణముష్ణజలైఃపిబేత్ । శూలేజీర్ణే తథాకృష్ణా మధుయుక్తాజ్వరేహితా । ప్లీహ్నిపాండరేవాత రక్తేశ్ఛర్ద్యాంచైవగుడాంకురే ॥ నాసికాదిషుర క్తేషురసందా డిమపుష్పజం। దూర్వాయాస్స్వరసంనస్యందద్యాచ్ఛర్కరా యాయుతం ॥ కోలమజ్జాకణాబర్హి పక్షభస్మాసశర్కరం॥ మధునాలేహయేచ్ఛర్దిహిక్కాకోపస్యశాంతయే । విధిరేష ప్రయోజ్యస్తుసర్వస్మిన్నోప్యటలీరసే। మృగాంకేహేమగర్భేచ మౌక్తికాఖ్యేరసేతథా । ఇత్యయంలోకనాథాఖ్యో రసస్సర్వ రుజోజయేత్॥

తా॥ లోకనాథరసమును ధనియాలను చక్కగదంచి పొట్టుతీసి దానివి వేయించి చూర్ణముచేసి అందులోశర్కరకలిపి యీ అనుపానముతో సేవించిన అరుచి రోగము నివర్తించు. ధనియాలు తిప్పతీగ వీటిని కషాయముకాచి దానితో సేవించిన జ్వరము మానును. వట్టివేళ్ళు అడ్డసరము వీటిని కషాయముబెట్టి అందుశర్కర తేనె నైచి యీ అనుపానముతో సేవించిన రక్తపిత్తము కఫము శ్వాసము కాశము స్వర హీనము యివి నశించు. పసపును వేయించి చూర్ణముచేసి తేనెకలిపి యీ అనుపాన ముతో రాత్రులయందు సేవించిన నిద్రానాశము అతిసారము గ్రహణీ మందవాతము యివి నశించు. సౌవర్చలవణము కరక్కాయ పిప్పళ్ళు వీటిని చూర్ణముచేసి వేడినీళ్ల యందునైచి యీ అనుపానములో సేవించిన శూల అజీర్ణము యివి నివర్తించు. పిప్పలిచూర్ణమునందు తేనెకలిపి దీనితో సేవించిన జ్వరము నివర్తించు దాడిమపువ్వ రసముతో సేవించిన ప్లీహము వుదరరోగము వాతరక్తము వాంతి మొలక మూలము ముక్కునుంచి రక్తముకారుట యివినివర్తించు. మఱియు గరికవేళ్ల రసమునందు శర్కరనైచి యీ అనుపానములో చేర్చి నస్యముచేసిన నాసికా రక్తస్రావరోగము నివర్తించు. రేగుగింజలు పిప్పలిచూర్ణము నెమలిరెక్క భస్మము శర్కర వీటిని నేక ముగజేసి తేనెనైచి రంగిలించి యీ అనుపానముతో సేవించిన ప్రకోపించిన వమనము యొక్కిళ్ళు యివి శమించు. మఱియు పోటలీరసము మృగాంకరసము హేమగర్భ రసము మౌక్తికరసము యీ రసములు పైజెప్పంబడిన అనుపానములతో సేవించిన ఆయా అనుపానములయందు జెప్పంబడిన రోగములు నివర్తించు. యీ ప్రకారముగ లోకనాథరసము సమస్తరోగములను నివర్తింపం జేయునని తాత్పర్యము.

స్వర్ణమాలినీ వసంత రసానుపానములు.

శ్లో॥ జీర్ణజ్వరేధాతుగతేఽతిసారేరక్తాన్వితేరక్తజవృష్టిరోగే।
ఘోరేవ్యథేపిత్తకృతేథరోగేబలప్రదోదుగ్ధయుతంచపథ్యం॥
వసన్తోమాలినీపూర్వస్సర్వరోగహరశ్శివః।
గర్భిణ్యాదేయమేతంచజయస్త్రీపుంస్సైర్యుతం।
సర్వజ్వరహారంశ్రేష్ఠంగర్భపాలనముత్తమం॥

తా॥ స్వర్ణమాలినీ వసంతరసమును పాలు అనుపానముతో సేవించిన ధాతుగత మైన జీర్ణజ్వరము రక్తాతిసారము రక్తజనిత నేత్రరోగము మిగుల పిత్తరోగము యివి నివర్తించుటయే గాక బలమును సగాగలుగంజేయును. మఱియు యీ వసంతమాలినీ

రసము శిశువులకు పైజెప్పంబడిన అనుపానముతో సేవింపజేసిన సర్వరోగ హరముగ నుండు. గర్భిణీస్త్రీలకు సోమింద పుష్పరసముతో సేవింపజేసిన సర్వజ్వరములను పోగొట్టుటయేగాక గర్భమును స్థిరముగజేయు.

బృహన్మాలినీ వసంత రసానుపానములు.

శ్లో॥ వల్లప్రమాణంమధుపిప్పలీభ్యాంజీర్ణజ్వరేధాతుగతేప్రదేయః। ఛిన్నోద్భవా సత్వసితాయుతశ్చ సర్వప్రమేహేషుచయోజనీయః॥ కృచ్ఛ్రాశ్మరీం నిహంత్యాశు మాతులుంగార్ద్రకద్రవైః। రసోవసంతనామాయంమాలినీపదపూర్వకః॥

తా॥ పిప్పలిచూర్ణమునందు తేనెచేర్చి అందు బృహన్మాలినీ వసంతరసమును వల్లప్రమాణముచేర్చి సేవించిన జీర్ణజ్వరము ధాతుగతజ్వరము యివినివర్తించు. తిప్పసత్తులో శర్కరచేర్చి దానితో వల్లప్రమాణము సేవించిన సర్వప్రమేహములు నివర్తించు. మాదీఫలరసము అల్లపురసము వీటితో వల్లమాత్రము సేవించిన మూత్రకృచ్ఛ్రరోగము నివర్తించు.

పాశుపత రసానుపానములు.

శ్లో॥ తాలమూలీరసేనైవహన్త్యుదరామయనాశనః। మోచారసేనాతిసారంగ్రహణీంతక్రసైంధవైః॥ సౌవర్చలవణాశుంఠీ యుతశ్శూలంవినాశయేత్। అర్శాంసిహంతి తక్రేణపిప్పల్యారాజయక్ష్మకం॥వాతరోగంనిహంత్యాశుశుంఠీసౌవర్చలాన్వితః। శర్కరాధాన్యయోగేన శ్లేష్మరోగంచతత్క్షణాత్। అతఃపరతరోనాస్తిధన్వంతరిమతోరసః॥

తా॥ పాశుపత రసమును నేలతాటిరసముతో సేవించిన ఉదరవ్యాధి అరిటిరసముతో సేవించిన అతిసారము మజ్జిగలో సైంధవలవణమువైచి దానితోసేవించిన గ్రహణి సౌవర్చలవణము శొంఠి పిప్పలి వీటిచూర్ణముల నేకముగజేసి దానితోసేవించిన శూలము మజ్జిగతో సేవించిన అర్శస్సు పిప్పలిచూర్ణముతో సేవించిన క్షయరోగము శొంఠి సౌవర్చలవణము వీటిచూర్ణముల నేకముగజేర్చి దానితో సేవించిన వాతరోగము వేయించిన ధనియాలచూర్ణములో శర్కరజేర్చి దానితో సేవించిన

శ్లేష్మరోగము యివినివర్తించు. ఇది ధన్వంతరిచే జెప్పంబడిన మిగులశ్రేష్ఠమైన రస మని తెలియవలయు.

పర్పటీ రసానుపానములు.

శ్లో॥ సహింగుజీరకవ్యోషైశ్శామయేద్గ్రహణీంరసః । దశమూలాంభసావాతజ్వరంత్రికటునాకఫం ॥ జ్వరంమధుకసారేణ పంచకోలేనసర్వజం।యత్చూర్ణంమధుపిప్పల్యా గోమూత్రేణగుదాంకురాన్।శూలేచైరండతైలేన పాండుంశోథంసగుగ్గులుః।కుష్ఠానిభంగభల్లాతవాకుచీపంచనింబకైః। ధుత్తూరబీజసంయోగాన్మహోన్మాదవినాశినీ ॥ అపస్మారం నిహంత్యాశువ్యోషనింబదళైస్సహ । స్తనంధయశిశూనాంతు నితరాంపర్పటీహితా। పథ్యాయాశ్చూర్ణసంయుక్తావ్యాధింశ్చాన్యాంత్సుదుస్తరాన్ ॥

తా॥ పర్పటీరసమును యింగువ జీలకఱ్ఱ శొంఠి పిప్పలి మిరియాలు వీటిని నేకముగ చూర్ణించి దానితో సేవించిన గ్రహణి దశమూలకషాయముతో సేవించిన వాతజ్వరము త్రికటుకముతో సేవించిన కఫము అతిమధురపు కషాయముతో సేవించిన జ్వరము పంచకోల కషాయముతో సేవించిన సమస్తజ్వరములు పిప్పలి చూర్ణములో తేనవైచి దానితో సేవించిన క్షయరోగము గోమూత్రముతో సేవించిన గుదాంకురము ఆముదముతో సేవించిన శూలరోగము గుగ్గిలముతో సేవించిన పాండురోగము శోఫ జనపవిత్తులు జీడిగింజలు కారు గన్నేరు పంచనింబకములు వీటిని కషాయముపెట్టి దానితో సేవించిన కుష్ఠరోగములు వుమ్మెత్తవిత్తుల చూర్ణముతో సేవించిన మహోన్మాదము శొంఠి పిప్పలి మిరియాలు వేపాకు వీటిని కషాయముపెట్టి దానితో సేవించిన అపస్మారరోగములు కరక చూర్ణముతో సేవించిన సర్వరోగములు వీటిని నివర్తింపం జేయు. మఱియు స్తన్యపానముజేయు. శిశువులకు పర్పటీరసము మిగుల హితకరముగనుండు.

జయాజయ స్త్యనుపానములు.

శ్లో॥ జయస్త్రీవా జయావాథ క్షీరైఃపిత్తజ్వరాపహా । ముద్గామలకయూషేణపథ్యందేయంఘృతంవినా ॥ జయస్త్రీవాజయావాథ

సక్షౌద్రమరిచాన్వితా । సన్నిపాత జ్వరంహంతి రసశ్చానంద
భైరవః । జయన్తీవా జయావాథవిషమజ్వరనుత్ ఘృతైః ।
సర్వజ్వరంమధుయోగ్యైర్గవాంమూత్రేణశీతకం । చందనస్య
కషాయేణరక్తపిత్తజ్వరాపహా।జయంతీవాజయావాథమాక్షి
కేణచకాసజిత్ ।జయంతీవాజయావాథతండులోదకపానతః।
అశ్మరీంహంతినోచిత్రంమూత్రకృచ్ఛ్రింతుదారుణం । జయం
తీంవాజయాంవాథగోమూత్రేణయుతాంపిబేత్ ॥ హంత్యాశు
కాకణంకుష్ఠంసులేపేనచతద్ఘృతం । ద్వినిష్కం కేతకీమూలం
పిష్ట్వాతోయేనపాయయేత్ । జయంతీవాజయావాథమేహం
హంతిసురాహ్వయం ॥ జయన్తీవా జయావాథమధునామేహ
జిద్భవేత్ ।లోధ్రిముస్తా ఉభయాతుల్యంకట్ఫలంచజలైస్సహ।
క్వాథయిత్వాపిబేచ్చాను మధునాసర్వమేహజిత్ । జయంతీ
వాజయావాథగుడైః కోష్ణజలైఃపిబేత్ ॥ త్రిదోషోత్థంహరేద్బ
ల్యంరసశ్చానందభైరవః । జయంతీవాజయాహంతిశుంఠ్యాస
ర్వంభగంధరం।జయంతీవాజయావాథతక్రేణగ్రహణీప్రణుత్ ।
జయంతీవాజయావాథరసశ్చానందభైరవః। రక్తపిత్తేత్రిదోషో
త్థేశీతతోయేనపాయయేత్ । జయంతీవాజయావాథభృంగ
ద్రావైర్నిశాంధ్యనుత్ ।జయంతీవాజయావాథఘృష్ణాస్తన్యేవ
చాంజయేత్ । స్రావణంసర్వదోషోత్థం మాంసవృద్ధించనాశ
యేత్ ॥

తా॥ జయంతీ జయావటుః మూలలో దేనినైనను పాలతో సేవించి ఛేదినివర్జించి పెసరకట్టు నెల్లికట్టు వీటినిపథ్యమిడిన పిత్తజ్వరము నివర్తించు. మరియు మిరియాల చూర్ణములో తేనెవైచి ఆనందభైరవ రసమునుచేర్చి దానితో సేవించిన సన్నిపాత జ్వరము నశించు. నేతితో సేవించిన విషమజ్వరము త్రికటుకచూర్ణములో తేనెవైచి దానితో సేవించిన సమస్తజ్వరములు గోమూత్రముతో సేవించిన శీతజ్వరము చందన కషాయముతో సేవించిన రక్తపిత్తజ్వరము తేనెతో సేవించిన కాసము కడుగునీళ్లతో

సేవించిన మూత్రరోగము దారుణమైన మూత్రకృచ్ఛ్రము యివి నివర్తించు. మఱియు కాకణకుష్ఠరోగము గలవాడు యీ జయంతీ జయూవలుకములలో దేనినైనను గోమూత్రముతో సేవించి పైపటుకములను ఘృతమునందునైచి కాచి దానిని శరీరమునకు లేపనముజేసుకొనిన ఆ కాకణకుష్ఠరోగము నివర్తించు. 2 వరహాలయెత్తు మొగిలిగడ్డనునూరి నీళ్లలోకలిపి కషాయముకాచి దానితొ సేవించిన సురామేహము నివర్తించు. తేనెతో సేవించిన మేహరోగము నశించు. మఱియు దీనిని తేనెతో సేవించి లొద్దుగ తుంగముస్తెలు కరక్కాయ కట్ఫలము వీటిని సమభాగముల నీళ్లయందునిచి కషాయముకాచి అందుతేనెనైచి పుచ్చుకొనిన సర్వమేహములు నివర్తియగు. సుఖోష్ణముగనుండు నీళ్లయందు బెల్లమునైచి కలిపి అనంధభైరవి మాత్రనుచాది అందులోకలిపి దానితో సేవించిన త్రిదోషజనిత గుల్మరోగమును బోగొట్టు. మఱియు పైపటుకమును శొంఠితో సేవించిన సమస్తములైన భగందర రోగములను నశింపజేయు. మజ్జగతో సేవించిన గ్రహణీరోగము నివర్తించు. చల్లనినీళ్లయందు ఆనందభైరవినికలిపి దానితో సేవించిన త్రిదోషజనిత రక్తపిత్తరోగమునునశింపజేయు. గుంటగలగర రసముతో పైపటుకమునుచాది కండ్లకు అంజనమిడిన రేజీకటి నివర్తించు, పైపటుకమును చనుబాలతో చాది కండ్లకు అంజనమిడిన త్రిదోషజనిత స్రావణము కండ్లయందు మాంసవృద్ధి వీటిని నశించంజేయు. (స్రావణమనగా కండ్లయందు నీరుగారుట.)

గద్య॥ ఇతి శ్రీ ఆంధ్రభాషానువాద భూషితే అనుపానరత్నాకరే
మృత్యుంజయాది రసానుపాన వివేకకథనన్నామ
ద్వితీయస్తరంగః.

శ్రీ ర స్తు.

అనుపానరత్నాకరము.

ఆం ధ్ర తా త్ప ర్య ము.

తృతీయ స్తరంగము.

సువర్ణాదిసప్తధాతువులకు అనుపానములు.

సువర్ణభస్మానుపానములు.

శ్లో॥ సుతప్య పిత్తస్య యోగేనస్వర్ణంతత్కాలదాహజిత్ ।
భృంగయోగాచ్చ తద్వృష్యం దుగ్ధయోగాద్బలప్రదం ॥
పునర్నవాయుతంనేత్ర్యంఘృతయోగేరసాయనం ।
స్మృత్యాదికృద్వచాయోగాత్ కాంతికృత్కుంకుమేనచ ।
రాజయక్ష్మాచపయసానిర్విషాచవిషంహరేత్ ।
శుంఠీలవంగమరిచైస్త్రిదోషోన్మాదహారకం ।
మధ్వామలకచూర్ణంతుసువర్ణంచేతిత్రయం ।
ప్రాశ్యాదిష్టగృహీంతోపిముచ్యతేప్రాణసంకటాత్ ।
శంఖపుష్పీవయోర్థంచవిదార్యాచప్రజార్థకః ॥

తా॥ స్వర్ణభస్మమును చావకొ వ్వుతో సేవించిన తత్కాలతాపము నివర్తించు. గుంటగలగర రసముతో సేవించిన వీర్యవృద్ధి పాలతో సేవించిన బలము గలిజేరురసముతో సేవించిన నేత్రములకుహితము నేతితో సేవించిన వయస్థాపనము వసతో సేవించిన చిత్తస్ఫురణము కుంకుమపువ్వుతో సేవించిన శరీరకాంతి వీటిని గలుగంజేయు. పాలతో సేవించిన క్షయరోగము నిర్విషాయను గ్రంథ్యముతో సేవించిన విషరోగము శొంఠి లవంగములు మిరియాలు వీటికషాయముతో సేవించిన త్రిదోషజనిత వున్మాదరోగము వుసిరికచూర్ణములో తేనెకలిపి దానితో సేవించిన ప్రాణహారకమగు ప్రబలవ్యాధులు వీటిని నివర్తింపంజేయు. శంఖపుష్పీ రసముతో సేవించిన వయోవృద్ధి నేలగుమ్మడు గడ్డ రసముతో సేవించిన పుత్రోత్పత్తి వీటిని గలుగంజేయు.

గ్రంథాంతరే.

శ్లో॥ వాజీకరం భృంగరసేన తూర్ణందుగ్ధేనశక్తింప్రదదాతినిత్యం। పునర్నవాయుఙ్నయనామయఘ్నంజరాహంచాజ్యయుతంనరాణాం। బుద్ధిదంతువచాయుక్తందాహఘ్నంకటుకాయుతం। కాంతిదంకుంకుమేనేదంకాంతిజన్నవనీరదే॥ సద్యోదుగ్ధయుతం హంతియక్ష్మాణమతిదారుణం। లవంగశుంఠీమరిచై రున్మాదంచత్రిదోషకం। మధ్వామలకసంయుక్తంగ్రహణీంప్రబలాంహరేత్। మధునావరఖంహైమంవిషదోషనివారణం। శంఖపుష్పీరసైరాయుఃప్రదంచందనచర్చితే।విదారీకందసంయుక్తం పుత్రిదంపుత్రవత్సలే॥

తా॥ సువర్ణభస్మమును గుంటగలిజేరాకు రసముతో పుచ్చుకొనిన వాజీకరణము (అనగా స్త్రీసంభోగమునందు మిగులపటుత్వము) పాలతో సేవించిన పటుత్వము యివి గలుగు. గలిజేరాకురసముతో సేవించిన నేత్రరోగము నెయ్యితో సేవించిన ముదిమి యివి నశించు వసతో సేవించిన బుద్ధివృద్ధియగును. కటుకరోహిణితో సేవించిన తాపమును తొలగంజేయు. కుంకుమపువ్వుతో సేవించిన శరీరమునకు కాంతిని గలుగంజేయు. ఆవుపాలు నురుగుతో సేవించిన మిగులదారుణమగు క్షయరోగము లవంగములు శొంఠి మిరియాలు వీనిచూర్ణములను నేకముగజేసి దానితో సేవించిన పున్మాదము త్రిదోషములు యివి నశించు. ఉసిరికెచూర్ణము తేనెలో కలిపి దీనితో సేవించిన దారుణమగు గ్రహణిరోగము తొలగు. తేనెతో సేవించిన విషోపద్రవములు నివృత్తియగు. శంఖపుష్పీరసముతో సేవించిన ఆయుర్వృద్ధి నేలగుమ్మడుగడ్డ చూర్ణముతో సేవించిన పుత్రోత్పత్తి యివి గలుగు

రౌప్యభస్మానుపానములు.

శ్లో॥ భస్మీభూతంరజతమమలంతత్సమంవ్యోమభానుః।
సర్వైస్తుల్యంత్రికటురసవరంసారమాజ్యేనయుక్తం।
లీఢంప్రాతఃక్షపయతినృణాంయక్ష్మపాండూదరార్శ।
శ్వాసాన్ కాసాన్ నయనతిమిరంపిత్తరోగాన శేషాన్ ॥

తా॥ శుద్ధిజేసిన రజితభస్మము అభ్రకభస్మము తామ్రభస్మము వీటినిసమముగ చేర్చి యీమూటితో సమముగ త్రికటుక రసముగాని లేక చూర్ణముగానిచేర్చి

ప్రాతఃకాలమునందు నేతితో సేవించిన క్షయరోగము పాండువు మహోదరము అర్శస్సు శ్వాస కాస తిమిరరోగము పిత్తరోగము వీటినినశింపంజేయు.

గ్రంథాంతరే.

శ్లో॥ దాహేశర్కరయాయుక్తంవాతేపిత్తేనరాయుతం ।
త్రిసుగంధయుతంమేహేగుల్మేక్షారసమన్వితం ॥
కాసేకఫేటహూషస్వరసేత్రికటుకాన్వితే ।
భార్గీవిశ్వయుతంశ్వాసేక్షయజిత్సశిలాజతు ।
క్షీణేమాంసరసేదేయందుగ్ధేవాలలనోత్తమే ।
యకృత్ప్లీహహరంకాంతేనరాపిప్పలింయుతం ।
పునర్నవాయుతంశోఫేపాండౌమండూరసంయుతం ।
వలీపలితహాంకాంతిక్షుత్కరంఘృతసంయుతం ॥

తా॥ తాపమునందు రజతభస్మమును పంచదారతోను వాతము పిత్తము వీని యందు త్రిఫలాచూర్ణముతోను మేహమునందు త్రిసుగంధ చూర్ణముతోను గుల్మము నందు సర్జక్షారముతోను కాసము కఫము వీటియందు త్రికటుకచూర్ణము అడ్డసరపు రసము వీటితోను శ్వాసమునందు గంటుభారంగి శొంఠి వీటితోడను క్షయమునందు శిలాజతుతోడను క్షీణతయందు మాంసరసముతోడను లేక ఆవుపాలతోను యకృత్తు ప్లీహమువీటియందు త్రిఫలలు పిప్పళ్ళు వీటిచూర్ణముతోను శోఫయందుగలిజేరు రసముతోను పాండురోగమునందు మండూరముతోను పుచ్చుకొనిన పైనుదహరించిన వ్యాధులన్నియు నశించు. ఓలలనోత్తమా ! యీ రజితభస్మమును నేతితో పుచ్చు కొనిన వళులు పలితము వీటిని బోగొట్టుటయేగాక ఆకలి కాంతి వీటినిసగా గలుగంజేయు.

తామ్రభస్మానుపానములు.

శ్లో॥ దుగ్ధంఖండంచానుపానంప్రదద్యాత్తాన్యజ్యంభోజ్యంత్యాజ్యమ మ్లేనయుక్తం । వీర్యంపుష్టిందీపనందేహదార్ఢ్యందివ్యాదృష్టి ర్జాయతేకామరూపం ॥ పూర్వేషాం మతమాలోక్యనైవైద్య శ్శాస్త్రధురికైస్సుధైః । స్వబుధ్యాద్యాపయేత్తామ్రంరోగనాశన పస్మభిః॥

తా॥ తామ్రభస్మము పాలతోగాని తేనె నేతిలో కలకండ చూర్ణమునైచి దానితోగాని సేవింపజేసి పులుసునువర్జించి పథ్యంబిడిన వీర్యవృద్ధి శరీరపుష్టి అగ్ని దీపనము శరీరదార్ఢ్యము నిర్మలదృష్టి కామరూపము యివిగలుగు. మఱియు వైద్యవేత్తలు ప్రాచీన వైద్యమతములను పర్యాలోచించి స్వబుద్ధిచేత విచారించి ఆయా రోగములకు తగిన అనుపానములతో యీ తామ్రభస్మమును సేవింపజేసిన ఆయారోగములు (సర్వరోగములు) నివర్తించు.

గ్రంథాంతరే.

శ్లో॥ పిప్పలీమధుసంయుక్తంసర్వరోగేషుయోజయేత్ ।
స్వబుధ్యాపిప్రియుంజీతరోగనాశనవస్తుభిః ॥

తా॥ తామ్రభస్మమును పిప్పలిచూర్ణములో తేనెనైచి దానితో సేవించిన సర్వరోగములు హరించు. మఱియు బుద్ధిమంతుడగు వైద్యుడు ఆయారోగాను గుణ్యముగ బుద్ధిచేయోచించి రోగహర ద్రవ్యములను అనుపానముగా గ్రహించి దానితో తామ్రభస్మము నిప్పించవలయు.

వంగభస్మానుపానములు.

శ్లో॥ జాతీఫలేనేతికరోతిపుష్టింవక్రేసుగంధింస్ఫటికేన వోక్తం । ప్రా
చీనవైద్యైర్మృతరంగకోఽథశ్లోకోమయాఽయం రచితోఽ
త్రసూనం ॥ తులసీపత్రసంయుక్తః ప్రమేహంనాశయేద్ధ్రువం ।
ఘృతేనపాండురోగంచ టంకణైర్గుల్మనాశనం ॥ నిశయారక్త
పిత్తంచమధునాబలబుద్ధికృత్ । ఖండేన హాపిత్తఘ్నంనాగ
వల్యాచబంధనం ॥ పిప్పల్యాచాగ్నిమంద్యత్వంనిశయా వోర్ధ్వ
శ్వాసహృత్ ॥ చంపకస్వరసేనైవదుర్గంధింనాశయేద్ధ్రువం ।
నింబకస్వరసేనాఢ్యందేహేదహనశాంతయే। కస్తూరీసంయుక్త
వంగభక్షణాద్వీర్యరోధకృత్ । ఖదిరక్వాథయోగేనచర్మపక్షి
మల్లైస్సహా। పూగఫలేనసార్థంవాఽజీర్ణంనాశయతేక్షణాత్ ॥
నవనీతసమాయుక్తమస్తిజీర్ణం నవంభవేత్ । దుగ్ధసార్థంభవే
త్తుష్టిర్యయా స్తంభనంభవేత్ । లశునైర్వాతజాంపిండాం
నాశయేన్నాత్రసంశయః । సముద్రఫలసంయోగాన్నిర్గుండ్యా

సహాంభక్షణాత్ ॥ కుష్ఠంనాశయతేక్షిప్రం సింహానాదేమృగా యి
వ। ఆఘూతజటికాయోగాత్షండత్వంనాశయేద్ధ్రువం । దేవపుష్ప
స్యసంయోగాత్సముద్రఫలయోగతః। నాగపత్రరసైర్లేపాల్లింగ
వృద్ధిఃప్రజాయతే। గోరోచనలవంగేనతిలకాన్మోహనంభవేత్।
ఏరండజటికాయోగేష్వు యిత్వాచవంగకం। లేపయేచ్ఛలలా
టేవై తదాశీఘ్రగదంజయేత్ । కౌబ్జే౽పామార్గమూలేనప్లీహ
టంకణసంయుతం । రసేనతైలయుక్తస్య మపస్మారనిషూ
దనం । పుత్రాత్పైర్యరాసభిక్షీరైః స్తక్రాథ్యంవాతగుల్మనుత్ ।
యవానికాయుతంవాతేవాజిగంధాయుతంతునా । జలోదరే
త్వజాక్షీరసంయుతంగుణకృద్భవేత్ । జాతీఫలాశ్వగంధాభ్యాం
కటిపీడానివారణం॥

తా॥ వంగభస్మమును జాజికాయతో సేవించిన పుష్టి పచ్చకర్పూరముతో సేవించిన ముఖమునందు సువాసన యివి గలుగునని ప్రాచీనవైద్యులు చెప్పియున్నందున యిచ్చట వ్రాయుడమైనది; మఱియు తులసీరసముతో సేవించిన ప్రమేహము నేతితో సేవించిన పాండువు వెలిగారముతో సేవించిన గుల్మరోగము మానిపసపు చూర్ణముతో సేవించిన రక్తపిత్తము యివి నివర్తించు. తేనెతో సేవించిన మిగుల బలమును గలుగంజేయు. కలకండతో సేవించిన పిత్తరోగము తమలపాకుతో సేవించిన మలబద్ధము పిప్పలీచూర్ణముతో సేవించిన అగ్నిమాంద్యము పసపుతో సేవించిన ఊర్ధ్వశ్వాస సంపెంగిరసముతో సేవించిన శరీరదౌర్గంధ్యము వేపాకురసముతో సేవించిన శరీరతాపము వీటిని నశింపంజేయు. వంగభస్మమును కస్తూరితో సేవించిన వీర్యస్తంభనమును గలుగంజేయు. చంద్రకషాయముతో పులుగుమలముచేర్చి వంగభస్మమునకు అనుపానముగ సేవించిన చర్మరోగము నివర్తించు; మఱియు పోకచూర్ణమును చంద్రకషాయముతో చేర్చి సేవించిన అజీర్ణరోగము నశించు. వెన్నతో సేవించిన అస్థిగతరోగములు వెలువెడలు. పాలతో సేవించిన సంతోషము కరకచూర్ణముతో సేవించిన వీర్యస్తంభనము వీటినిగలుగంజేయు. పుల్లిపాయలరసముతో సేవించిన వాతరోగము సముద్రఫలము వాకిలిరసము వీటితో సేవించిన „ సింహనాదమును విని యితరమృగములు బరుగిడుచందంబున '' కుష్ఠరోగము శీఘ్రముగ నశించు. కోరిందవేళ్ల కషాయముతో సేవించిన షండత్వము నివర్తించు. ప్రేంఖణపువ్వు సముద్రఫలము తమలపాకుగసము వీటినిచేర్చి సేవించి లింగమునకు లేపనముజేసిన పుంస్త్వ

వృద్ధిగలుగు. గోరోచనము లవంగము తిలకచూర్ణము వీటినికలిపి దానితో సేవించిన మోహనముగలుగు. చిట్టాముదపు వేరు రసములో వంగభస్మమును కలిపి చక్కగ మర్దించి లలాటమునకు లేపనముజేసిన శిరోరోగము నివర్తించు. ఉత్తరేణివేరుచెట్టు చూర్ణముతో సేవించిన కుబ్జత్వము వెలిగారముతో సేవించిన ప్లీహరోగము వెల్లుల్లిరసముతో నస్యముజేసిన అపస్మారరోగము యివి నివర్తించు. గాడిదపాలతో సేవించిన పుత్రోత్పత్తిగలుగు. మజ్జిగతో సేవించిన వాతగుల్మము నివర్తించు. ఓమ కషాయముతోగాని లేక పెన్నేరుగడ్డ చూర్ణముతోగాని సేవించిన వాతరోగము నశించు. మేకపాలతో సేవించిన జలోదరము నివర్తించు. జాజికాయ పెన్నేరుగడ్డ వీటిచూర్ణములతో సేవించిన కటిపీడ (అనగా నొులనొప్పి) తొలగు.

జసద భస్మానుపానములు.

శ్లో॥ శ్రుణుసఖె జసదస్య వదామ్యహం సుఖకరంహ్యనుపానమరం
వరం । వివిధతం త్రమతంసువిచార్యవై నిఖనగస్యగదాప
హరంనృణాం । జసదభస్మ పయేత్రిసుగంధినా ననుసఖేత్రిమ
లోద్భవమామయం । హరతిశాలిహిమేనతథాజ్వరం సహ
మృపుచ్ఛదయాలఘుమాయుజం । శిఖరదీప్యయుతంశమయే
జ్వరంజసదభస్మసఖేశ్రుణుశీతజం। రుధిరజంత్వతిసారగదంవమిం
కణపిదాయుతమాశునిహంతివై । మధరసేనధనంజయమంద
తాంసయ పరోగమథోషసిచాంజితం । సృశికయాధృవమాశు
సఖేధవాహరలీగోహవిషాప్రతినేనవై । సుభసితంహ్యశితంజ
సదంయదాలఘునిహంతిచమేహగదంతదా । అహింలతాదల
యుక్తమిదంసదాసహసఖేమహాక్షీహవిషాధవా । శిఖరదీప్యక
ణైశ్చసశర్కరైర్హరతిశూలగదంహిభయానకం । సహకవో
ష్ణయవానికయాసఖేజయతిచాశువిబంధగదంధృవం॥

తా॥ ఓస్నేహితుడా! నేను అనేకవైద్యశాస్త్రములను పరిశోధించి మనుష్యుల లోపల మరణసందేహము గలవారికి రోగనివర్తకముగ నుండు సత్తుభస్మమునకు శ్రేష్ఠముగనుండు అనుపానములను సంగ్రహముగ చెప్పుచున్నాను వినుము. సత్తుభస్మ

ఘము * త్రిజాతకముతో సేవించిన త్రిదోష జనితరోగములు నివర్తించు. బియ్యపు కడుగునీళ్లతోగాని లేక ఖర్జూరపుకాయల కషాయముతోగాని సేవించిన పిత్తజ్వరము నివర్తించును. లవంగము వోమము వీటిని కషాయముబెట్టి దానిలో సేవించిన శీతజ్వరము నివర్తించును. జీలకర్ర చెక్కెర వీటితో సేవించిన రక్తాతిసారము శాంతి యివి శీఘ్రముగ తొలగు. కూరన్లోరసముతో సేవించిన అగ్నిమాంద్యము జొల్లుయందుగాని పాత ఆవునేతియందుగాని యీసత్తుభస్మమును రంగరించి ప్రాతఃకాలమునందు నేత్రముల కంజనమిడిన నేత్రరోగము యివి హరించు. తమలపాకు రసముతోగాని రొనపు నేతితోగాని సేవించిన ప్రమేహము శీఘ్రముగ నివర్తించు. లవంగము వోమము జీలకర్ర వీటినన్నిటిని కషాయముబెట్టి తెల్లచక్కెరచేర్చి దానితో సేవించిన భయంకరమగు శూలరోగము నివర్తించు. సుఖోష్ణముగనుండు కోరిందకషాయముతో సేవించిన మలబద్ధరోగము నివర్తించు.

నాగానుపానములు.

శ్లో॥ మృతంనాగం వాయుంహరతిసహమా యుక్ష్చసితయాశిరో
రోగందాహంహ్యరుచి మథనేత్రా మయమరం । ప్రలాపం
సంతాపంవివిధగదతాపంజయతినై సఖేదేయం వైద్యైర్గను
గదగణేఽన్యేస్వమతినా॥

తా॥ నాగభస్మమును శర్కరతో సేవించిన వాతము పిత్తము శిరోరోగము తాపము అరుచి నేత్రరోగము ప్రలాపము సంతాపము అనేకరోగజనిత పీడ యివి నివర్తించుగాన వైద్యులు తమస్వబుద్ధిచే ఆలోచించి సమస్తరోగములయందును తగు అనుపానములతో నివ్వవలయు.

లోహానుపానములు.

శ్లో॥ లోహంమృతం సర్వగదేషుదేయం సదాసువైద్యైశ్చపలేన
సాకం । భార్జ్గిమధు వ్యోషయుతం జయేద్వైశ్వృత్సంతథా
ధాతువికారమాశు ॥ పునర్నవాక్వాథయుతశ్చపాండుమేహం
నిశాత్రైఫలయుతంజయేద్వై॥ కణామధుభ్యాం మథవానరాణాం
శైలేయయుక్తంనమమూత్రకృచ్ఛ్రం॥ నూనంకఫం గంధ్వరసేం

* త్రిజాతకమనగా:—ఏలకులు లవంగపుచెక్క ఆకుపత్రి వీటికూటము.

ద్రమాక్షికైస్సార్ధంచతుర్జాతసితాన్వితంజయేత్ । వైరక్త
పిత్తం మృతలోహమారితం హన్యాత్పునర్యాపయసాతథా
బలం । ద్రాక్షాకణాసింహీకమాక్షికైః కృతాశ్వాసంజయేద్వై
గుటికాముఖేధృతా । పారావతస్యాథమృతస్యసేవనాన్మర్త్యో
భవేచ్చామయహీనవిగ్రహః॥

తా॥ లోహభస్మమును శుద్ధిజేసిన పారదభస్మముతోగూడ సేవించిన సమస్త రోగములు నివర్తించు. మఱియు గంటుభారంగి తేనె త్రికటుకములు వీటితో సేవించిన ధాతుజన్య వికారములు శీఘ్రముగ నివర్తించు. గలిజేరుకషాయముతో సేవించిన పాండువు మానిపసపు తేనె వీటితోగాని పిప్పలి తేనె వీటితోగాని సేవించిన ప్రమేహము శిలాజిత్తు భస్మముతో సేవించిన మూత్రకృచ్ఛ్రము వీటిని నివర్తింపజేయు. శుద్ధగంధకభస్మము శుద్ధపారదభస్మము తేనె వీటితో సేవించిన కఫము * చాతుర్జాతకములు తెల్లచక్కెర వీటితో సేవించిన రక్తపిత్తము వీటిని నశింపజేయు. తెల్లగలిజేరు వేళ్లచూర్ణమును పాలలోవైచి దానితో సేవించిన బలమును గలుగంజేయు. ద్రాక్ష పిప్పలి అడ్డసరము వీటిచూర్ణములు తేనె వీటితోచేర్చి గుటికలుచేసినోటియందుంచుకొని దానిరసమును మ్రింగుచుండిన శ్వాసనివర్తియగు. మఱియు నీ లోహభస్మమును రోగహీనుడు తాంబూలముతో సేవించిన రోగరహితశరీరము గలవాడగు.

స్వర్ణమాక్షికానుపానములు.

శ్లో॥ మధుపిప్పలిసంయుక్తంక్షయశ్వాసభ్రమాదికాన్ ।
హన్తిరోగచయంవిష్ణుర్యథాచక్రధరోసురాన్॥

తా॥ స్వర్ణమాక్షిక భస్మమును తేనె పిప్పలిచూర్ణము వీటితో సేవించిన చక్రధారియగు మహావిష్ణు రాక్షసులను నశింపజేయు. చందంబున" క్షయ, శ్వాస, భ్రమ వీటిని నివర్తింపజేయు.

రౌప్యమాక్షికానుపానములు.

శ్లో॥ లీఢోవ్యోమ వరాన్వితో విమలకోయుక్తోఘృతైస్సేవితోహ
న్యాద్దుర్భగకృజ్జ్వరాన్ శ్వయధుకంపాండుప్రమేహారుచిం ।

---

* చాతుర్జాతకములనగా ; లవంగములు ఆకుపత్రి ఏలకులు నాగకేసరములు వీటికూటము.

మూలార్తిం గ్రహణీశ్చశూలమతులం యక్ష్మామయం కామ
లాంసర్వాన్పిత్తమరుద్గదాన్విమపరైర్యోగైరశేషామయాన్॥
విషవ్యోషవరాజ్యేన విమలస్సేవితోయది । భగంధరాదికా
రోగాన్సర్వాంగచ్ఛంతిదుస్తరాః॥

తా॥ రౌప్యమాక్షికమును అభ్రికభస్మము త్రిఫలాచూర్ణము వీటిని నేతిలో వైచి దానితో సేవించిన కురూపమును గలుగంజేయు. జ్వరములు శోఫ పాండువు ప్రమేహము అరుచి మూలవ్యాధి గ్రహణి మిగుల శూల క్షయరోగము కామిల సమస్త పైత్యరోగములు వాతరోగము వీటిని నివర్తింపంజేయు మఱియు సర్వరోగ నాశనమునకు నైన అనుపానములకంటె యితరానుపానముల సహాయము; దీనికి అనావశ్యకము. అతివస త్రికటుకములు త్రిఫలములు వీటిని చూర్ణించి నేతిలోకలిపి దానితో సేవించిన దుస్తరములైన భగందరాది రోగములు నివర్తించు.

తుత్థానుపానములు.

శ్లో॥ ఘృతేనసిందూవిషకుష్ఠరోగాన్ తాంబూలయోగేనకఫంతథో
గ్రం । కృమింకృమిఘ్నేనచతుత్థభస్మక్షౌద్రాంజితంనేత్రగతం
జయేద్ధ్రువ॥

తా॥ తుత్థభస్మమును నేతితో సేవించిన దురద విషము కుష్ఠరోగము తాంబూలముతో సేవించిన వుగ్రమైన కఫము వాయువిడంగములతో సేవించిన కృమిరోగము తేనెతో కలిపి అంజనమిడిన నేత్రరోగము యివి హరించు.

శిలాజితు భస్మానుపానములు.

శ్లో॥ ఏలాపిప్పలిసంయుక్తంమాసమాత్రంతుభక్షయేత్ ।
మూత్రకృచ్ఛ్రంమూత్రరోధంహంతిమేహాతథాక్షయం ।
సర్వానుపానైస్సర్వత్రరోగేషువినియోజితే ।
జయత్యభ్యాసతోనూనంసర్వాన్ రోగాన్నసంశయః ॥

తా॥ శిలాజిత్తుభస్మమును యేలకులు పిప్పలి వీటిచూర్ణముతో మాసమాత్రము సేవించిన మూత్రకృచ్ఛ్రము మూత్రనిరోధము ప్రమేహము క్షయము యివి నివర్తించు. మఱియు నీభస్మమును ఆయారోగములకు తగునైన అనుపానములతో దీర్ఘకాలము సేవించిన ఆయారోగములు నిస్సంశయముగ తొలగు.

పారద భస్మానుపానములు.

శ్లో॥ పిప్పలీమరిచైశ్శుంఠీభారంగీమధునాసహ । కాసశ్వాస ప్రశ
మనశ్శూలస్యచవినాశనః । హారిద్రాశర్కరాసార్ధం రుధిరస్య
వికారనుత్ । త్ర్యూషణంత్రిఫలావాసాకామలాపాండురోగ
జిత్ ।శిలాజతుతథైలాచశితోపలసమన్వితః । మూత్రకృచ్ఛ్రే
ప్రశస్తోయంసత్యం నాగార్జునోదితం । లవంగకుసుమంపత్రం
హింగులంచాకలంకరా । పిప్పలీవిజయాచైవ సమాన్యేతాని
కారయేత్ । కర్పూరమహిఫేనానినాగాద్భాగార్ధకంక్షిపేత్।
సర్వమేకత్రసంమర్ద్య ధాతువృద్ధౌప్రదాపయేత్ । సౌవర్చలం
లవంగంచభూనింబంచహరీతకీ । అస్యానుపానయోగేనసర్వ
జ్వరవినాశనః॥తథారేచకరఃప్రోక్తఃసౌవర్చలఫలత్రికం। లవం
గకుసుమంచైవ దరదేనచసంయుతం ॥ తాంబూలేనసమం
భక్ష్యంధాతువృద్ధింకరంపరం । విదారీచూర్ణయోగేనధాతు
వృద్ధికరోమతః ॥ విజయాదిప్యసంయుక్తోవమనస్యవికారనుత్।
సౌవర్చలంహరిద్రాచవిజయాగ్నిప్యకంతథా। అనేనోదరపీడాం
చసద్యోత్పన్నాంవినాశయేత్ । చతుర్వల్లీపలాశస్య బీజంచ
ద్విగుణంగుడః । అస్యానుపానయోగేనక్రిమిదోషవినాశనః।
అహిఫేనలవంగంచదరదంవిజయాతథా అస్యానుపానతస్సద్య
స్సర్వాతీసారనాశనః । సౌవర్చలేనదిప్యేనఅగ్నిమాంద్యహరః
పరః। క్షుద్బోధజనకశ్చైవసిద్ధనాగేశ్వరోదితం।గుడూచీసత్వ
యోగేనసర్వపుష్టికరస్మృతః ॥

తా॥ రసభస్మమును పిప్పలి మిరియాలు శొంఠి గంటుభారంగి వీటిచూర్ణముతో తేనెకలిపి దానితో సేవించిన కాస శ్వాస శూలరోగము నివారణమగును. పసుపు చూర్ణములో శర్కరకలిపి దానితో సేవించిన రక్తవికారము త్ర్యూషణము త్రిఫలములు అడ్డసరము వీటికషాయముతో సేవించిన కామిల పాండువు శిలాజతుభస్మము యేలకలచూర్ణము

ఖండశర్కర వీటితో సేవించిన మూత్రకృచ్ఛ్రము యివినివర్తించు. లవంగములు తాళిస పత్రి యింగువ అక్కలకర్ర పిప్పలి కరక్కాయ వీటిచూర్ణమును సమముగ జేర్చి నాగేశ్వరభస్మము 1 భాగము కర్పూరము నల్లమందు యివి ½ భాగము వీటినన్నియు ఖల్వమునందునిచి మర్దించి దానితో సేవించిన ధాతువృద్ధి గలుగు. సౌవర్చలవణము లవంగములు నేలవేము కరక్కాయ వీటిచూర్ణముతో సేవించిన సర్వజ్వరములు నివర్తించు. సౌవర్చలవణము త్రిఫలములు వీటికషాయముతో సేవించిన విరేచనము గలుగు. లవంగము రసభస్మము వీటిని తమలపాకులయందునిచి సేవించినను నేలగుమ్మడు వేరు చూర్ణముతో సేవించినను వీర్యవృద్ధినిగలుగంజేయు. కరక్కాయ వోమము వీటి చూర్ణముతో సేవించిన వమనము సౌవర్చలవణము మానిపసపు కరక్కాయ వోమము వీటిచూర్ణముతో సేవించిన తత్కాలవుదరపీడ చతుర్వల్లీ మోదుగవిత్తులు వీటిచూర్ణ మునకు రెండింతలు బెల్లముచేర్చి దానితో సేవించిన క్రిమిరోగము నల్లమందు లవంగము కరక్కాయ వీటికషాయముతో సేవించిన సమస్తఅతిసారరోగములు సౌవర్చలవణము వోమము వీటితో సేవించిన అగ్నిమాంద్యము యివి నివర్తించు. తిప్పసత్తుతో సేవిం చిన ఆకలిని గలుగంజేయుటయేగాక శరీరపుష్టిని నగా గలుగంజేయు.

శ్లో॥ పిత్తే శర్కరయా మలేనసహ వా వాతే చకృష్ణాపమం ।
దద్యాచ్ఛ్లేష్మణి శృంగబేరసహితం జంబీరనీరం జ్వరే ॥
రక్తోద్దే మధునా ప్రవాహరుధిరే స్యాన్మేఘనాదోదకే ।
దద్యాచ్ఛాల్మలికృతాతిసారవికృతౌ రోగారిసంజ్ఞో రసః ॥

తా॥ రసభస్మమును శర్కర వుసిరికెచూర్ణము వీటితో సేవించిన పిత్తరోగము పిప్పలిచూర్ణముతో సేవించిన వాతరోగము అల్లపురసముతో సేవించిన శ్లేష్మరోగము నిమ్మపండ్లరసముతో సేవించిన జ్వరము తేనెతో సేవించిన రక్తజనితరోగము చిర్రికూర రసముతో సేవించిన రక్తస్రావము (రక్తభేది) అతిసారము యివి నివర్తించు. గాన యీ రసభస్మము రోగారి యనబడును.

రససిందూరానుపానములు.

శ్లో॥ వాతే సక్షౌద్రపిప్పల్యపిచకఫరుజి త్ర్యూషణం సాగ్నిచూర్ణం ।
పిత్తే త్రైలాసితేం ద్రూ ర్ణవతిచవరాగుగ్గులుశ్చారుబద్ధే ।
చాతుర్జాతే సపుష్టౌ హరనయుశఫలా శాల్మలీపుష్పవృత్తం ।
కింవాకాంతాలలాటాభరణరసపతేస్స్యాదనూపానమేతత్ ॥

టీ॥ రససిందూరమును, తేనెతో గూడిన పిప్పలీచూర్ణముతో సేవించిన వాత రోగము త్ర్యూషణములు చిత్రమూలపుచూర్ణము వీటిని చేకముజేసి దానితో సేవించిన కఫరోగము శిలాజతుభస్మములో పచ్చకర్పూరముచేర్చి దానితో సేవించిన పిత్త రోగము త్రిఫలముతో సేవించిన వ్రణరోగము గుగ్గిలచూర్ణముతో సేవించిన మల బద్ధము యివి హరించు. చాతుర్జాతకముతో గాని త్రిఫలముతో గాని బూరుగ పువ్వు రసముతో గాని సేవించిన శరీరపుష్టి గలుగు. ఇట్టిరససిందూర మహిమకు పైజెప్పఁబడిన అనుపానములు కళాంశముగూడ సమముగాదు; అనగా రససిందూరము మిగుల శ్రేష్ఠమైనదని తాత్పర్యము.

గ్రంథాంతరే.

శ్లో॥ పిప్పలీమధుసంయుక్తంవాతమేహనివారణం । సితోపలావరాయుక్తంపిత్తమేహంవరాంగనే ॥ భార్జీత్ర్యూషణమాక్షికైః కసనశ్వాసశూలనుత్ । సితారాత్రిసమాయుక్తంరక్తదోషం వినాశయేత్ ॥ కామలాపాండుమందాగ్నిజ్వరాత్ర్యూషణయుగ్జయేత్ । యథావిష్ణుశ్రియాయుక్తోహృదిస్థోభక్తపాతకాన్ ॥ హృద్రోగం బద్ధకోష్ఠంచ వహ్నిమాంద్యాదికాన్గదాన్ । జయేచ్చిత్రకపాంచాలీశివాసౌవర్చలాన్వితం ॥ శిలాజతుస్థితైలాభిఃమూత్రకృచ్ఛ్రాశ్మరీతనుద్భవేత్ । సౌవర్చలవరాయుక్తం రేచయేన్నవయౌవనే ॥ జాతీపత్రీలవంగాభూభంగాపిప్పలీపంకుమైఃకర్పూరేణచసంయుక్తంధాతువృద్ధికరంపరమ్ ॥ లవంగరుచ్యకశివాయుక్తంసర్వజ్వరాపహమ్ । ప్రియేభంగాజమోదాభ్యాంచగ్రహణీరోగప్రణాశనమ్ ॥ లవంగకుంకుమయుతే నాగవల్లీదళోద్భవే । పీటకేవాపికూశ్మాండచూర్ణేనస్యాద్ధాతువర్ధనమ్ ॥ గుడపర్పటసంయుక్తంక్రిమీన్కోష్ఠగతాన్జయేత్ । లవంగభంగాపూగైశ్చసర్వాతీసారనుత్ప్రియే ॥ దీప్యసౌవర్చలోపేతంవహ్నిమాంద్యాపహంపరమ్ । పౌష్టికేప్యమృతాసత్వేనంయుతంపుష్టికారకమ్ ॥ వాతంమాక్షికపాంచాలీచూర్ణయుక్తం వినిర్జయేత్ । సితోపలాయుతంపిత్తంజయేదంబుజలోచనే ॥

త్రికట్వగ్నియుతంహన్యాత్కఫరోగంసుదారుణం । అన్యాన్రోగాంజయేద్యుక్తా యథాయోగ్యానుపానకైః ॥ పథ్యం పారదవత్సర్వంసేవయేద్వైవ్యహారింస్మరన్ । నవకంజవిశాలాక్షి ప్రియేపీనపయోధరే ॥

తా॥ రససిందూరమును పిప్పలిచూర్ణములో తేనవైచి దానితో సేవించిన వాతరోగము తెల్లచక్కెర త్రిఫలాచూర్ణము వీటితో సేవించిన పిత్తమేహము గంటు భారంగి త్రికటుకచూర్ణము తేనె వీటితో సేవించిన కాస శ్వాస శూల పసుపుచూర్ణము శర్కర వీటితో సేవించిన రక్తదోషము త్రిఫలములు త్రికటుకములు వీటిచూర్ణములను నేకముజేసి దానితో సేవించిన కామిల పాండువు అగ్నిమాంద్యము చిత్రమూలము పిప్పలి కరక సౌవర్చలవణము వీటిని నేకముగజేర్చి చూర్ణించి దానితో సేవించిన హృద్రోగము బద్ధకోష్ఠము అగ్నిమాంద్యము శిలాజిత్తు శర్కర యేలకులు వీటిచూర్ణముతో సేవించిన మూత్రకృచ్ఛ్రము వీటిని హరింపంజేయును. సౌవర్చలవణము త్రిఫలాచూర్ణము వీటితో సేవించిన విరేచనము జాపత్రి లవంగములు అభిని గెంజాయి పిప్పళ్లు కుంకుమపువ్వు పచ్చకర్పూరము వీటితో సేవించిన విశేషముగ ధాతుపృద్ధి వీటినిగలుగంజేయును. లవంగములు సౌవర్చలవణము కరక్కాయ వీటిచూర్ణముతో సేవించిన వాతాది సర్వజ్వరములు గెంజాయి అజామోదము వీటితో సేవించిన ఛర్దిరోగము యివి నివర్తించు. లవంగము కుంకుమపువ్వు వీటిని పై రససిందూరముతో చేర్చి తమలపాకు యందునిచి సేవించినను లేక కుష్మాండచూర్ణముతో సేవించినను విశేషముగ వీర్యవృద్ధిని గలుగంజేయును. పర్పాటకచూర్ణమును బెల్లములోకలిపి దానితో సేవించిన క్రిమి రోగము లవంగములు గెంజాయి అభిని వీటితో సేవించిన సర్వాతిసారములు అజామోదము సౌవర్చలవణము వీటితో సేవించిన అగ్నిమాంద్యము యివి నివర్తించు. తిప్పసత్తుతో సేవించిన శరీరపుష్టినిగలుగంజేయును. పిప్పలిచూర్ణములో తేనెకలిపి దానితో సేవించిన వాతరోగము కలకండతో సేవించిన పిత్తరోగము త్రికటుకములు చిత్రమూలము వీటిచూర్ణములను కలిపి దానితో సేవించిన దారుణమగు కఫరోగము యివి నశించు. ఈ రససిందూరమును యుక్తానుపానములతో సేవించిన “శ్రీమహాలక్ష్మీసమేత విష్ణువు భక్తజనులయొక్క పాపములను నశింపంజేయు చందంబున” సమస్తరోగములను పోగొట్టును. వికసించిన తామరపుష్పాలవంటి కండ్లును గొప్పకుచములనుగల ఓ ప్రియనాయకీ! రసభస్మమును సేవించునపుడు అందుకు యే ప్రకారము పథ్యాదిక్రమంబుల నుదహరింపఁబడియున్నవో అదే ప్రకారముగ రససిందూర సేవనయందును గూడ నాచరింపవలయును.

రసకర్పూరానుపానములు.

శ్లో॥ వల్లంవల్లార్థమానేనజీర్ణగుడసమందేయం। యథోచితానుపా
నేనసర్వకర్మసుయోజయేత్॥ ముద్గోదనంతుపథ్యం దేయంచా
స్మింశ్చతాంబూలం। హరతిసమస్తాఁరోగాఁకర్పూరాఖ్యో
రసోనృణాం॥

తా॥ శుద్ధిజేయఁబడిన రసకర్పూరము వల్లప్రమాణము గాని లేక అందులో సగ
ముగాని పాతబెల్లముతో సేవింపవలయు. మఱియు తగుమైన అనుపానములతో
సేవించి పాలన్నముభుజించి తాంబూలము విడనుజేసిన సమస్తరోగములు నివర్తించు

గంధకానుపానములు.

శ్లో॥ ఇత్థంవిశుద్ధస్త్రిఫలాజ్యభృంగమధ్వాన్వితశ్శాణమితోవలీఢః।
గృధ్రాక్షితుల్యంకురుతేక్షియుగ్మంకరోతిరోగోజ్ఝితదీర్ఘమా
యుః। శుద్ధంగంధంనిష్కమాత్రంపదుగ్ధం సేవ్యంమాసంశౌర్య
వీర్యప్రవృత్త్యై। షణ్మాసాత్సాన్యత్సర్వరోగప్రణాశోదివ్యాం
దృష్టిందీర్ఘమాయుస్స్వరూపం। మోచాఫలేనత్వగ్దోషంచిత్ర
కేణమహాబలం। అథరూష కషాయేణ క్షయకాసా న్జయే
ద్ధ్రువం। మందానలత్వంజయతిత్రిఫలాక్వాథ సంయుతః।
ఊర్ధ్వగాన్సకలాన్రోగాన్హంతిశీఘ్రింసుగంధకః॥

తా॥ శుద్ధగంధకభస్మమును త్రిఫలాచూర్ణము నెయ్యి గుంటగలగరరసము
తేనె వీటిని నేకముగజేర్చి దానితో శాణప్రమాణము సేవించిన నేత్రములు స్వచ్ఛ
తమూలదృష్టి యివి గలుగుటయేగాక శరీరారోగ్యమును దీర్ఘాయుస్సు వీటిని మఱ్ఱాకుల
గంజేయు. శుద్ధిజేసిన గంధకభస్మమును నిష్కప్రమాణము పాలలో 1 మాసము సేవిం
చిన శౌర్యము బలము యివి గలుగు. 6 మాసములు సేవించిన సమస్తరోగములు
బోవుటయేగాక దివ్యదృష్టి దీర్ఘాయుస్సు సౌందర్యము యివి సగాగలుగు. అరటి
పండుతో సేవించిన త్వగ్దోషము చిత్రమూలముతో సేవించిన మహాబలము అడ్డసరపు
కషాయముతో సేవించిన క్షయ కాస త్రిఫలాకషాయముతో సేవించిన అగ్నిమాం

ద్యము శరీరమునకు ఊర్ధ్వభాగమునందు గలుగు సమస్తరోగములు యివి శీఘ్రముగ నివర్తించు.

హింగులానుపానములు.

శ్లో॥ వామావశ్యకరస్తథామయహరస్సంమారితోహింగులః ।
కందర్పంత్రిసుగంధినాశుతను తేవహ్నింబలంసన్మతిం ।
తాంబూలేనపఖేనిహంతికసనంశ్వాసంసమస్తాజ్వరాః ।
దేయోఽన్యేషువిచార్యసద్గుణయుతైరోగేషువైద్యైర్ధియా॥

తా॥ హింగుళ (యింగిలీకము) భస్మము యేలకులు లవంగములు ఆకుపత్రి వీటిని నేకముజేసిన చూర్ణములో సేవించిన సమస్తరోగములను నివర్తింపజేయుటయే గాక స్త్రీవశ్యకరత్వము కామవృద్ధి అగ్నిపుష్టి బలము సద్బుద్ధి వీటిని పగాగలుగం జేయు. తమలపాకులో సేవించిన కాస శ్వాస సమస్తజ్వరములు యివి నివర్తించు. మఱియు యితర వ్యాధులయందును చక్కగయోచించి యుక్తానుపానములతో సేవింపజేసిన ఆవ్యాధులు నివర్తించు.

అభ్రకానుపానములు.

శ్లో॥ శుద్ధాభ్రంసనువల్లకద్వయమితంకృష్ణామధుభ్యాంయుతం ।
మేహంశ్వాసవిషంచకుష్ఠమతులంవాతంచపిత్తంకఫం ॥
కాసక్షీణక్షతక్షయంగ్రహణికాంపాండుంభ్రమంకామిలాం ।
గుల్మాద్యంచతథానుపానవిధినామృత్యుంచజేజీయతే ॥

తా॥ 2 వల్లములప్రమాణము అభ్రకభస్మమును తేనెతో చేర్చబడిన పిప్పలీ చూర్ణముతో సేవించిన మేహరోగము శ్వాస విషము కుష్ఠము వాతము పిత్తము కఫము కాస క్షీణత్వము గాయము క్షయము సంగ్రహణి పాండువు భ్రమ కామిల గుల్మము యివి మొదలగు రోగములను హరింపజేయు. మఱియు దీనిని తగుమైన అనుపానముతో సేవించిన అపమృత్యుజయము సగాగలుగు,

అన్యచ్చ.

శ్లో॥ అభ్రకంచనిశాత్యక్తేపిప్పలీమధునాసహ । వింశతించప్రమేహాం
నాంనాశయేన్నాత్రసంశయః ।- అభ్రకం హేమసంయుక్తం

క్షయరోగవినాశనం ॥ రౌప్యహేమాభ్రకంచైవధాతువృద్ధి
కరంపరం॥ గోక్షీరశర్కరాయుక్తంపిత్తరోగవినాశనం । శైలా
జంపిప్పలీచూర్ణమాక్షికైస్సర్వ మేహహృత్ । అభయాగు
డసంయుక్తంవాతరక్తంనియచ్ఛతి।స్వర్ణయుక్తంక్షయంహంతి
ధాతువృద్ధింకరోతిచ । రక్తపిత్తం నిహంత్యాశు చైలాశర్క
రయాసహ॥

తా॥ అభ్రకభస్మమును పిప్పలిచూర్ణములో తేనెవైచి దానితో ప్రాతఃకాల మునందు సేవించిన వింశతిప్రమేహములు పుచ్చకాయవిత్తుల చూర్ణములో సేవించిన క్షయరోగము యివి నివర్తించు. రౌప్య స్వర్ణభస్మములతో సేవించిన ధాతువృద్ధిని గలుగంజేయు. ఆవుపాలతో శర్కరవైచి దానితో సేవించిన పిత్తరోగము శిలాజితు భస్మము పిప్పలిచూర్ణము తేనె వీటితో సేవించిన సర్వమేహములు కరకచూర్ణము బెల్లము వీటితో సేవించిన వాతరక్తము యివి హరించు. స్వర్ణభస్మముతో సేవించిన క్షయరోగము తొలగుటయేగాక ధాతువృద్ధి వరాగలుగు. ఏలకచూర్ణము శర్కర వీటితో సేవించిన రక్తపిత్తము నివర్తించు.

అన్యచ్చ.

శ్లో॥ సితామృతాసత్వయుతంమేహంనాశయతేధ్రువం ।
వరామధుఘృతైస్సాకంవీర్యకృన్నేత్రరోగహృత్ ॥
ఏలాగోక్షురభూధాత్రీశర్కరాసహితంతథా।
గోధుగ్ధేనయుతంహంతిమూత్రకృఛ్రంప్రమేహకం ।
త్రిసుగంధవరావ్యోషశర్కరానాగకేసరం ।
మాక్షికేణనిహంత్యాశుపాండురోగంక్షయంజ్వరం ॥

తా॥ అభ్రకభస్మమును తిప్పసత్తు చక్కెరవీటితో చేర్చి సేవించిన మేహ రోగము నివర్తించు. త్రిఫలములు తేనె నెయ్యి వీటితో చేర్చి సేవించిన నేత్రరోగ మును పోగొట్టుటయేగాక వీర్యవృద్ధి కరముగనుండు. ఏలకులచూర్ణము పల్లేరురసము నేలవుసిరిక శర్కర పాలు వీటిని సేకముగచేర్చి దానితో సేవించిన మూత్రకృఛ్రము ప్రమేహము వీటిని నశింపంజేయు. త్రిజాతకములు త్రిఫలములు త్రికటుకములు నాగకేసరములు వీటిచూర్ణములో శర్కర తేనెకలిపి దానితో సేవించిన పాండువు క్షయరోగము జ్వరము యివి నివర్తించు.

అన్యచ్చ.

శ్లో॥ వల్లంవ్యోషసమన్వితంఘృతయుతంవల్లోన్మితంసేవితం।
దివ్యాభ్రింక్షయపాండుసంగ్రహణికాశూలంచకుష్ఠామయం।
సర్వంశ్వాసగదంప్రమేహమరుచింకాసామయందుర్ధరం।
మందాగ్నింజఠరవ్యథాంపరిహరేద్వోషామయానిశ్చితం॥

తా॥ వాయువిడంగములు త్రికటుకములు నెయ్యి వీటితో వల్లప్రమాణము అభ్రకభస్మమును చేర్చి సేవించిన క్షయము పాండురోగము సంగ్రహణి శూల కుష్ఠువు సమస్తశ్వాసలు ప్రమేహము అరుచి కాస మిగులకాస అగ్నిమాంద్యము కడుపునొప్పి శోష వీటిని నిశ్చయముగ నివర్తింపంజేయు.

హరితాళానుపానములు.

శ్లో॥ అనుపానాన్యనేకానియథాయోగంప్రయోజయేత్ । గుడూచ్యాదికషాయేణగదానేతాన్ వ్యపోహతి ॥ సోపద్రవంవాతరక్తంకుష్ఠాన్యష్టాదశాపివా । సర్వరక్తవికారేషుదేయమామ్రమహాంద్రయూ । మహాలాహాలజీరాభ్యామపస్మారహరంపరం। సముద్రఫలయోగేనజలోదరవినాశనః॥ దేవదాలీరసైర్యుక్తం భగంధరహరంపరం । ఫిరంగదోషజంరోగంజాతంహంతిసుదుస్తరం॥మంజిష్టాదికషాయేణతుష్టమష్టాదశంహరేత్। త్రిఫలాశర్కరాయుక్తపాండురోగంజయిత్యసౌ। శుంఠీచూర్ణయుతం హన్యాదామవాతంసుదుర్జయం । సౌవర్ణభస్మయోగేన రక్తపిత్తవికారనుత్ ॥తంపులీయరసైస్సాకంజ్వరమష్టవిధంజయేత్।
ఏవంసర్వేషురోగేషుస్వబుధ్యాకల్పయేద్భిషక్ ॥

తా॥ హరితాళభస్మమును ఆయారోగములకు తగునైన అనుపానములతో సేవించవలయును. గుడూచ్యాది కషాయముతో సేవించిన వాతరక్తము అష్టాదశ కుష్ఠువులు యివి నివర్తించు. మామిడిపట్ట చూర్ణము మానిపసపు చూర్ణము వీటితో సేవించిన సర్వరక్తదోషము నివర్తించు. అతివస జీలకర్ర వీటిచూర్ణముతో సేవించిన అపస్మారము సముద్రఫలముతో సేవించిన జలోదరము దేవదాళిరసముతో సేవించిన భగందరరోగము ఫిరంగిరోగము యివి నశించు. మంజిష్టాది కషాయముతో సేవించిన

అష్టాదశకుష్ఠవులు త్రిఫలచూర్ణము శర్కర వీటితో సేవించిన పాండురోగము శొంఠి చూర్ణముతో సేవించిన ఆమవాతరోగము స్వర్ణభస్మముతో సేవించిన రక్తపిత్తము చిట్టికూరగరసముతో సేవించిన అష్టవిధ జ్వరములు యివి హరించు. ఈ ప్రకారముగ బుద్ధిమంతుడగు వైద్యుడు అనుపానములను ఆలోచించి ప్రయోగింప వలయు.

మనశ్శిలానుపానములు.

శ్లో॥ మనశ్శిలాసుమాక్షికేణశుక్రమాశుపిచ్చిటంనిహంన్తివాసరాంధి
మామయంసఖేవసంశయః। కణామరీచచూర్ణసంయుతాశిలాం
బునాంజితాత్రిదోషజంజ్వరంవ్యధాఞ్చభూతసంనివేశజాం ॥
దధ్యంబునాహన్తితథార్బుదం శిలాశ్వాసంచభాంర్గీకటుభద్ర
సంయుతా । వాసారసవ్యోషయుతాజయేచ్ఛిచ్ఛిలాకాసం
బలాసంకసకేవనై విషం॥

తా॥ శుద్ధిచేయబడిన మనశ్శిలను తేనెతోచాది నేత్రమున కంజనమిడిన కంటి పూలు పిచ్చిటమను నేత్రరోగము తిమిరరోగము యివి నిస్సందేహముగ నివర్తించు. మనశ్శిలను నీళ్లయందుచాది అందు పిప్పలి మిరియాలు వీటిచూర్ణము చేర్చి అంజన మిడిన త్రిదోషజనిత జ్వరము (సన్నిపాతము) భూతబాధ యివి నివర్తించు. మనశ్శిలను పెరుగుమీది తేటతో సేవించిన అర్బుదరోగము భారంగి అల్లము వీటికషాయ ముతో సేవించిన శ్వాస అడ్డసరపురసము త్రికటుకములు వీటితో సేవించిన కాస బలాసరోగము వుమ్మెత్తవిత్తుల చూర్ణముతో సేవించిన విషము వీటిని హరింపంజేయు.

గ్రంథాంతరే.

శ్లో॥ పిప్పలీనింబఫలాభ్యాంశిలావిమర్ద్యాసుకేరివాల్లరసైః। గుటికా
జ్వరామయఘ్నీత్రిదోషభూతజ్వరం నిహంత్యేవ ॥ శిలాయా
ద్విగుణంశంఖమర్ధంమారీచకంరజః। సైంధవంస్యాచ్చతుర్థాం
శః చూర్ణంనేత్రగదాపహం ॥ శుక్రంతిమిరకంహంతిమాక్షికేన
చపిచ్చటం । అర్బుదందధితోయేనకంజాక్షిప్రమదోత్తమే ॥
కణామరి చసంయుక్తా శిలాపిష్టాంబునాంజితా । భూతావేశ
హరానేత్రేసన్నిపాతజ్వరాపహా ॥ భార్గివిశ్వాన్వితం శ్వాసం

విషంస్వర్ణసమన్వితం । వాసకస్వరసహోర్వ్యైపైః కఫం కాసంజయే
చ్ఛిలా॥ శిలైలార్జునకాసీసగృహధూమాబ్దసర్జకైః। సరోధ్రరో
చనైర్లేపః సర్షపస్నేహసంయుతః॥ కిలాసంకిటభం దద్రుం కుష్ఠం
పామాంభగందరం । ఇంద్రలుప్తమధార్శాంసిహన్యాదేవన్నృ
ణామియమ్॥

తా॥ పిప్పళ్ళు నిమ్మపండ్లరసము వీనిచే శుద్ధిచేయబడిన మనశ్శిలను సుకేరివాల రసములో మర్దించి సెనగగింజంత గుటికలుచేసి దానిని సేవించిన జ్వరములు సన్నిపాత జ్వరములు భూతజ్వరము శుద్ధమనశ్శిల 1 భాగము శంఖభస్మము 2 భాగములు మన శ్శిల ½ భాగము మిరియాలచూర్ణము మిరియాలచూర్ణమున ½ భాగము సైంధవ లవణము వీటినన్నిటిని మెత్తగచూర్ణించి నేకముగజేర్చి దానిని తేనెలోకలిపి కండ్ల కంజనమిడిన శుక్రరోగము తుమిరరోగము పిచ్చటము అనునేత్రరోగములు మఱియు పెరుగుమీది తేటలో పైచూర్ణమునుకలిపి అంజనమిడిన అర్బుదరోగము పిప్పళ్ళు మిరియాలు శుద్ధిజేసిన మనశ్శిల వీటిని సమముగజేర్చి దానిని వుదకముతోనూరి కండ్ల కంజనమిడిన భూతపీడ సన్నిపాతజ్వరము గంటుభారంగి శొంఠి వీటిచూర్ణముల నేక ముగజేర్చి దానితోసేవించిన శ్వాసరోగము స్వర్ణభస్మముతో సేవించిన విషపీడ అడ్డ సరపురసములో త్రికటుకచూర్ణముజేర్చి దానితోసేవించిన కఫము కాసరోగము వీటిని నశింపంజేయు. మఱియు మణిశిల యేలకులు మద్దిచెక్క కాసీసము కరు ధూపము తుంగముస్తెలు వేగిసచ్ఛ లొద్దుగచెక్క గోరోచనము వీటినన్నిటిని చూర్ణించి ఆవనూనెలోకలిపి లేపనజేసిన కిలాసరోగము కిటభము దద్రుకుష్ఠము దురద భగందరము యింద్రలుప్తము అర్శస్సు వీటిని హరింపంజేయు.

సౌవీరానుపానములు.

శ్లో॥ నీలాంజనం శుంఠ్యాభయా గుడైః కఫం పిత్తంనిహంత్యాజ్య
సితాయుతంధ్రువం। వాయుంకణావిశ్వమరీచమాక్షికైర్దేయం
ధియాన్యేషుగదేషుపండితైః॥

తా॥ సౌవీరమును శొంఠి కరక్కాయ బెల్లము వీటితోసేవించిన కఫము నెయ్యి శర్కర వీటితోసేవించిన పిత్తము పిప్పలి శొంఠి మిరియాలు తేనె వీటితో సేవించిన వాతము వీటిని నశింపజేయు. మఱియు పండితుడు యితరరోగముల యందు తగునైన అనుపానములతో దీనిని సేవింపంజేసిన ఆయారోగములు నివర్తించు.

ఖర్పరానుపానములు.

శ్లో॥ తద్భస్మమ్మృతికాంతేనసమేనసహయోజయేత్ । అష్టగుంజా
మితంమార్ణం త్రిఫలాక్వాథసంయుతం । కాంతపాత్ర స్థితం
రాత్రౌతిలజప్రతిపాపకం । నిషేవితం నిహన్త్యాశుమధుమేహ
మపిధ్రువం । పిత్తక్షయంచపాండుంచశ్వయథుంగుల్మమేవచ।
రక్తగుల్మంచనారీణాంప్రదరంసోమరోగకం।యోనిరోగానుశే
షాంశ్చవిషమాంశ్చజ్వరానపి । రజశ్శూలంచశ్వాసంచహిధ్మి
నాంచవిశేషతః॥

తా॥ ఖర్పరభస్మము కాంతభస్మము వీటిని సమముగచేర్చి 8 గురిగింజలప్రమాణము త్రిఫలా కషాయమునందువైచి దానిని లోహపాత్రయందొకరాత్రినునిచి మరుదినము ప్రాతఃకాలమునందు సేవించిన మధుమేహము పిత్తక్షయరోగము పాండు రోగము శోఫ గుల్మరోగము స్త్రీలకుజనించెడు రక్తగుల్మము ప్రదరరోగము సోమ రోగము సమస్తయోనిరోగములు విషజ్వరములు రజశ్శూల శ్వాస యెక్కిళ్ళు వీటిని బోకడచు.

వజ్రభస్మానుపానములు.

శ్లో॥ కుష్ఠేఖాదిరత్వక్క్వథా పవనజాసృక్శృంగబేరంమధుదేయం
కాసబలాసశ్వాసవికృతౌవాసోష ణాత్వక్కణా ॥ పిత్తేదాహ
పితానమంజ్వరగణేచ్ఛిన్నాఃఉలేతిక్తకేవజ్రంమారితశుక్తభస్మ
గదహృద్యోజ్యంభిషక్ యుక్తిభిః॥

తా॥ వజ్రభస్మమును చంద్రశుట్ట కషాయముతో సేవించిన కుష్ఠరోగము చర్మరోగము అల్లపురసములో తేనెవైచి దానితో సేవించిన వాతరక్తము త్రికటుకములు లవంగములు వోమము అడ్డసరము వీటికషాయముతో సేవించిన కాస శ్వాస బలాస శర్కరతో సేవించిన పిత్తము తాపము తిప్పతీగ నేలవేము వీటికషాయముతో సేవించిన సమస్తజ్వరములు యివి నివర్తించు. మతియు బుద్ధిమంతుడగు వైద్యుడు తనబుద్ధిచాతుర్యముచేత యోచించి తగుపాటి అనుపానములతో నిప్పించిన సర్వ రోగములు నివర్తించు.

వైక్రాంతానుపానములు.

శ్లో॥ భస్మత్వంసముపాగతోవిక్రృతకోహేమ్నామృతేనాన్వితః ।
పాదాంశేనకలాజ్యవల్లసహితోగుంజోన్మితస్సేవితః ।
యక్ష్మాణంజ్వరణంచపాండుగుదజంశ్వాసంచ ।
కాసామయంద్రుష్టాంసైగ్రహణీమురఃక్షత ముఖాన్ రోగాన్
జయేద్దేహకృత్ ॥

తా॥ వైక్రాంతభస్మము 1 గురిగింజప్రమాణము $\frac{1}{4}$ గురిగింజయెత్తు స్వర్ణ భస్మము వీటిని 3 గురిగింజలయెత్తు పాతనేతిలో కలిపి సేవించిన క్షయరోగము జ్వరము పాండురోగము గుదరోగము శ్వాస కాస క్రూరమగు సంగ్రహణి వురక్షతము వీటిని నివర్తింపం జేయుటయేగాక శరీరపుష్టిని సగాగలుగంజేయు.

నీల వైక్రాంత భస్మానుపానములు.

శ్లో॥ సూతభస్మార్ధసంయుక్తంనీలవైక్రాంతభస్మకం ।
మృతాభ్రకంతయోభయోస్తులితంపరిమర్దితం ॥
క్షౌద్రాజ్యసంయుతంప్రాతర్గుంజామాత్రంనిషేవితం ।
నిహంతిసకలాన్ రోగాన్ దుర్జయానన్యభేషజైః ।
త్రిసప్తదివసైస్సృణాంగంగాంభఇవపాతకం॥

తా॥ రసభస్మము 1 భాగము నీలవైక్రాంతభస్మము $\frac{1}{2}$ భాగము యీ రెంటికి సమము అభ్రకభస్మము వీటిని నేకముగజేర్చి చక్కగమర్దించి అందు తేనె నెయ్యి వీటినిజేచి కలిపి 1 గురిగింజయెత్తు 21 దినములపర్యంతము ప్రతిదినము ప్రాతఃకాలము నందు సేవించిన గంగోదకము పాపముల నశింపంజేయు చందంబున అసాధ్యములగు సర్వరోగములను నివర్తింపంజేయు.

ప్రవాళ భస్మానుపానములు.

శ్లో॥ ప్రవాళభస్మమాక్షీకేణమాగధీ యుతేనవై నిహంతిమారుతం
కోష్ఠగంజ్వరంపురాతనం । ఒయేత్సుపక్వవారుణీఫలేనశుక్ర
సంక్షయందదాతిపుష్టిమాశుశర్కరాజ్య సంయుతంన్నృణాం ॥
సితాపయోయుతంనిహంతి పిత్తమాశుదారుణం సఖేసుశాలి
జైగ్నిహామైశ్చమూత్రకృచ్ఛ్రమామయం।చికిత్సకైర్విచార్యదే

యథామయేషు వైధియాఖిలేష్వనేక తంత్రే సమ్మతేన మత్కృతిస్థ్వియం॥

తా॥ ప్రవాళ (పగడము) భస్మమును పిప్పలిచూర్ణము తేనె వీటినికలిపి దానితో సేవించిన కోష్ఠగతవాతము పురాణజ్వరము పాపర (పెత్తిపుచ్చ) పండు రసముతో సేవించిన ధాతుక్షయము వీటిని నశింపంజేయు. శర్కర నెయ్యి వీటితో సేవించిన శరీరపుష్టిని గలుగంజేయు. పాలు శర్కర వీటితో సేవించిన దారుణమగు పిత్తరోగము చల్లనికడుగునీళ్లతో సేవించిన మూత్రరోగము వీటినిపోగొడము మఱియు వైద్యుడు ఆయారోగములయందు అనుపానములను బుద్ధిచేతనూహించి సేవింపజేసిన యవి నివర్తించు

రసోపర సాద్యౌషధములకన్నిటికిని కొన్నిరోగముల
యందనుపానములు.

శ్లో॥ శూలేహింగుఘృతాన్వితం మధుయుతాకృష్ణాపురాణజ్వరే ।
వాతేసాజ్యరసోనకఃశ్వసనకేక్షౌద్రాన్వితంత్ర్యూషణం ।
శీతేవ్యాలలతాదళంసమరిచంమేహేవరాసోపలా ।
దోషాణాంత్రితయేఽనుపానముచితంసక్షౌద్రమార్ద్రాదికం ॥

తా॥ సమస్త రసోపరసములు మొదలైన ఔషధములను సామాన్యముగ కొన్ని రోగములయందును అనుపానములను చెప్పుచున్నాను. రసోపరసాద్యౌషధములకు శూలరోగమునందు నేతితో చేర్చబడిన యింగువ పురాణజ్వరమునందు పిప్పలీచూర్ణముతో చేర్చబడిన తేనె వాతరోగమునందు నేతితో చేర్చబడిన వుల్లి కాసరోగమునందు తేనెతో గూడిన త్ర్యూషణచూర్ణము శీతరోగమునందు తమలపాకునందుంచబడిన మిరియాలు మేహరోగమునందు త్రిఫలముతో చేర్చబడిన యిరుగుడురసము త్రిదోషములందు తేనెతో చేర్చబడిన అల్లపురసము యివి అనుపానములని యెఱుంగవలయు.

శ్లో॥ ఘనపర్పటకంజ్వరేగ్రహణ్యాంమథితం హేమగి రేవమిషులా
జాః । కుటజోఽతిసృతౌవృషోఽస్రపిత్తేగుదకీలేష్వనలఃకృమౌ
కృమిఘ్నః॥

తా॥ జ్వరమునందు తుంగముస్తెలు పర్పాటకము గ్రహణిరోగమునందు మజ్జిగ విషరోగమునందు వుమ్మెత్తవిత్తులు వాంతిరోగమునందు పేలాలు అతిసారమునందు కొడిసవిత్తులు రక్తపిత్తమునందు అడ్డసరము మూలవ్యాధియందు చిత్రమూలము క్రిమి

రోగమునందు వాయువిడంగములు యివి రసోపరసాదులచే పైశెప్పబడిన రోగములయందును పానములని తెలియవలయు.

విషానుపానములు.

శ్లో॥ శిఖికర్కారిసోపేతంవిషమజ్వరజిద్విషం । విషయష్ట్యాహ్వయం రాస్నా సేవ్యముత్పలకందకం । తండులోదకపీతానిరక్తపిత్తస్యభేషజం। రాస్నావిడంగత్రిఫలాదేవదారుకటుత్రయం । పద్మకంక్షౌద్రమమృతావిషంచశ్వాసకాసజిత్ । సితారసవిషక్షీరప్రవాళమధుభిఃకృతా । వాంతింనిహంతిగుటికామనుజానాంనసంశయః । మధుమద్యానిశారేణుసైంధవైఃకుటత్వగ్యుతం। చ్యవనప్రాశనోపేతంవిషంక్షయతిక్షయం ॥

తా॥ విషమున శుద్ధమైలుతుత్థభస్మము పారదభస్మము వీటితో సేవించిన విషమజ్వరము విషయష్టి సన్నరాష్ట్రము కలువగడ్డ బియ్యపుకడుగునీళ్ళు వీటితో సేవించిన రక్తపిత్తము సన్నరాష్ట్రము వాయువిడంగములు త్రిఫలములు దేవదారు త్రికటుకములు తామరగడ్డ తేనె తిప్పసత్తు వీటితో సేవించిన శ్వాసకాసలు శర్కర శుద్ధపారదభస్మము అతివస పాలు పగడభస్మము తేనె వీటిని యేకముగజేసి సేవించిన వాంతి రోగము ప్రానిపసపు పర్పాటకము సైంధవలవణము దుందిలపుచెట్టుపట్ట వీటి చూర్ణములను తేనె మద్యము వీటితో చేర్చి దానితో సేవించిన క్షయరోగము నివర్తించు.

శ్లో॥ విజయాపిప్పలీమూలంపిప్పలీద్వయచిత్రకైః । పుష్కరాహ్వసరీద్రాక్షాయవానీక్షారదీప్యకైః॥ సితాయష్టీద్విబృహతీసైంధవైఃపాలికైఃపచేత్ । సవిషార్ధపలైఃప్రస్థంఘృతాత్తంజీర్ణభుక్తిభేత్ ॥ దుర్నామమేహగుల్మాశ్మతిమిరకృమిపాండుకాః । గలగ్రహగ్రహావాన్మాగకుష్ఠానిచనియచ్ఛతి॥ముస్తావత్సకపారాగ్నివోస్యప్రతివిషావిషం । ధాతకీమోచనిర్యాసంచూతాస్థిగ్రహణీహరం । కృచ్ఛ్రఘ్నావిషపథ్యాగ్నిదంతీద్రాక్షావిషావృషాః॥శిలాజితువిషంత్ర్యూషముదావర్తాశ్మరీహరం ॥

తా॥ విషమును కరక్కాయ మోడి పిప్పలి గజపిప్పలి చిత్రమూలము పుష్కరమూలము కచోరములు ద్రాక్ష యవక్షారము వోమము శర్కర యష్టిమధుకము ములక వాకుడు సైంధవలవణము చంగల్వకోష్టు క్ష బిలము వసనాభి వీటినిచేర్చివండి

నీడనురయెండించి పిదప చూర్ణించి సీతిలోనైచి 4 మాసములుంచి పిదప దానిని ప్రతి నిత్యము సేవించిన దుర్నామరోగము మేహము గుల్మము అగ్నస్సు అతిసారము క్రిమి పాండువు గళగ్రహము వున్మాదము కుష్టువు వీటిని నివర్తింపజేయును. తుంగముస్తెలు కొడిశవిత్తులు విషబొద్ది చిత్రమూలము త్రికటుకములు అతివస వసనాభి ఆరె బూరుగబంక మామిడిపువ్వు వీటికషాయముతో సేవించిన గ్రహణిరోగము వసనాభి కరక్కాయ చిత్రమూలము దంతివిత్తులు ద్రాక్ష అతివస అడ్డసరము వీటికషాయముతో సేవించిన మూత్రకృచ్ఛ్రము శిలాజతుభస్మము వసనాభి త్రికటుకములు వీటికషాయముతో సేవించిన వుదావర్తము అగ్నస్సు వీటిని హరింపజేయును.

శ్లో॥ గోమూత్రక్షారసింధూత్థ విషపాషాణభేదకం । వజ్రవస్గార
యత్యేత దేకతఃపీతమశ్మరీం । త్రిఫలాసర్జికాక్షారై ర్విషంగుల్మ
ప్రభేదనం। పిప్పలీపిప్పలీమూలంవిషంశూలహరంపరం । విషం
ద్రవంతిమధుక ద్రాక్షారాస్నాసరీకణాః ॥ విషవేల్లమిశిక్షీరం
గుల్మప్లీహనిబర్హణం । ప్లీహోదరఘ్నంపయసాశతాహ్వా
కృమిజిద్విషం । వాయసీమూలక్వాథేనపీతంకుష్ఠహరంవిషం॥
పయసారాజవృక్షత్వక్ త్రాయంతీవాకుచీబలాత్ । ప్లీహఘ్నం
వాకుచాయాంచవిషంక్వాథేనకుష్ఠజిత్ । అవల్గుజై లాకజయా
విడక్షారద్వయంవిషం । లేపస్సైంధవఃపిష్టో వారిణాకుష్ఠ
నాశనః॥

తా॥ విషమును గోమూత్రము యవక్షారము సైంధవలవణము క్రొమ్మవ్రోవి వీటికషాయముతో సేవించిన వజ్రాయుధము పర్వతము భేదించుచందంబున అశ్మరీరోగమును త్రిఫలాచూర్ణము సర్జక్షారము వీటితో సేవించిన గుల్మరోగమును పిప్పలి మోడి వీటికషాయముతో సేవించిన శూలరోగమును రెలిక చెవియాకు యష్టిమధుకము ద్రాక్ష సన్నరాస్నము కచోరములు వసనాభి వాయువిడంగములు సదాప వీటి కషాయములో పాలుబోసి దానితో సేవించిన గుల్మ ప్లీహరోగములును నశించు. పాలతో సేవించిన ప్లీహము వుదరరోగము వీటిని నివర్తింపజేయును. సదాపవిత్తుల కషాయముతో సేవించిన కృమిరోగము కాచాకురసముతో సేవించిన కుష్ఠరోగము శెలవట్టి కలుగ్రానుగ కారుగత్స వీటిచూర్ణమును పాలలోనైచి దానితో సేవించిన ప్లీహరోగము కారుగత్స కషాయముతో సేవించిన కుష్ఠరోగము క్రాలువట్టి యేలకులు

కరక్కాయ వాయువిడంగములు సజ్జక్షారము యవక్షారము సైంధవలవణము వీటిని వుదకముతో నూరి శరీరమునకు లేపనము జేసిన కుష్ఠరోగము వీటిని బోకడము.

శ్లో॥ ఏరండతైలత్రిఫలాగోమూత్రంచిత్రకంవిషం । సర్పిషాసహితం
పీతంవాతార్తత్వమపోహతి॥స్వరసంబీజపూరస్యవచాబ్రాహ్మి
రసంప్లుతం ॥ సంధ్యాపిబతిసవిషం సుప్తైర్పరివార్యతే ।
నీరాలాంగలికీదంతీవిషపాషాణభేదకైః । ప్రయోజ్యమూఢగ
ర్భాణాంప్రలేపోగర్భమోచనః । దేవదారువిషంసర్పిర్గోమూ
త్రంకంటకారికా । వచావాస్థలసంహాన్తిబుద్ధేశ్చాగ్నివర్ధనం ।
విషంసర్పిస్సితాక్షౌద్రంతిమిరాపహమంజనం । విషంచైకమజా
క్షీరకల్పితంఘృతధూపితం । విషంధాత్రీఫలరసైరసకృత్పరివా
సితం । అంజనంశంఖసహితంప్రగాఢంతిమిరంజయేత్ । విష
మింద్రాయుధంస్తన్యేఘృష్టంకాచభిదంజనం । బీజపూరరసై
ర్ఘృష్టంవిషంతద్వత్సితాన్వితం । విషంమాగధికాద్వేచనిషా
కాచఘ్నమంజనం।శుక్లార్కంచవిషంకృష్ణాయుక్తంగోమూత్ర
భావితం । భల్లాతకాగ్నిశమ్యాకవిషైర్వామూత్రపేషితైః ।
లేపోవిచర్చికాక్షుద్రపిటికాకిటిభాపహః ॥ ఖడ్గకాక్షారపింఘూత్థ
శుక్తశుక్తవరంవిషం । కర్ణయోఃపూరణంతీవ్ర కర్ణశూలనిబ
ర్హణం ప్రపౌండరీకమంజిష్ఠావిషతింమసముద్భవైః । నిహంతి
సాధితంతైలం గండూషేణసుభామయాన్ । శాలాఖదిరకం
కోలజాతీకహ్వారచందనైః । ఓలాబ్దవాశైర్ద్విగుణ విషైస్సా
రాంబుపేషితైః । సమూత్రవటికాక్లుప్తాఘృతైర్ఘ్నంతిముఖా
మయాన్।కటుతైలంవిషంనస్యంపలితారుంషికాపహం॥గుంజా
టంకణశిగ్రుమూలరజనీసంపాకభల్లాతక । స్నుహ్యర్కాగ్నికరం
జసైంధవవచాకుష్ఠాభయాలాంగలీ।వర్షాభూషడభూశిరీషరణా
ఘోత్యపాశ్వమారోవిషం।గోమూత్రంశమవేద్విలుప్తమపచీం
గ్రంథ్యర్బుదేశ్లీపదాన్॥

తా॥ విషమును చిట్రాముదము గోమూత్రము నెయ్యి వీటిని నేకముగజేర్చి అందు త్రిఫలములు చిత్రమూలము వీటిచూర్ణములనునైచి దానితో సేవించిన వాత రోగమునివర్తించు. బ్రాహ్మీరసము నెయ్యి వీటియందు వసచూర్ణమువైచి దానితో సేవించిన వంధ్యత్వమునివర్తించు గజనిమ్మ తరిగొప్పు దంతి వసనాభి క్రొమ్మవగ్రోవి వీటినన్నిటిని నేకముగ ఘృదకముతో నూరి గర్భమునకు లేపనముజేసిన మూఢగర్భవిమోచనముగలుగు. దేవదారు వసనాభి వస వీటిచూర్ణమును నెయ్యి గోమూత్రము వీటిని జేర్చి దానియందునైచి దానితో సేవించిన వత్తిరోగము నివర్తించుటయేగాక బుద్ధివృద్ధి సగాగలుగు. నెయ్యి తేనె శర్కర వీటితో చేర్చి అంజనమిడినగాని లేక నెయ్యి మేకపాలు వీటితో అంజనమిడినగాని తిమిగరోగము నివర్తించు. శంఖభస్మము విషము వీటిని పుసిరికరసముతో అనేకమార్లు భావనచేసి నేత్రముల కంజనమిడిన గాఢమైన తిమిరరోగమునశించు. వజ్రభస్మము చనుబాలు నెయ్యి వీటిని నేకముగ కలిపి అంజనమిడిన గాని లేక మాదీఫలరసము శర్కర విషము వీటిని నేకముగజేర్చి రంగరించి అంజనమిడిన గాని కాచమనే నేత్రరోగము నివర్తించు పిప్పలి గజపిప్పలి వీటిచూర్ణమును తెల్లతామరపువ్వురసముతో కలిపి అందు విషమునుచేర్చి నేత్రముల కంజనమిడిన కాచరోగము నివర్తించు. పిప్పలి విషము వీటిని గోమూత్రములో భావనచేసి అంజనమిడిన శుక్లార్మమనే నేత్రరోగము నివర్తించు. జీడి చిత్రమూలము రేల విషము వీటిని గోమూత్రముతో నూరి శరీరమునకు లేపనముజేసికొనిన గజ్జి దద్రువ రసికా కిట్టిభ అను కుష్ఠరోగములు యివి నివర్తించు. సజ్జక్షారము సైంధవలవణము త్రిఫలములు విషము వీటిని పులికల్లులోనైచి చెవులయందుపోసిన కర్ణశూల నివర్తియగు. ప్రపౌండరీకమనే గ్రంథద్యము మంజిష్ఠ విషము తుమికి వీటినినూనెయందునైచి తైలపక్వముగకాచి దానిని పుక్కిలించిన ముఖరోగము నివర్తించు. యేపి చంద్రతక్కోలాలు జాజికాయ పచ్చకర్పూరము శ్రీగంధము బోళము అబ్దవాలము యివి ప్రత్యేకముగ 1 భాగము 2 భాగములు విషము వీటిని సంబరేణురసము గోమూత్రము వీటితో నూరి వటుకములుచేసి నేతితో సేవించిన ముఖరోగములన్నియును నివర్తించు. కటుకరోహిణి విషము వీటిని మంచినూనెలోనైచి కాచి నస్యముజేసిన పలికా అరుంషికా అను శిరోగములునశించు. గురిగింజ వెలిగారము మునగవేరు కోరిందపట్ట రేలపట్ట జీడి ఆకుజెముడు జిల్లేడు చిత్రమూలము వ్యాఘ్రనఖమనే గ్రంథద్రవ్యము

సైంధవలవణము వస చంగల్వకోష్ఠు కరక్కాయ నీరు పిప్పలి గలిజేరు పుత్తరేణి దిరిశనము త్రికటుకములు గన్నేరు విషము వీటిచూర్ణమును గోమూత్రముతో నూరి లేపము జేసిన అపచీరోగము గ్రంధిరోగము అర్బుదరోగము శ్లీపదరోగము యివి తొలగు.

గద్య॥ ఇతి శ్రీమదాంధ్రీ భాషానువాద భూషితే, అనుపానరత్నాకరే
సప్తధాతూపధాతు పారదాది రసోపరసానాం విషస్య
చానుపాన వివేకకధనన్నామ, తృతీయస్సర్గః.

శ్రీరస్తు.

అనుపానరత్నాకరము.

ఆంధ్ర తాత్పర్యము.

చతుర్థస్తరంగము.

సప్తధాతు శోధన.

శ్లో॥ స్వర్ణతారారతామ్రాణాంపత్రాణ్యగ్నౌప్రతాపయేత్ ।
నిషిఞ్చేత్తత్తప్తాని తైలేతక్రేచకాంజికే ।
గోమూత్రేచకులుత్థానాంకషాయేచత్రిధాత్రిధా ।
ఏవంస్వర్ణాదిలోహానాంవిశుద్ధిస్సంప్రజాయతే ॥

తా॥ బంగారు వెండి యిత్తడి రాగి వీటిని పలచనగ రేకులుజేసి అనేకమార్లు నిప్పుయందుకాచి నూనె మజ్జిగ కాంజికము గోమూత్రము వులవకషాయము వీటిలో ప్రతిదానియందును మూడేసిమార్లు ముంచిన నవిశుద్ధియగు. ఇదేప్రకారము స్వర్ణాది సప్తధాతువులను శుద్ధిజేయవలయు.

ఉపధాతు (అనగా) సువర్ణమాక్షికశోధన.

శ్లో॥ మాక్షికస్యత్రయోభాగాభాగైకంసైంధవస్యచ ।
మాతులుంగద్రవైర్వాథజమ్బీరస్యద్రవైఃపచేత్ ।
చాలయేల్లోహజేపాత్రేమావత్పాత్రంసులోహితం ।
భవేత్తతస్తుసంశుద్ధింస్వర్ణమాక్షికమృచ్ఛతి॥

తా॥ స్వర్ణమాక్షికము 3 భాగములు సైంధవలవణము 1 భాగము వీటిని చూర్ణించి యినపబాణలిలోవైచి అగ్నిపైనునిచి యందు మాదీఫలరసమును గాని లేక నిమ్మపండ్లరసమునుగాని బోసి బాణలియెఱ్ఱగ యగువరకు యినప గరిటెతో కలియ బెట్టుచుండిన స్వర్ణమాక్షికము శుద్ధియగు.

రౌప్యమాక్షిక శోధన.

శ్లో॥ కర్కోటీమేషశృంగ్యుత్థై ర్ద్రవైర్జంబీరజైర్దినం ।
భావయేదాతపేతీవ్రేవిమలాశుధ్యతిధ్రువం ॥

తా॥ రౌప్యమాక్షికమును డావరడంగి తీగరసములో 1 దినంబును వద్దికూర రసముతో 1 దినంబును నిమ్మపండ్లరసముతో 1 దినంబును మర్దించి ప్రతిదినంబును తీక్ష్ణమగు యెండయెండించిన నది శుద్ధియగు.

తుత్థ శోధన.

శ్లో॥ విష్టయాన్మద్రయోస్తుల్యంమార్జారకకపోతయోః ।
దశాంశంటంకణందత్వాపచేన్మృదుపుటేస్త్రతః॥
పుటందధ్నాపుటంక్షౌద్రైర్దేయంతుత్థవిశుద్ధయే॥

తా॥ పిల్లివిట్టము పావురపిట్టమలము వీటిని మైలుతుత్థమునకు సమభాగంబుగను వెలిగారము మైలుతుత్థమునకు సమభాగంబుగను గ్రహించి ఖల్వమున జక్కగ మర్దించి యెండయెండించి ప్రమిదలయందునిచి చిలయిచ్చి అడవి యేరుపిడకలలో లఘుపుటంబిడి పిదప దానిని పెరుగుతో మర్దించి పైజెప్పిన ప్రకారము మరల లఘుపుటంబిడవలయు. ఇటులనే తేనెతోనూరి పుటంబిడిన మైలుతుత్థము శుద్ధియగు.

కాంస్యరీతి శోధన.

శ్లో॥ శోధనంకాంస్యరీత్యోశ్చధాతుశ్శుద్ధిసమంభవేత్ ॥

తా॥ స్వర్ణాది ధాతువుల శోధనమువలెనే కంచు యిత్తడి వీటికికూడ శోధన జేయవలయు.

సిందూర శోధ..

శ్లో॥ దుగ్ధామ్లయోగతస్తస్యవిశుద్ధిర్గదితాబుధైః॥

తా॥ పాలు పులుసు వీటితో సిందూరము ను శుద్ధిచేయవలయు.

శిలాజతు శోధన.

శ్లో॥ హేమాద్యాస్సూర్యసంతాపాత్స్రవంతిగిరిధాతవః ।
తచ్ఛాంభోమృదుసమ్యత్నాస్సభంతద్భవేచ్ఛిలాజతు ॥

శిలాజతుసమాసీయగ్రీష్మతప్తశిలాచ్యుతం ।
గోదుగ్ధైస్త్రిఫలాక్వాథై ర్భృంగద్రావైశ్చమర్దయేత్ ॥
ఆతపేదినమేకైకంతచ్ఛుష్కంశుద్ధతాంవ్రజేత్ ॥

తా॥ గ్రీష్మఋతువునందు సూర్యసంతాపముచే పర్వతాదులయందలి హేమాది ధాతువులు తపించి యందుండి రసముద్రవించి ఘనీభవించుటయ శిలాజత్తు అనంబడు. అట్టిశిలాజిత్తును ఆవుపాలు త్రిఫలకషాయము గుంటగలగరరసము వీటిలో ప్రతిదాని చేతను నొక్కొక్కదినముచొప్పున ఖల్వమునమర్దించి 1 దినము యెండనెండించిన నది శుద్ధియగు.

రససంస్కారము.

శ్లో॥ అష్టాదశైవసంస్కారానవింశతికాఃక్వచిత్ ।
సంప్రోక్తారసరాజస్యవసుసంఖ్యాఃక్వచిస్మృతాః ॥

తా॥ రసమునకు 18 సంస్కారములు గలవనియు 19 సంస్కారములు గల వనియు 8 సంస్కారములు గలవనియును జెప్పబడియున్నది

రసాష్టాదశసంస్కార వివరణము.

శ్లో॥ స్వేదనంమర్దనంమూర్ఛోత్థాపనంపాతనంత్రిధా ।
బోధనంనియమంచైవదీపనంచానువాసనమ్ ।
మారణంజారణంచైవసారణంప్రతిసారణమ్ ।
క్రామణంవేధనంచైవదేహయోగేచశస్యతే ॥

తా॥ స్వేదనము మర్దనము మూర్ఛనము ఉత్థాపనము అధఃపాతనము తిర్యక్పాతనము ఊర్ధ్వపాతనము బోధనము నియమము దీపనము అనువాసనము మారణము జారణము సారణము ప్రతిసారణము క్రామణము వేధనము శరీరయోగము అనునవి రసాష్టాదశ సంస్కారంబు లనంబడు.

స్వేదనవిధి.

శ్లో॥ త్రూషణంలవణంరాజీరజనీత్రిఫలార్ద్రకమ్ ।
మహాబలానాగబలామేఘనాదఃపునర్నవా ।
మేషశృంగచిత్రకంచవఘ్నసాంసమంసమమ్ ।

రసస్యషోడశాంశేనసర్వంయుంజ్యాత్పృథక్పృథక్ ।
ఏతత్సమస్తంవ్యస్తంవాపూర్వామ్లైర్వైవపేషయేత్ ।
లింపేదనేనకల్కేనవస్త్రేనాంగుళిమాత్రకమ్ ।
తన్మధ్యేనిక్షిపేత్సూతంబధ్వాతత్రదినంపచేత్ ।
డోలాయంత్రేమ్లసంయుక్తేజాయతేస్వేదితోరసః ॥

తా॥ త్రికటుకములు వుప్పు ఆవాలు పసపు త్రిఫలములు అల్లము పెద్దముస్తెవ పులగము నాగముస్తెవపులగము చిత్రికూర తెల్లగలిజేరు వద్ది చిత్రమూలము నవాసాగరము అనువానిలో ప్రతిద్రవ్యమునుగాని అందు దొరికినవానినిగాని రసమునకు 16 వ భాగము గ్రహించి ప్రత్యేకముగగాని సముదాయముగగాని కలితోనూరి వస్త్రముపై అంగుళప్రమాణము లేపనముజేసి దానిమధ్యమున పాదరసమునుబోసి వస్త్రములో మూటగట్టి దానిని డోలాయంత్రమున దగిలించి కలితో 1 దినము వండుటయు స్వేదనమనంబడు.

మర్దనవిధి.

శ్లో॥ భిషగ్భిర్మర్దయేచ్చూర్ణైర్మిళితాత్వాషోడశాంశతః ।
సూతస్యగాలితేవస్త్రే వక్ష్యమాణద్రవాదిభిః ।
గృహధూమేష్టికాచూర్ణంతథాదధిగుడాన్వితమ్ ।
లవణాసురిసంయుక్తంక్షిప్త్వాసూతంవిమర్దయేత్ ।
జీర్ణాభ్రకంతథాజీర్ణబీజసూతంతథైవచ ।
గృహ్ణాతినిర్మలోరోగాన్ గ్రాసేగ్రాసేవిమర్దితః ॥

తా॥ కరుధూపము యిటికెరాయిపొడి పెరుగు బెల్లము వుప్పు ఆవాలు జీర్ణాభ్రకము వీటిలో ప్రతిదాని చూర్ణమును రసమునకు 16 వ భాగముజేర్చి మర్దించి రసమును వస్త్రములోబోసి పిడిచిన నిర్మలమై శీఘ్రముగ రోగముల హరింపంజేయు.

మూర్ఛనవిధి.

శ్లో॥ సహకన్యామలంహంతిత్రిఫలావహ్నినాశినీ ।
చిత్రమూలంవిషంహంతితస్మాత్తంచప్రయత్నతః ।
మిశ్రితంమర్దయేత్సూతంసప్తవారేణమూర్ఛయేత్ ।
ఇత్థంసంమూర్ఛితస్సూతోదోషశూన్యఃప్రజాయతే ॥

తా॥ కలుబంద పాదరసమునందలి మలదోషమును త్రిఫలము వహ్నిదోషమును చిత్రమూలము విషదోషమును హరింపంజేయును. కావున మిశ్రిత పాదరసమును కలుబంద త్రిఫలములు చిత్రమూలము అనువాని రసములతో ప్రతిదానిచే యేడేసిమార్లు మర్దించిన రసము మూర్ఛంజెందు. ఇటుల మూర్ఛంజెందినరసము దోషరహితంబు.

ఉత్థాపనవిధి.

శ్లో॥ జలైస్స్విన్నారనాళై ర్వాక్షాళనాదుత్థితో భవేత్ ।
అథవాపాతనాయంత్రేపాతనాదుత్థితో భవేత్ ।
ఉత్థితఃకాంజికక్వాథైఃక్షాళనీయమతఃపరమ్ ॥

తా॥ పాదరసమును వుష్ణోదకముతోగాని వుష్ణముగనుండు కలితోగాని కడిగి దీసికొనిన వుత్థితంబగు, లేక ఊర్ధ్వపాతనా యంత్రమునందును వుత్థితంబగు; వుత్థాపనానంతరము రసమునుష్ణముగనుండు కలితో గడుగవలయును.

ఊర్ధ్వపాతనవిధి.

శ్లో॥ భాగాస్త్రయోరసస్యార్కచూర్ణమంశాంశనింబుకమ్ ।
తతస్సంమర్దయేద్యావత్తావదాయాతిపిండతామ్ ।
తత్పిండంతలభాండస్థమూర్ధ్వభాండేజలంక్షిపేత్ ।
కృత్వాలంబాలకేయంత్రేదత్వావార్ధ్వంహిమోదకమ్ ।
సంరోప్యచాగ్నింమధ్యస్థంచతుర్యామంహిబోధయేత్ ।
యుక్త్యోర్ధ్వభాండసంలగ్నంగృహ్ణీయాత్పారదంతతః ।
ఊర్ధ్వపాతనమిత్యుక్తంభిషగ్భిస్సూతశోధనే ।
ససూతభాండవివరమన్యద్గలతిభాండకే ।
తథాసంధిర్ద్వయోఃకార్యాపాతనాయంత్రమంత్రకే ।
యంత్రప్రమాణంవదనాద్గురోర్జ్ఞేయంవిచక్షణైః ॥

తా॥ పాదరసము 3 భాగములు జిల్లేడుపట్టచూర్ణము 1 భాగము యిటుల వీనిని గ్రహించి అందొకింత నిమ్మపండ్లరసముబోసి యుంటగనగువరకు మర్దించి దాని నధస్థితభాండమునందునిచి పైభాండమునం దుదకముబోయుటచే డమరుకాయంత్రమని బఱంగెడు దానిని పొయిమీదనునిచి పైభాండమునందు శీతోదకముబోయుచు 4 ఝాములు మధ్యమాగ్నితో వండి పైకుండ నంటియుండు రసమును యుక్తితో

గ్రహింపవలయును. రసశోధన విషయమున జేయంబడు నీక్రియనే ఊర్ధ్వపాతనమని యెదరు. ఊర్ధ్వపాతనాధస్థిత భాండముఖములో పైభాండముయొక్క ముఖమును ముఖమునుజేర్చి బాగుగసంధి లేపనము జేయవలయును. యంత్రప్రమాణము గురు ముఖమువలన దెలిసికొనవలయును.

అధఃపాతనవిధి.

శ్లో॥ త్రిఫలాశిగ్రుశిఖిభిర్లవణాసురిసంయుతైః ।
నష్టపిష్టరసంకృత్వాలేపయేదూర్ధ్వభాండకే ।
ఊర్ధ్వభాండోదరంలిప్త్వాచాధోభాండే జలంక్షిపేత్ ।
సంధిలేపంద్వయోఃకృత్వాతద్యంత్రంభువిపూరయేత్ ।
ఉపరిష్టాత్పుటేదత్తేజలేపతతిపారదః ।
అధఃపాతనమిత్యుక్తంసిద్ధాద్యైస్సూతకర్మణి ॥

తా॥ త్రిఫలములు మునగ చిత్రమూలము వుప్పు ఆవాలు వీనితోడ రసమును జేర్చి రసముగలియువరకు ఖల్వమునమర్దించి డమరుక యంత్రముయొక్క పైపాత్ర లోభాగమున దానినిబూసి క్రిందిపాత్రయందుదకముబోసి ఆ 2 పాత్రలజేర్చి సంధులకు బాగుగచీలమన్ను లేపనముజేసి యెండించి యా పాత్రను భూమిలోపూడ్చి దానిపై పుటంబిడవలయును. ఇటులజేసిన రసము జలముందు క్రిందిపాత్రయందు బడు. దీనిని సిద్ధాదులు రసకర్మయందు అధఃపాతనమని వచించెదరు

తిర్యక్పాతనము.

శ్లో॥ ఘటేరసంవినిక్షిప్యసజలంఘటమన్యకమ్ ।
తిర్యఙ్ముఖంద్వయోఃకృత్వాసమ్ముఖంరోధయేత్సుధీః ।
తత్రైకచుల్ల్యాంసంస్థాప్యయత్నతస్తంతతోభిషక్ ।
రసస్యోజ్జ్వాలయేద్వహ్నింయావత్సూతోజలంవిశేత్ ।
తిర్యక్పాతనమిత్యుక్తంసిద్ధైశ్చవార్జునాదిభిః ।
మిశ్రితౌనాగవంగౌచరసేవిక్రయహేతుతః ॥
తాభ్యాంన్యాత్కృమిదోషస్తుతన్ముక్తిఃపాతనత్రయాత్ ।
ఏవంసుసంస్కృతస్సూతఃపాతనావిధియత్నతః ।
సర్వదోషవినిర్ముక్తోజాయతేనాత్రసంశయః ॥

తా॥ యంత్రమునకు తగినటులు వొకింత నిడుపుగనుండు కుండలగ్రహించి అందొకదానిలో పాదరసమును మతియొక దానిలో యుదకమునుబోసి అడ్డముగ నునిచి వాటినిజేర్చి సందులకు చీలమన్ను లేపనముజేసి రసముబోసినకుండను పొయి మీదనడ్డముగ యుక్తితోనునిచి పాకముజేసిన రసము నీళ్లలోబ్రవేశించు. దీనినే నాగార్జునుడు మొదలగు సిద్ధులు తిర్యక్పాతనమని వచించెదరు. ఇటులయుక్తిచే 3 మార్లు తిర్యక్పాతనము జేయుటవలన రసమునందలి నాగ వంగ క్రిమిదోషనివర్తించు. ఈతిర్యక్పాతనవిధివలన రసమునందలి సర్వదోషములు నిస్సంశయముగ హరించు.

బోధనము.

శ్లో॥ ఏవంకదర్థితస్సూతఃషండత్వమధిగచ్ఛతి ।
తన్ముక్త్యేస్యక్రియతేబోధనంకథ్యతేహితత్ ॥

తా॥ పైప్రకారము శోధింపబడిన పాదరసమునందు షండత్వదోషంబుండు. అది నివర్తించుటకై బోధనక్రియను వచించెద

బోధనము.

శ్లో॥ కదర్థ్యనేనైవనపుంసకత్వమేవంభవేత్సూరసస్యపశ్చాత్ ।
వీర్యప్రకర్షాయచభూర్జపత్రైస్స్వేదోఽస్యజలేసైంధవచూర్ణగర్భే ॥

తా॥ రసమునకు పైజెప్పంబడిన సంస్కారములన షండత్వదోషముగలుగు. తన్నివారణార్థంబును రససామర్థ్యము వృద్ధిజెందుటకును రసమును భూర్జ పత్రము వుదకము సైంధనలవణము అనువానితో పాకముజేయవలయు.

నియమనము.

శ్లో॥ సర్పాక్షీచించికావంధ్యాభృంగాబ్దకనకాంబుభిః ।
దినంసంస్వేదిజసూతోనియమార్థిన్నిరతాంవ్రజేత్ ॥

తా॥ పాదరసమును సర్పాక్షి చింత గొడ్డుకాకర గుంటగలగర తుంగముస్తెలు వుమ్మెత్త అనువాని రసములతోగాని లేక కషాయములతోగాని 1 దినము వండిన్న నియమన మనంబడు

సందీపనము.

శ్లో॥ కాసీసంపంచలవణంతిదుగ్ధంశిగ్రునింబుకరసమ్ ।
క్షీరస్వాక్షీరస్వాథదాతవ్యంతాద్రకైసైంధవఖేటకమ్ ।

గర్తేకృత్వాథరాగర్భేదత్వాసైంధవసంయుతమ్ ।
ధూలిమష్టాంగులిందత్వారాజికామరిచానిచ ।
ద్విశిగ్రుబీజమేకత్రటంకణేనసమన్వితమ్ ।
ఆలోడ్యకాంజికేదోలాయంత్రేపాచ్యందినైస్త్రిభిః ।
దీపనంజాయతేసమ్యక్సూతరాజస్యజారణే ॥

తా॥ అన్నభేది పంచలవణము వీటినిగ్రహించి దానిపైపలుమారు నిమ్మపండ్ల రసముబోసి సైంధవలవణగడ్డను పగలగొట్టి అందు సైంధవలవణముతోడ పాదరసమును జేర్చి దానిపైపూర్వోక్త సైంధవలవణమును నిమ్మపండ్లనంటించి దానిపై 8 అంగుళముల ధూళినంటించి మునగవిత్తులు చేదుమునగవిత్తులు తెలిగారము అనునీమూటినినూరి కుండకులేపనముజేసి అందుకలిబోసి దానిమధ్యమున డోలాయంత్రముతో 3 దినములు వండిన రసము జారణసంస్కారమునందు దీపనమగు.

(రసమున కష్టాదశ సంస్కారములు జెప్పంబడియుండినను "స్వేదోమర్దిత మూర్ఛనాస్థితిరతః పాతోపిఖేదాన్వితో । బోధస్సంయమనం ప్రదీపన మతిస్పష్టాష్ట ధా సంస్కృతిః । అస్యాస్య రసోపయోగికతయాత్వాన్యాన విన్యస్యతే । గ్రంథేస్మిన్ ప్రకృతోపయోగ విరహాద్విస్తార భీత్యాథవా ॥" అనుగ్రంథాంతర వచనప్రకారము స్వేదన మర్దన మూర్ఛన వుత్థాపన పాతన బోధన సంయమన ప్రదీపనములన 8 సంస్కారములు సర్వోపయోగంబులగుటచే జెప్పంబడియె. తక్కిన 10 సంస్కారములు ఔషధోపయోగంబులు గాకుండుటంజేసియు గ్రంథవిస్తర భీతింజేసియు జెప్పం బడవయ్యె)

రసశోధన.

శ్లో॥ అథవాహింగులాత్సూతంగ్రాహయేత్తన్నిగద్యతే ।
జంబీరనింబునీరేణమర్ద్యోహింగులోదినం ।
ఊర్ధ్వపాతనయంత్రేణగ్రాహ్యస్స్యాన్నిర్మలోరసః ।
కంచుకైర్నాగవంగాద్యైర్నిర్ముక్తోరసకర్మణి ।
వినాకర్మాష్టకేనైవసూతోఽయంసర్వకర్మకృత్ ॥

తా॥ రసమునకు పైజెప్పబడిన సంస్కారములు లేకపోయినను యింగిలీకములో తీయబడినరసము శుద్ధముగనుండుగాన దానిని గ్రహించువిధమును వివరించెద. నిమ్మపండ్లరసము వేపపట్టరసము వీటితో 1 దినము యింగిలీకమును మర్దించి ఊర్ధ్వపాతనమనే యంత్రమునందునిచి వండిన నాగవంగాదులతో గూడియుండు

రసము వాటిచే విడువబడి శుద్ధరసమునిలుచు. ఇట్టిరసము 8 సంస్కారములు లేక పోయినను సమస్త రసకర్మలయందుపయోగించు.

అన్యచ్చ.

శ్లో॥ నింబూరసైర్నింబపత్రరసైర్వాప్యథయామమాత్రకం ।
పిష్ట్వాదరదమూర్ధ్వంచపాతయేత్సూతయుక్తవిత్ ।
తతశ్శుద్ధరసంతస్మాన్నిత్యాకార్యేషుయోజయేత్ ॥

తా॥ రసమును వేపపట్టరసములోగాని వేపాకు రసముతోగాని యామ మాత్రమునూరి ఊర్ధ్వపాతయంత్రమునందువండిన నదిశుద్ధమగు. దానిని సమస్తరస కర్మలయందుపయోగించవలయు

అన్యచ్చ.

శ్లో॥ కుమారికాచిత్రకరక్తసర్షపైః కృతైఃకషాయైర్బృహతీవిమిశ్రితైః।
ఫలత్రికేణాపివిమర్దితోరసోదినత్రయంసర్వమలైర్విముచ్యతే॥

తా॥ రసమును కలబంద చిత్రమూలము యెఱ్ఱావాలు ములకవేరు త్రిఫలములు వీటికషాయములో 3 దినములు మర్దించిన సమస్తమలములచే విడువంబడి శుద్ధమగు.

ఉపరసశోధనములు.

గంధకశోధన.

శ్లో॥ లోహపాత్రేవినిక్షిప్యఘృతమగ్నౌప్రతాపయేత్ । తప్తేఘృతే
తత్సమానంక్షిపేద్గంధకజంరజః। విద్రుతంగంధకందృష్ట్వాతను
వస్త్రేవినిక్షిపేత్ ।యథావస్త్రాద్వినిస్సృత్యదుగ్ధమధ్యేఖిలం
పతేత్ । ఏవంసగంధకశ్శుద్ధస్సర్వకర్మోచితోభవేత్ ॥

తా॥ లోహపాత్రయందు నెయ్యిబోసి కాచి అందు నేతికిసమముగ గంధక చూర్ణమువైచి అది కరుగునటులకాచి సూక్ష్మవస్త్రమునందుపోసి పాలయందుపడు నటుల వడియగట్టిన ఆగంధకము శుద్ధమగు దీనిని సర్వకార్యములయందుపయో గించందగు.

హింగుళశోధన.

శ్లో॥ మేషీక్షీరేణదరదమమ్లవర్గైశ్చభావితం ।
సప్తవారాన్ప్రలేపేనశుద్ధిమాయాతినిశ్చితం ॥

తా॥ ఇంగిలీకమును మేకపాలతో 7 మార్లును నిమ్మపండ్లు మొదలగు పుల్లని ద్రవ్యములతో 7 మార్లును ఖల్వమునమర్దించి యెండించిన నిశ్చయముగ శుద్ధియగు.

అభ్రక శోధన.

శ్లో॥ కృష్ణాభ్రకంధమేద్వహ్నౌ తతః క్షీరే వినిః క్షిపేత్ ।
భిన్నపత్రంతుతత్కృత్వాతండులీయామ్లయోర్ద్రవైః ।
భావయేదష్టయామంతు దేవంశుద్ధ్యతిచాభ్రకమ్ ॥

తా॥ * కృష్ణాభ్రకమును కట్టెలలో వేసి యది యెఱ్ఱగనగువరకు తోలుతిత్తితో నూది పిదప దానిని ఆవుపాలలో వేసి రేకులు రేకులుగ వొలిచి చిర్రికూరరసమును నిమ్మపండ్లరసమును నేకముగచేసి యందాయభ్రకపు రేకులనుంచి 8 యామంబులునిచిన అభ్రకము శుద్ధియగు

హరితాళ శోధన.

శ్లో॥ తాళకంకణశఃకృత్వాతిచూర్ణంకాంజికేక్షిపేత్ ।
దోలాయంత్రేణయామైకంతతఃకూష్మాండజైర్ద్రవైః ।
తిలక్షారేపచేద్యామంయామంచత్రిఫలాజలైః ।
ఏవంయంత్రేచతుర్యామంపాచ్యంశుధ్యతితాళకం ॥

తా॥ తాళకమును రేకులుగవొలిచి చూర్ణముజేసి జమురిబట్టలో మూటగట్టి డోలాయంత్రమున కాంజికముచే 1 యామంబును బూడిదెగుమ్మడు రసముచే 1 యామంబును నువ్వులనూనెచే 1 యామంబును త్రిఫలకషాయముచే 1 యామంబును వండినది శుద్ధియగు.

మణిశిలా శోధన.

శ్లో॥ పచేత్త్ర్యహమజామూత్రైర్దోలాయంత్రేమనశ్శిలాం ।
భావయేత్సప్తధాపిత్తైరజాయాశుద్ధిమృచ్ఛతి ॥

తా॥ మణిశిలను డోలాయంత్రమువనునిచి మేకపంచితముచే 3 దినంబులువండి పిదప నామణిశిలను మేకపిత్తముతో 7 మార్లు భావనజేసిన నది శుద్ధియగు.

---

* శుద్ధిజేసిన కృష్ణాభ్రకమును గ్రహించి దానికి 4వ భాగము వడ్లుకలిపి కంబళిలో మూటగట్టి యామూటను తొట్టియందునిచి చేతితో జక్కగ బిసికిన నందలి అభ్రకము పైకివెడలు. ఇటులవెడలిన పిదప ఆతొట్టియందలి అభ్రకపునీళ్లను 1 పాత్రలోబోసి యొక యామంబునునిచి పైతేట నీటినివంచి అడుగుననుండెడి అభ్రకమును జేకొని యెండించిన నది ధాన్యాభ్రకమనంబడు

అన్యచ్చ.

శ్లో॥ అగస్తిపత్రతోయేన భావితం సప్తవారకం ।
శృంగబేరరసైర్వాపి విశుద్ధ్యతి మనశ్శిలా ॥

తా॥ అగసియాకు రసముతోగాని అల్లపురసముతోగాని 7 మార్లు భావన జేసిన మనశిల శుద్ధమగు.

ఖర్పర శోధన.

శ్లో॥ నరమూత్రే చ గోమూత్రే సప్తాహం రసకం పచేత్ ।
దోలాయంత్రేణ శుద్ధస్స్యాత్తతః కార్యేషు యోజగేత్ ॥

తా॥ ఖర్పరను (కల్కషరి) దోలాయంత్రంబున నునిచి యందు నరమూత్రము వోసి 7 దినంబులును ఆవుపంచితము వోసి 7 దినంబులును వండిన నది శుద్ధియగు. ఇట్టుల శుద్ధిజేసినతర్వాత దీనిని ఔషధములయందు జేర్చుకొనందగు.

కంకుష్ఠాది శోధన.

శ్లో॥ కంకుష్ఠం గైరికం శంఖః కాసీసం టంకణం తథా ।
నీలాంజనం శుక్తిభేదాః క్షుల్లకాస్సవరాటకాః ।
జంబీరవారిణా స్విన్నాః క్షాలితాః కోష్ణవారిణా ।
శుద్ధిమాయాంత్యమీ యోజ్యా భిషగ్భిర్యోగసిద్ధయే ॥

తా॥ ముదారశింగు గైరికము శంఖము కాసీసము వెలిగారము నీలాంజనము ముత్యముచిప్ప మొదలగునవి చిన్నగవ్వలు వీటిని నిమ్మరసము యొక్క ఆవిరిలో నునిచి పిదప వుష్ణోదకముతో కడిగిన నవి శుద్ధియగు. గానవీటిని వైద్యక్రియలయందును యోగించందగు.

సర్వోపరస శోధన.

శ్లో॥ త్రిక్షారే లవణే దేయమమ్లవర్గే త్రిధాపచేత్ ।
తదా సోపరసాశ్శుద్ధా జాయంతే దోషవర్జితాః ॥

తా॥ త్రిక్షారములు లవణము ఆమ్లవర్గము వీటితో కూడ 3 మార్లు వండిన వుపరసములు నిర్దోషములై శుద్ధమగు.

రత్న శోధన.

వజ్ర శోధన.

శ్లో॥ కులిత్థోద్రవకాన్వితే దోలాయంత్రే విపాచయేత్ ।
వ్యాఘ్రీకందగతం వజ్రం త్రిదినం శుద్ధిమృచ్ఛతి ॥

తా॥ వాకుడుగడ్డసునూరి యందు వజ్రమునునిచి జమరిబొట్టులో మూటగట్టి డోలాయంత్రమున నునిచి అందు వులవకట్టుబోసి 3 దినంబులును ఆరికధాన్య కషాయముబోసి 3 దినంబులును వండిన వజ్రము శుద్ధియగు

సర్వరత్న శోధన.

శ్లో॥ స్వేదయేద్దోలికాయంత్రేజయంత్యాస్స్వరసేనచ ।
మణిముక్తాప్రవాళానాంయామైకంశోధనంభవేత్ ॥

తా॥ సూర్యకాంతము మొదలగు నవరత్నములు ముత్తియము పగడము వీటిని డోలాయంత్రముననునిచి తక్కిలిరసముచే 1 యామమువండిన నవి శుద్ధియగు.

విషశోధన.

శ్లో॥ కృత్వాచణకసంఖ్యానంగోమూత్రైర్భావయేత్త్ర్యహం ।
సమటంకణసంపిష్టంమృతమిత్యుచ్యతేవిషం ॥

తా॥ విషమును వెలిగారముతోనూరి సెనగగింజంత మాత్రలంచేసి గోమూత్రముచే డోలాయంత్రమునందు 3 దినములువండిన విషముశుద్ధియగు.

ఉపవిష శోధన.

శ్లో॥ పంచగవ్యేషుశుద్ధానిదేయాన్యుపవిషాణిచ ॥

తా॥ ఉపవిషములను పంచగవ్యములో భావనజేసిన శుద్ధియగు.

నేపాళ శోధన.

శ్లో॥ నిస్త్వచంచణకైర్వనేపాళంకుమారీరసజేసచ ।
గుడోదకేనగోక్షీరైర్గోఘృతేనపృథక్పృథక్ ।
పాచితంశుద్ధిమాప్నోతివైద్యశాస్త్రవినిశ్చితం॥

తా॥ నేపాళముల పైపొట్టునొలిచి యందలి యగరులందీసి కలబందరసము పానకము ఆవుపాలు ఆవునెయ్యి అనువానితో ప్రత్యేక ప్రత్యేకముగ నుడికించిన నేపాళము శుద్ధియగు.

గద్య॥ ఇతి శ్రీమదాంధ్రీ భాషానువాద భూషితే,అనుపానరత్నాకరే
ధాతూపధాతు రసోపరసోపరత్న విషోపవిషాణాం శోధన
వివేకకథనన్నామ చతుర్థస్తరంగః.

శ్రీరస్తు.

అనుపానరత్నాకరము.

ఆంధ్రతాత్పర్యము.

పంచమస్తరంగము.

స్వర్ణమారణము.

శ్లో॥ స్వర్ణస్యద్విగుణంసూతమమ్లేనసహమర్దయేత్ ।
తద్గోలకంసమంగంధంనిదధ్యాదధరోత్తరం ।
గోలకంచతతోరుధ్వాశరావేదృఢసంపుటే ।
త్రింశద్వనోపలైర్దద్యాత్పుటాన్యేవంచతుర్దశ ॥
నిరుత్థంజాయతేభస్మగంధోదేయఃపునఃపునః ॥

తా॥ శుద్ధిజేసినబంగారును సన్నముగచూర్ణముగావించి దానికి రెండింతలు శుద్ధిజేసిన పాదరసమునుగలిపి నిమ్మపండ్లరసముచే మర్దించి వుంటజేసి యెండనెండించి దానికిసమముగ శుద్ధిజేసిన గంధకచూర్ణమును 1 మూకుడులో సగముబోసి దానిపై ఆబంగారు వుంటనువుంచి దానిపై మరల గంధకపుపొడిబోసి మఱియొక మూకుడు మూసి చీలమన్ను లేపముజేసి పిదప 1 పల్లముత్రవ్వి అందు 15 అడివియేరు పిడకలను పేర్చి పుటంబిడి స్వాంగ శీతలమున గ్రహింపవలయు. ఇట్లు గంధకయుక్తముగ 14 పుటములువేసిన బంగారు నిర్జీవితముగ భస్మమగు.

రౌప్యమారణము.

శ్లో॥ భాగైకంతాలకంమర్ద్యంయామమమ్లేనకేనచిత్ ।
తేనభాగత్రయంతారపత్రాణిపరిలేపయేత్ ॥
ధృత్వామూషాపుటేరుద్ధ్వాపుటేత్త్రింశద్వనోపలైః ।
సముద్ధృత్యపునస్తాలందత్వారుధ్వాపుటేపచేత్ ।
ఏవంచతుర్దశపుటైస్తారంభస్మప్రజాయతే ॥

తా॥ శుద్ధిజేసిన తాళకమును 1 భాగము గ్రహించి నిమ్మపండ్లరసముచే యొక యామము మర్దించి తాళకమునకు 3 భాగము లధికముగ శుద్ధిజేసిన వెండిరేకులను గ్రహించి దానికి పైని మర్దించియునిచిన తాళకమును లేపముజేసి మూకుడుయందునిచి యెండనెండించి శీలమన్ను లేపముజేసి పల్లముత్రవ్వి యందు 15 అడవి యెరుపిడకలు పేర్చి దానిపై శీలయిచ్చియుంచిన సంపుటమును యునిచి దానిపై మరల 15 అడవి యెరుపిడకలు పేర్చి పుటంబెట్టవలయు నిట్లు 14 పుటంబులిడిన రజతము నిర్జితముగ భస్మంబగు

తామ్రమారణము.

శ్లో॥ సూక్ష్మాణి తామ్రపత్రాణి కృత్వా సంస్వేదయేద్బుధః । వాసర
త్రయమమ్లేన తతః ఖల్వే వినిక్షిపేత్ ॥ పాదాంశం సూతకం దత్వా
యామమమ్లేన మర్దయేత్ । తత ఉద్ధృత్య పత్రాణి లేపయేద్ద్విగుణే
న చ ॥ గంధకేనామ్లఘృష్టేన తతః కుర్యాచ్చ గోలకం । తతః
పిష్ట్వా చ మీనాక్షీం చాంగేరీం వా పునర్నవాం ॥ తత్కల్కేన బ
హిర్గోళం లేపయేదంగులోన్మితం । ధృత్వా తద్గోళకం భాండే
శరావేణ చ రోధయేత్ ॥ వాలుకాభిః ప్రపూర్యాథ పిధాయాతిలవ
ణాంబుభిః । దత్వా భాండముఖే ముద్రాం తతశ్చుల్ల్యాం విపాచ
యేత్ ॥ క్రమవృద్ధాగ్నినా సమ్యగ్యావద్యామచతుష్టయం ॥
స్వాంగశీతం సముద్ధృత్య మర్దయేచ్ఛూరణద్రవైః॥ దినైకం గోల
కం కుర్యాచ్ఛుద్ధగంధేన లేపయేత్। పిష్ట్వా కేన తతో మూషాయాం పు
టగజపుటే పచేత్ । స్వాంగశీతం సముద్ధృత్య మృతం తామ్రం శుభం
భవేత్ । వాంతిభ్రాంతిక్లమం మూర్ఛాం న కరోతి కదాచన॥

తా॥ శుద్ధిజేసిన తామ్రమును పలుచనగ రేకులుజేసి సన్నగకత్తిరించి నిమ్మపండ్ల రసంబునవైచి మందాగ్నిచే 3 దినములు యుడికించి యందుండి యా రేకులను బైటికిదీసి వానికి 4 వ భాగము పాదరసమువైచి ఖల్వమున నిమ్మపండ్లరసముచే 1 యామము రాగిరేకులను మర్దించి పిదప నా రేకులను బైటికిదీసి దీనికిరెండింతల గంధకమును నిమ్మపండ్లరసముచేనూరి యీ రాగిరేకులను లేపముజేసి యుండగ జేయవలయు. పిదప పొన్నగంటియాకు పులిచింతాకు తెల్లగలిజేరు వీటిలో దేనినైనను నూరి నా యుండకుపైన 1 యంగుళ ప్రమాణముపూసి యెండనెండించి కుండలోనునిచి

పుటకుపైన మూకుడును బోర్లించి దానిపై కుండమూతివరకు నిసుక పోసి దానిపై మూకుడును బోర్లించి బూడిద పుష్ప వీటిని నుదకముతో నార జక్కగ చీలయిచ్చి క్రమముగ లఘుమధ్య గాఢాగ్నులచే 4 యామములువండి స్వాంగశీతలమున నా పుటను గ్రహించి అపై కంప రసముతోడను దుంపరసము తోడను 1 దినము మర్దించి ముద్దజేసి దీనికిసమముగ గంధకమును గ్రహించి దానిని నేతితోమర్దించి వాయుంటకు పైన లేపముజేసిమంటిమూకుడులోనునిచి గక్కగ చీలమన్నుజేసి అడవి యేరు పిడకలతో గజపుటంబిడి స్వాంగశీతలమున గ్రహింపవలయు. ఇట్లుచేయఁబడిన తామ్రభస్మము వాంతులు భేదులు ఆయాసము మూర్ఛ వీటిరహితంబు చాలాగుణమును గలుగంజేయు.

వంగ మారణము.

శ్లో॥ మృత్పాత్రే గాలితేవంగే ... ।
... ॥
తతోద్విగుణమాత్రేణ ... ।
అధభస్మసమంతాలం ... ॥
తతో గజపు ... ।
... ।
ఏవం ... ॥

తా॥ శుద్ధిజేసిన తెల్లసీసము మృత్పాత్రంబున నుంచి కరిగించి దానికిచతుర్థాంశముగ చింతపట్టచూర్ణము రావిపట్టచూర్ణము వీటినిగ్రహించి యందుకొంచము కొంచముగచల్లుచు యినప గరిటెచే 2 యామములు మర్దింపుచుండిన తెల్లసీసము భస్మంబగు ఈ భస్మమునకు సమముగ శుద్ధిజేసిన తాళకమును ఆతగరభస్మమును జేర్చి నిమ్మపండ్లరసముతో మర్దించి ప్రమిదెలయందునిచి యెండనెండించి చీలయిచ్చి అడవియేరు పిడకలతో గజపుటంబిడి స్వాంగశీతలమున గ్రహించి యాభస్మమునకు 10 వ భాగము శుద్ధిజేసిన తాళకమున జేర్చి మరల నిమ్మపండ్లరసముతో 1 యామము ఖల్వమున మర్దించి ప్రమిదెలయందునిచి యెండనెండించి చీలయిచ్చి గజపుటంబిడ వలయు. ఇట్టుల 10 గజపుటంబెట్టిన తెల్లసీసము భస్మంబగు. (వంగమనగా తెల్లసీసము)

జసద మారణము.

శ్లో॥ జసదస్యచతుర్థాంశంపారదంగంధకంప్రియే ।
మర్దయేత్ ఖల్వకేసమ్యక్కన్యానిమ్బురసైఃపృథక్ ॥
లేపయేత్తేనపత్రాణిగజాహ్వాపాచయేత్పుటే ।
ఏవమేకపుటేనైవభస్మసాజ్జసదంభవేత్ ॥

తా॥ ఓ ప్రియురాలా! శుద్ధిజేసిన సత్తును సన్నని రేకులుగావించి 4 వ భాగము శుద్ధపారదము శుద్ధగంధకము వీటిని ఖల్వమునందునిచి కలబందరః బాగుగమర్దనజేసి దానిని మరల నిమ్మపండ్లరసముచే మర్దించి పైరేకులకు లేః యొండనెండించి శరావసంపుటము నందునిచి చీలయిచ్చి వొక్కగజపుట సత్తుభస్మంబగు

నాగ మారణము.

శ్లో॥ తాంబూలరససంపిష్టశిలాలేపాత్పునఃపునః ।
ద్వాత్రింశద్భిఃపుటైర్నాగోనిరుద్ధంభస్మజాయతే ॥

తా॥ మణిశిలను తమలపాకు రసముతో నూరి దానిని నాగమునకు లేః మూకిటియందునిచి చీలయిచ్చి 32 పుటములువేసిన నాగము శుద్ధభస్మమగు

లోహమారణము.

శ్లో॥ షట్వేదాద్వదశంశేనదరదంతీక్ష్ణచూర్ణతః ।
మర్దయేత్కన్యకాద్రావైర్యామయుగ్మంతతఃపుటేత్ ।
ఏవంసప్తపుటైర్మృత్యుంలోహచూర్ణమవాప్నుయాత్ ॥
రసైఃకరారభిన్నాయాఃపాతాళగిరుడీరసైః ।
స్తన్యేనచార్కదుగ్ధేనతీక్ష్ణస్యైవమ్మృతిర్భవేత్ ॥

తా॥ శుద్ధిజేసిన లోహచూర్ణమునకు పన్నెండవభాగము శుద్ధిజేసిన ఇ మునుకేర్చి కలబందరసముతో 2 యామములుమర్దించి ప్రమిదెలయందునిచి నెండించి చీలయిచ్చి ఆరవియేరుపిడకలతో గజపుటంబిడవలయు. ఇటుల పుటంలిడిన లోహము నిర్జీవితముగ భస్మంబగు లేక లోహచూర్ణమును అడ గసముచే 7 గజపుటంబులును దూసరితీగరసముచే 7 గజపుటంబులును చన 7 గజపుటంబులును జిల్లేడుపాలచే 7 గజపుటంబులును వేసిన నిర్జీవితముగ భస

స్వర్ణమాక్షిక మారణము.

శ్లో॥ కులిత్థస్యకషాయేణఘృష్ట్వాతైలేనవాపుటేత్ ।
తక్రేణవాఽథగోమూత్రై ర్మ్రియతేస్వర్ణమాక్షికం ॥

తా॥ స్వర్ణమాక్షికమును వులవకషాయముతోనైనను లేక నువ్వులనూనెతోనైనను లేక మజ్జిగతోనైనను లేక గోమూత్రముతోనైనను నూరి యెండనెండించి మూకుళ్లయందునిచి చీలయిచ్చి యేరుపిడకలతో గజపుటంబిడిన స్వర్ణమాక్షికము బాగుగ భస్మంబగు.

రౌప్యమాక్షిక మారణము.

వాక్యం॥ స్వర్ణమాక్షికమారణప్రకారేణరౌప్యమాక్షికస్యాపిమారణం॥

తా॥ స్వర్ణమాక్షిక మారణప్రకారముగానే రౌప్యమాక్షికమునకును గూడ మారణమును జేయందగు

తుత్థమారణము.

శ్లో॥ లకుచద్రావగంధాశ్మటంకణేనసమన్వితం ।
వజ్రమూషాగతంద్విత్రీకుక్కుటైర్మృతిమాప్నుయాత్ ॥

తా॥ తుత్థమును గంధకము మణిశిల వెలిగారము వీటితోచేర్చి నిమ్మపండ్లరసముతో నూరి వజ్రమూసయందునిచి 2 లేక 3 కుక్కుట పుటములిడిన తుత్థము భస్మంబగు.

కాంస్యము - ఇత్తడి - వీటిమారణము.

వాక్యం॥ కాంస్యరీత్యోర్మారణమనుపానంచాపితామ్రవద్జ్ఞేయం ॥

తా॥ కంచు యిత్తడి వీటికి తామ్రమువలెనే మారణము అనుపానము వీటిని కల్పించవలయు.

సింధూరమారణ నిషేధము.

శ్లో॥ సింధూరస్యప్రయోగోహినదృష్టఃకుత్రచిత్పృథక్ ।
తస్మాద్యుక్తస్థలేయోజ్యముపదేశోగురోరితి ॥

తా॥ సింధూరమారణవిధి వైద్యశాస్త్రమునందెక్కడయైనను తేటగ జెప్పంబడలేదు గాన గురూపదేశముచేతనే దానిని జేసికొనందగు.

9

శిలాజతు మారణవిధి.

శ్లో॥ శిలాయాంగంధతాలాభ్యాంమాతులుంగరసేనచ ।
పుటితంహిశిలాధాతుర్మ్రియతేష్టోపలేనచ॥

తా॥ గంధకము తాళకము వీటిని మాదీఫలరసముతో నూరి శిలాజతుకు కవచమిచ్చి బిళ్లజేసి 8 పిడకలతో పుటమిడిన శిలాజతు భస్మమగు.

మండూరవిధి.

శ్లో॥ అక్షాంగారైర్ధమేత్కిట్టంలోహజంతద్గవాంజలైః ।
సేచయేత్తప్తతప్తంతత్సప్తవారంపునఃపునః ॥
చూర్ణయిత్వాతతఃక్వాథైర్ద్విగుణైస్త్రిఫలాభవైః ।
ఆలోడ్య భర్జయేద్వహ్నౌ మండూరంజాయతేవరం ॥

తా॥ తాండ్రబొగ్గులలో యినపచిట్టెమునునిచి నిప్పుగనగువరకు తిత్తితోనూది గోమూత్రముతో చల్లార్చవలయు. ఇటుల యినపచిట్టెమును 7 మార్లుకాచి చల్లార్చి చూర్ణముచేసి దానికి రెండింతల త్రిఫలములనుంచి కషాయముకాచి యందాచిట్టెచూర్ణమునువైచి గట్టియగునటుల మగిలకాచి పిదప నాకుండకు చీలజేసి అరువిపిడకలతో గజపుటంబిడి స్వాంగశీతలమున నందలి మండూరమును గ్రహింపవలయు. ఇటుల జేయబడిన మండూరము శుద్ధమండూరమగుటచే దానిని రోగములయందుపయోగింపందగు

రసమారణము.

శ్లో॥ కాకోదుంబరికాదుగ్ధై రసంకించిద్విమర్దయేత్ ।
తద్దుగ్ధఘృష్టహింగోశ్చమూషాయుగ్మంప్రకల్పయేత్ ॥
క్షిప్త్వాతత్సంపుటేతూనంతత్రముద్రాంప్రదాపయేత్ ।
ధృత్వాతంగోలకంప్రాజ్ఞోమృన్మూషాసంపుటేధికే ॥
పచేల్లఘుపుటేనైవసూతకోయాతిభస్మతాం ॥

తా॥ బ్రహ్మమేడిపాలతో పాదరసమును ఖల్వమున జక్కగమర్దించి పిదప యింగువను బ్రహ్మమేడిపాలతోనూరి దానిచే 2 మూసలుజేసి యందొకమూసలో బ్రహ్మమేడిపాలతో మర్దించిన రసమునునిచి దానిపై మఱియొకమూసమూసి సందు

లేకుండునటుల జక్కి_గచేర్చి బంధించి దీనిని తగుమైన మంటిమూసలోనునిచి దానిపై మటియొక మూసమూసి జక్కి_గ చీలయిచ్చి యేరుపిడికలతో లఘుపుటంబిడిన పాద రసము బాగుగభస్మంబగు.

అన్యచ్చ.

శ్లో॥ నాగవల్లిరసైర్ఘృష్టః కర్కోటీకందగర్భితః ।
మృన్మూషాసంపుటేపక్వా సూతో యాత్యేవభస్మతాం ॥

తా॥ పాదరసమును తమలపాకు రసముతో నూరి కర్కోటి (అనగా యేరావడ) వేళ్లనునూరి ముంటజేసి దానిమధ్యనునిచి ఆముంటను మట్టిమూసలో పెట్టి చీలయిచ్చి గజపుటంబిడిన రసము భస్మంబగు

రససిందూరవిధి.

శ్లో॥ సూతంపంచపలంస్వదోషరహితంతత్తుల్యభాగోబలి ।
ద్వావటంకౌనవసాగరస్యతువరీకర్షశ్చసంమర్దితః ।
కుప్యాంకాచభువిస్థితశ్చసికతాయంత్రేత్రిభిర్వాసరైః ।
పక్వోవహ్నిభిరుద్భవత్యగుణభఃసిందూరనామారసః ॥

తా॥ శుద్ధిజేసినరసము 5 పలములు గంధకము 5 పలములు వెలిగారము పటికారము యివి ప్రత్యేకముగ 2 పలములు నవాసాగరము 2 పలములు కందులు కర్ష ప్రమాణము వీటిని ఖల్వమునందు మర్దించి కాచకుప్పియందునిచి దానిని వాలుకాయంత్రమునందు 3 దినములువండిన రసము సిందూరమగు

రసకర్పూరవిధి.

శ్లో॥ సంశుద్ధపాదరసంపూర్వంశోధయేచ్చ మూషసేః పశ్చాచ్చ ద్దేవ
ప్రత్యేకంతుల్యంకృత్వారసేఃహి ॥ గైరికం ఖటికామిష్టిం సౌ
రాష్ట్రింసైంధవంతధా। టంకణాంక్షారలవణంమృత్స్నాచూ
ర్ణంసుసూక్ష్మకం ॥ ఏతైచూర్ణైర్నాన్వితంసూతంయామైకంమర్ద
యేత్తతః।ఊర్ధ్వపాతనకేయంత్రేవహ్నిందద్యాచ్ఛనైశ్శనైః ॥
అహోరాత్రైస్త్రిశ్చతుర్భిశ్చతతో నైస్వాంగశీతలం।ఉద్ఘాటోర్ధ్వ
విలగ్నంవైరసంకర్పూరసంజ్ఞకం ॥ గృహీత్వాసర్వరోగఘ్నం
బలబుద్ధివివర్ధనం।వృంతాకశతశైత్యశ్చంభక్షితంగుణవత్తరం॥

తా॥ నిర్మలమగు మనస్సుగల ఓ ప్రియురాలా ! శుద్ధిజేసిన పాదరసము యిందుకు సమము బేగురాయి ఘటికా యిటికెరాయి సౌరాష్ట్రి సైంధవలవణము వెలిగారము క్షారలవణము శ్రేష్ఠమగు మట్టి వీటిచూర్ణములను పైరసముతో కలిపి వొక ఝాము మర్దించి ఊర్ధ్వపాతిన యంత్రమునందునిచి 4 అహోరాత్రములు మందాగ్నిచే పక్వముజేసి స్వాంగశీతలముగ దించి పైభాగమునందంటియుండు రసమును యెత్తుకొనిన నది రసకర్పూరమనంబడు. ఇది సమస్తరోగముల నశింపంజేసి బలము బుద్ధి వీటివృద్ధిని గలుగంజేయు. మఱియు నీరసకర్పూరమును 100 వంకాయలలో శుద్ధిచేసి భక్షించిన అనేకగుణములను గలుగంజేయు. రసకర్పూరమును వంకాయతో శుద్ధిజేయుటెట్లనిన —వంకాయమధ్యలో రసకర్పూరమును వునిచి దానిని నిప్పుమీదబెట్టి ఆవంకాయ పాకమైనతోడనే యెత్తి అందులోనుండు రసకర్పూరమును యెత్తుకొని మఱియొక వంకాయలోపలనునిచి పాకముజేయవలయు. ఇటుల 100 వంకాయలతో పక్వముజేసిన అరసకర్పూరము మిగుల శ్రేష్ఠమైనదిగనుండు.

హింగుళ మారణము.

శ్లో॥ వల్లమాత్రంతాలపిష్టంశరావేస్థాపయేత్తతః । తస్మిన్కర్షసమందేయంసకలందరదస్యచ ॥ పూరయేదార్ద్రకరసైద్విగుణం తత్రబుద్ధిమాన్ ।పుష్పాణిశాణమాత్రాణిపరితఃస్థాపయేత్తతః । శరావసంపుటేదత్వాచుల్యాంమధ్యాగ్నినాపచేత్ । ఘటికా త్రయపర్యంతంతతఉత్తార్యపేషయేత్ । తాంబూలేగుంజమాత్రంతుదేయంపుష్టికరంపరం । పాండౌక్షయేచశూలేచసర్వరోగేషుయోజయేత్ ॥

తా॥ వల్లప్రమాణము శుద్ధిజేసిన హరితాళచూర్ణమును మూకిటియందునిచి దానిలో కర్షప్రమాణము యింగిలీకమునునిచి యింగిలీకము మునుగునటుల అల్లపు రసముచే పూరించి శాణప్రమాణము జిల్లేడుపూలను దానిపైపరచి మరియొక మూకిటిచే మూతబెట్టి చీలయిచ్చి పొయిమీదపెట్టి 3 ఘడియలు మధ్యాగ్నిచే పాకముము జేసిన హింగుళము భస్మంబగు. పిదప దించి స్వాంగశీతలమువదీసి నూరి దానిని తమలపాకులో గురిగింజప్రమాణము సేవించిన పాండువు క్షయ శూల సమస్తరోగములు యివి నివర్తించుటయేగాక శరీరపుష్టినిగాగలుగు.

అభ్రిక మారణము.

శ్లో॥ కృత్వాధాన్యాభ్రికంతత్తుశోషయిత్వాథమర్దయేత్ । అర్క క్షీరైర్దినంఖల్వేచక్రాకారంచకారయేత్ ॥ వేష్టయేదర్కపత్రైశ్చసమ్యగ్గజపుటేపచేత్ । పునర్మర్ద్యంపునఃపాచ్యంసప్తవారంప్రయత్నతః । తతోవటజటాక్వాథైస్తద్వద్దేయంపుటత్రయం । మ్రియతేనాత్రసందేహస్సర్వరోగేషుయోజయేత్ । మృతంత్వభ్రిం హరేన్మృత్యుం జరాపలితనాశనం ॥ అను పానైశ్చసంయుక్తంతత్తద్రోగహరంపరం॥

తా॥ శుద్ధిజేసిన అభ్రికమును యెండ నెండించి జిల్లేడుపాలతో 1 దినము మర్దించి బిళ్లచేసి యెండించి దానిపై జిల్లేడాకులుచుట్టి ప్రమిదెలయందునిచి చీల యిచ్చి అడవియేరుపిడకలతో గజపుటంబిడవలయు. ఇటుల జిల్లేడుపాలతో 7 గజ పుటంబు లిడవలయు. పిదప దీనిని మఱ్ఱియూడల కషాయముతో 1 దినము మర్దించి మూడు గజపుటంబు లిడవలయు. ఇటుల (10 గజపుటంబులిడిన నిస్సంశయముగ అభ్రికము నిర్జీవితముగ భస్మంబగు.) ఈ భస్మమును యుక్తానుపానములచే సేవించిన నది సర్వరోగములను నశింపజేసి మృత్యువు ముదిమి వీటినితొలగించి తెల్లవెండ్రు కలను నల్లనగు నటులంజేయు.

గ్రంథాంతరే.

శ్లో॥ వజ్రీక్షీరైరర్కదుగ్ధైర్ధేనుమూత్రైర్బలాజలైః । బ్రాహ్మీరుదంతీస్వరసై ర్వాసాగ్నిశాల్మలీద్రవైః ॥ కూశ్మాండస్వరసైరేవందాడిమీసలిలైస్తథా । వరాక్వాథేనగోజిహ్వాసలిలైరమృతాద్రవైః॥జాతీగోక్షురమేఘనాంకషాయైర్బర్బరీద్రవైః। శంఖపుష్పీరసైర్ద్రాక్షారసైర్ధాత్రీఫలకజైరసైః ॥ రాజసీతులసీముండీవిశాలాసలిలైరపి । విదారీలతికాభృంగీమదాక్వాథైః పృథక్పృథక్ ॥ సేతికాతపనక్వాథైరుగ్రగంధాశృతైరపి । సప్త కృత్వోవిశాలాక్షిపాచయేదభ్రికంతతః ॥ వటారోహకషాయేణకుసుమస్స్వరసైస్తథా। కపిత్థస్యామ్లికాయాశ్చఫలోద్భవరసేనచ ॥ పృథగ్వింశపుటైరేవంపాచయేద్గగనంతతః ।

నింబూకస్వరసైః పంచ దశకృత్వోవిపాచయేత్ ॥ తత్సం
ఖ్యాకైః పుటై రేవం గుడదుగ్ధవిమిశ్రితమ్ । గవాందధియుతం
తద్వద్ఘృతఖండవిమిశ్రితమ్ ॥ పాచయేదభ్రకంశుద్ధం రమ్యం రక్త
తరంభవేత్ । చంద్రికారహితంశుద్ధమశుద్ధం స్యాత్తదన్వితమ్ ॥
పుటాన్యేవం సహస్రాణి భిషగ్బుధ్యా ప్రదాపయేత్ ।అథవా కస్య
కాద్రావైః పుటేద్వారసహస్రకమ్॥

తా॥ జెముడుపాలు జిల్లేడుపాలు గోమూత్రము ముస్తవపులగపు కషాయము మండూకబ్రహ్మిరసము రుదంతీరసము అడ్డసరరసము చిత్రమూలరసము బూరుగరసము గుమ్మడురసము దానిమ్మరసము త్రిఫలాకషాయము బరివెంకరసము తిప్పతీగెరసము జాజికషాయము పల్లేరుకషాయము తుంగముస్తల కషాయము భార్గిరసము పద్మపుతీగె రసము ద్రాక్షరసము ముల్లంగిరసము బలురక్కసిరసము తులసిరసము బోడతరరసము పాపరరసము నేలగుమ్మడుగడ్డ కషాయము గుంటగలగరరసము మదాకషాయము జీడి గింజలకషాయము వెల్లుల్లికషాయము వీటిలో వొక్కొకమూలికా రసమునందు ప్రత్యేకము యేడేసిమార్లునూరి యేడేసిమార్లు పుటము వేయవలయును. పిదప మఱ్ఱియూడల కషాయములోనూరి 20 పర్యాయములు పుటము వేయవలయు. ఈ ప్రకారము తెల్ల లొద్దుగురసము వెలగపండురసము చింతపండురసము వీనిలో ప్రత్యేకప్రత్యేకముగ 20 మార్లు పుటంబులిడవలయును. పిదప నిమ్మపండ్లరసములోనూరి 15 పుటములు వేయవలయు. ఈ ప్రకారముగానే బెల్లము పాలువీనిలోను ఆవుపెరుగులోను నెయ్యి ఖండశర్కరవీనిలోను 15 పుటంబులిడవలయును; ఇటుల 1000 పుటములువేశిన అభ్రకము చంద్రికలేనిదిగ శుద్ధముగ మిగులరక్తవర్ణముతో గూడినదిగనుండు భస్మంబగును చంద్రికతో (అనగా తళుకులతో) గూడియుండిన నది శుద్ధముకాదు. నీయాభ్రకమును కలుబందరసములోనూరి 1000 పుటంబులిడిన శుద్ధబస్మంబగును.

అన్యచ్చ.

శ్లో॥ పీతామలకసౌభాగ్యపిష్టంచక్రికృతాభ్రకం ।
పుటితంషష్టివారాణిసిందూరాభంప్రజాయతే ।
క్షయాద్యఖిలరోగఘ్నంభవేద్రోగానుత్తమే ॥

తా॥ పచ్చయిరుగుడురసము వుసిరికరసము వెలిగారము వీటితో అభ్రికమును నూరి గుండ్రముగ బిళ్లజేసి 60 పుటములువేసిన అభ్రికము సిందూరమగు దీనిని సేవించిన క్షయ మొదలగు సమస్తరోగములు నివర్తించు.

హరితాళ మారణము.

శ్లో॥ పలమేకంశుద్ధతాళంకౌమారీరసమర్దితం ।
శరావసంపుటేక్షిప్త్వాయామాన్ద్వాదశకంపచేత్ ।
స్వాంగశీతంసమాదాయతాలకంచమృతంభవేత్ ।
గలత్కుష్ఠంహరేత్సద్యస్తాలకంచనసంశయః ॥

తా॥ 1 పము శుద్ధిజేసిన హరితాళమును కలబందరసముతో నూరి దానిని శరావమునందునిచి 12 యామములువండిన హరితాళము భస్మమగు. పిదపదానిని స్వాంగశీతలముగదించి సేవించిన గళత్కుష్ఠరోగము నివర్తించు. (గళత్కుష్ఠరోగమనగా -నసికట్టుచు కుష్ఠరోగము)

వజ్ర మారణము.

శ్లో॥ తప్తంతప్తంతుతద్వజ్రంఖరమూత్రేనిషేచయేత్ ।
పునఃస్తాప్యంపునస్సేచ్యమేవంకుర్యాత్త్రిసప్తధా ।
మత్కుణైస్తాలకంపిష్ట్వాయావద్భవతిగోలకం ।
తద్గోలేవినిహితంవజ్రంతద్గోళంవహ్నినాధమేత్ ।
సేచయేదశ్వమూత్రేణతద్గోలేచక్షిపేత్పునః ।
రుద్ధ్వాధ్మాతంపునస్సేచ్యమేవంకుర్యాచ్చసప్తధా ।
ఏవంచమ్రియతేవజ్రంచూర్ణంసర్వత్రయోజయేత్ ॥

తా॥ వజ్రమును అగ్నియందుకాచి గాడిదెమూత్రముతో 21 మార్లు చల్లార్చవలయు. ఇటుల చల్లార్చినపిదప నల్లులు తాళకము వీటిని వుంటగనగువరకు మర్దించి దాని మధ్యంబున శుద్ధిజేసిన పైవజ్రమునునిచి మూసలోపెట్టి ఆమూసనుకొలిమియందునిచి యందలి వుంట చక్కగకాలినపిదప నంగు గుఱ్ఱపుమూత్రమును కొంచముగచల్లి నావజ్రమును వెలికితీసి మరల పైజెప్పినప్రకారమే నల్లులు తాళకము వీటినినూరి యుంటజేసి యందు వజ్రమునునిచి పైజెప్పినరీతిగనే కొలిమినినూది కొంచముగ గుఱ్ఱపుమూత్రమునుచల్లి వెలికితీయవలయు. ఇటుల 7 మార్లుజేసిన వజ్రము నిర్జీవమగు పిదప దీనిని ఖల్వమునచూర్ణముజేసి సర్వరోగంబులయందును ప్రయోగించవలయు.

ప్రవాళ మారణము.

శ్లో॥ శోధయేద్వజ్రవచ్చైవసంమారయేచ్చాపివజ్రవత్ ।
అథవాత్వర్కజక్షీరేమారయేత్కుక్కుటపుటే॥

తా॥ వజ్రమునకు విధించియుండు శుద్ధిప్రకారము పగడమును శోధనజేసి వజ్రమారణమునకు చెప్పియున్నరీతిగ పగడమును పుటంబిడవలయు. లేక శుద్ధిజేయబడిన పగడమును జిల్లేడుపాలతో కుక్కుటపుటమిడిన నది భస్మంబగు

సర్వరత్న మారణము.

శ్లో॥ సుమార్యాస్తండులీయేన స్తన్యేనచనిషేచయేత్ । ప్రత్యేకం
సప్తవేళాంచ తప్తతప్తానికృచ్ఛ్రశః । మాక్తికానిప్రవాళాని
తథారత్నాన్యశేషతః । షుణాద్వివిధవర్ణాని మ్రియంతేనాత్ర
సంశయః । ఉక్తమాక్షికవన్ముక్తాప్రవాళానిచమారయేత్ ।
వజ్రవత్సర్వరత్నానిశోధయేన్మారయేత్తథా ॥

తా॥ సూర్యకాంతమణి ముత్తియము పగడము యివి మొదలగు రత్నములను అగ్నియందుకాచి కలబందరసము చిర్రికూరరసము చనుబాలు వీటిలో ప్రతిదానిచేతను యేడేసిమార్లు చల్లార్చిన నవి నిస్సందేహముగ భస్మంబగు. లేక స్వర్ణమాక్షికమును భస్మము జేసినటులనే ముత్తియమును పగడమును భస్మముజేయందగు. లేక వజ్రమును శోధన మారణంబులు జేసినటులనే యితర రత్నములను సగా శోధన మారణంబులు జేయవలయు.

గద్య॥ ఇతి శ్రీమదాంధ్రభాషానువాద భూషితే అనుపానరత్నాకరే
ధాతూపధాతురసోప రస గత్నోపరత్న విషోపవిషాణాం
మారణ వివేకకథనన్నామ పంచమస్తరంగః.

శ్రీరస్తు.

అనుపానరత్నాకరము.

ఆంధ్ర తాత్పర్యము.

షష్ఠ స్తరంగము.

పక్వసువర్ణ భస్మగుణము.

శ్లో॥ స్వర్ణం శీతంపవిత్రం క్షయవమికసన శ్వాసమేహాస్ర పిత్త
క్లైబ్యాక్ష్మేదక్షతాస్రప్రదరగద హరంస్వాదుతిక్తంకషాయం।
వృష్యంమేధాగ్నికాంతిప్రద మధమధురం కార్శ్యహాంచత్రి
దోషాణ్ । మూదాపస్మారశూలజ్వర జీవపివపుర్బృంహాణం
నేత్రపథ్యం ॥

తా॥ స్వర్ణభస్మము చలవగను పరిశుద్ధముగను రుచికరముగను చేదుగను వగరుగను వీర్యవృద్ధికరముగను సూక్ష్మబుద్ధికరముగను దీపనకారిగను కాంతికరముగను తీపుగనునుండు. మఱియు క్షయ వాంతి కాస శ్వాస మేహము రక్తపిత్తము బలహీనత విషము గాయము రక్తదోషము ప్రదరము కృశత్వము త్రిదోషములు వున్మాదము అపస్మారము శూల జ్వరము వీటిని నివర్తింపం జేయుటయేగాక శరీరపుష్టి నేత్రములకుహితము వీటినిసగా గలుగంజేయు.

శ్లో॥ మృతంహాటకందివ్యకాంతిం తనోతిక్షతశ్వాసకాసక్షయంపిత్త
వాతౌ । ప్రమేహా గ్రహణ్యాతిసారంచకుష్ఠం జ్వరహంతిచా
ఖంపకందర్పదంచ॥

తా॥ స్వర్ణభస్మము గాయము కాస శ్వాస క్షయరోగము వాతము పిత్తము ప్రమేహము గ్రహణి అతిసారము కుష్ఠువు జ్వరములు వీటిని నివర్తింపం జేయుటయే గాక శరీరమునకు దివ్యమైనకాంతి మిగులకామవృద్ధి వీటిని సగాగలుగంజేయు.

శ్లో॥ స్వర్ణంతిక్తంకషాయంమధురమతివయః స్థాపనంకాంతిదంచ ।
వృష్యంహృద్యంచబల్యంరుచికరమఖిలంవాగ్నిశుద్ధిప్రదంచ।
ఆయుర్వృద్ధ్యైవలీనాంహరణమచిరతోనాశనం దుర్విషాణాం ।
రోగేశోన్మాదమాంద్యంజ్వరపరిహరణంసర్వరోగాభినాశం ॥

తా॥ స్వర్ణభస్మము చేదుగను వగరుగను మధురముగను ముసలితనమును బోగొట్టునదిగను కాంతి వీర్యవృద్ధి మనస్సంతోషము బలము రుచి విశేషబుద్ధి వాక్పటుత్వము ఆయుర్వృద్ధి వీటిని గలుగంజేయునదిగ నుండు. మఱియునిది ముదిమి దుష్టవిషము వున్మాదము జ్వరము యివి మొదలైన సర్వరోగములను బోగొట్టును.

శ్లో॥ స్వర్ణంవిధత్తేకిలరోగనాశం కరోతిసౌఖ్యంప్రబలేంద్రియత్వం ।
శుక్రస్యవృద్ధిం బలతేజరుద్ధిం క్రియాసుయుక్తంచ యుతంచ
హేమం॥

తా॥ పక్వస్వర్ణభస్మము సర్వరోగములను బోగొట్టునదిగను యింద్రియములకు పటుత్వమును గలుగజేయునదిను శరీరమునకు సౌఖ్యమును గలుగజేయునదిగను శుక్రము బలము తేజస్సు వీటి వృద్ధిని గలుగ జేయునదిగను సర్వశోధనాది క్రియలను గలుగ జేయునదిగనుండు.

శ్లో॥ తపనీయంమృతంకాంతింశందర్పంతనుతేతథా ।
వాతంపిత్తంప్రమేహంచకాసంశ్వాసంక్షతంక్షయం ॥
గ్రహణీమతిసారంచజ్వరంకుష్ఠంవిషంహరేత్ ।
వయసఃస్థాపనంస్వర్యబల్యంవృష్యంరుచిప్రదం ॥

తా॥ స్వర్ణభస్మము కాంతి కామోద్దీపనము స్థిరయౌవనము స్వరము బలము శుక్రము వీటివృద్ధి యివిగలుగు. మఱియు వాతము పిత్తము ప్రమేహము కాసము శ్వాసము క్షతము (గాయము) క్షయ గ్రహణి అతిసారము జ్వరము కుష్ఠువు విషము వీటిని నశింపంజేయు.

అపక్వ సువర్ణభస్మ దోషము.

శ్లో॥ బలంచవీర్యంహరతేనరాణాంరోగవ్రజాన్పోషయతీహకాయే।
అసౌఖ్యకార్యంచసదైవహేమాఽ పక్వంసదోషంమరణంకరోతి॥

తా॥ అపక్వ స్వర్ణభస్మము బలము వీర్యము వీటినాశనము శరీరమునందు రోగప్రాబల్యము యెల్లపుడు అసౌఖ్యము మరణము వీటిని గలుగంజేయును.

అపక్వ స్వర్ణదోష శాంతి.

శ్లో॥ అభయాసితయాభుక్త్వాత్రిదినంన్నృభిరంగనే ।
హేమదోషహారీఖ్యాతాసత్యంసత్యంనసంశయః ॥

తా॥ కరక్కమార్గము తెల్లచక్కెర వీటిని సమముగచేర్చి 3 దినములు పుచ్చుకొనిన అపక్వమైన స్వర్ణభస్మసేవనచే గలిగిన దోషములు నిస్సందేహముగ నశించు.

పక్వ రౌప్యభస్మ గుణము.

శ్లో॥ తారంచతారయతిరోగ సముద్రపారం దేహస్యసౌఖ్యదమిదం
పలితంనిహంతి। హంతిహరోగవిషదోషమలంప్రసహ్యావృష్యం
పునర్నవకరంకురుతేచిరాయుః॥

తా॥ రౌప్యభస్మము రోగమనెడి విషముయొక్క దోషమును బలాత్కారముగ హరించి రోగమనెడి సముద్రమును దాటించుటయేగాక దేహసౌఖ్యము పలితనాశనము వీర్యవృద్ధి వార్ధకమునుపోగొట్టి యవ్వనము దీర్ఘాయువు వీటిని గలుగంజేయు.

శ్లో॥ తారంకరోత్యామయసింధుపారం పిత్తాపహం వాతకఫౌనిహన్తి । గుల్మంప్రమేహంశ్వసనంచకాసంప్లీహక్షయక్షీణరుజకృద్విషార్తిమ్॥ వలీపలితనాశనంక్షుధాకాంతిపుష్టిదం।పాండుశోఫహందదాతిచాయుషంస్పృణామిదం॥

తా॥ రౌప్యభస్మము విశేషముగ సర్వరోగములను హరింపంజేయు. మఱియు పిత్తము వాతము కఫము గుల్మము ప్రమేహము శ్వాస కాస ప్లీహము క్షయరోగము క్షీణత్వము యకృత్తు విషము వళులు పలితము శోఫ వీటిని నివర్తింపంజేయుటయేగాక శరీరకాంతి శరీరపుష్టి ఆయుర్వృద్ధి వీటిని సగాగలుగంజేయు.

అపక్వ రౌప్యభస్మ దోషము.

శ్లో॥ అశుద్ధంరజతంకుర్యాత్పాండుకండుగళగ్రహాన్ ।
వివిధంవీర్యనాశంచబలహానింశిరోరుజం॥

తా॥ అపక్వ రౌప్యభస్మము పాండువు దురద గళగ్రహము పలువిధములగు వీర్యనాశనము బలహాని తలనొప్పి వీటిని గలుగఁజేయు.

శ్లో॥ తాపంచదేహస్యకరోతితాపంవిడ్గంధతాంయచ్ఛతిశుక్రనాశం।
అపాటవంవీర్యబలప్రహానింమహాగదాన్పోషయతీహకాయే ॥

తా॥ అపక్వ రౌప్యభస్మము శరీరమునందు జ్వరతాపము మలమువలె దుర్గంధము శుక్రక్షయము దుర్బలము వీర్యహాని రోగప్రాబల్యము వీటిని గలుగఁజేయు.

అపక్వ రౌప్యదోష శాంతి.

శ్లో॥ శర్కరాంమధుసంయుక్తాంసేవయేద్యోదినత్రయం ।
అపక్వరౌప్యదోషేణవిముక్తస్సుఖమశ్నుతే ॥

తా॥ శర్కరయందు తేనెవైచి గలిపి దానిని 3 దినములు సేవించిన అపక్వ రౌప్యభస్మసేవనచే గలిగిన దోషములన్నియు తొలగు.

పక్వ తామ్రభస్మ గుణము.

శ్లో॥ కుష్ఠప్లీహా జ్వరకఫమరుచ్ఛ్వాసకాసా స్త్రిశోఫా స్తంద్రాశూలో
దరకృమివమీపాండు మోహాతిసారాన్ । అర్శోగుల్మక్షయ
భ్రమశిరోవ్యాధిమేహాదహిక్కా శుద్ధంశుల్బంహరతిసతతం
వహ్నివృద్ధింకరోతి॥

తా॥ శుద్ధమైన తామ్రభస్మము కుష్ఠువు ప్లీహ జ్వరము కఫము వాతము శ్వాస కాస వాపు తంద్ర శూల యుదరరోగము కృమిరోగము వాంతి పాండువు మూర్ఛ అతిసారము మూలవ్యాధి గుల్మరోగము క్షయ భ్రమ శిరోరోగము ప్రమేహము మొదలగు రోగములు యెక్కిళ్ళు వీటిని బోగొట్టుటయేగాక అగ్నిదీపనమును నగాగలుగఁజేయును.

శ్లో॥ కాసంశ్వాసంకఫంవాతంప్లీహానముదరంక్రిమీన్ ।
కుష్ఠంశూలంజ్వరంతంద్రావమింశోఫంచపాండుతాం ।
మోహామర్శోతిసారంచక్షయంగుల్మంశిరోవ్యధాం ।
హిక్కాంమేహంభ్రమంహంతిరవిర్వహ్నింవిభోధయేత్ ॥

తా॥ తామ్రభస్మము కాస శ్వాస కఫము వాతరోగము ప్లీహ వుదరరోగము క్రిమిరోగము కుష్ఠువులు శూలలు జ్వరములు తంద్ర వాంతి వాపు పాండువు మూర్ఛ అర్శస్సు అతిసారము క్షయ గుల్మము తలనొప్పి యెక్కిళ్ళు ప్రమేహము భ్రమము వీటిని హరింపం జేయుటయే గాక అగ్నిదీపనమును సగాగలుగంజేయు.

శ్లో॥ వహ్నింప్రదీపయతినాశయతీహకుష్ఠమర్శాంసి పాండుప్రమేహ
గదంసశోఫం । అన్యాశ్చదుస్తరగదా నఖిలాస్తనూత్థాంస్తా
మ్రంప్రయుక్తమచిరాశ్చనిహంతిశీఘ్రం॥

తా॥ శుద్ధమగు తామ్రభస్మము కుష్ఠువు మూలవ్యాధి పాండువు ప్రమేహము వాపు యివి మొదలైన అసాధ్యరోగంబులన్నియు అతిత్వరలో నివర్తించుటయే గాక దీపనమును సగాగలుగంజేయు.

అపక్వ తామ్రభస్మ దోషము.

శ్లో॥ ఏకోదోషోవిషేతామ్రేత్వసమ్యఙ్మారితేఽష్టతే ।
దాహస్వేదోఽరుచిర్మూర్ఛాక్లేదోరేకోవమిభ్రమః॥

తా॥ విషమునకు వొక్కదోషమేనుండును. తామ్రభస్మము అపక్వముగనుండిన దాహము స్వేదము అరుచి మూర్ఛ శరీరమందలి జిగట రేకమనేరోగము వాంతి భ్రమము యిటుల 8 విధములయిన దోషముగలిగియుండుగాన నిది విషమునకంటె క్రూరమని యెరుంగవలయు.

శ్లో॥ పాకేనహీనంవమంకరోతివిరేచనంతాపమతోతిమూర్ఛాం ।
హన్త్యాయురుచ్చైర్భ్రమమోహపాకేన్ముత్రాపహం దేహబలా
పహారీ॥

తా॥ అపక్వమగు తామ్రభస్మము వమనము విరేచనము సంతాపము అతి మూర్ఛ భ్రమము మోహము శోకము శుక్రక్షయము దుర్బలము వీటిని గలుగ జేయుటయేగాక ఆయువును సగా నశింపంజేయు.

శ్లో॥ తామ్రమపక్వంవమనంవిరేకతాపాదికంభ్రమంమూర్ఛాం ।
మోహంబలస్యనాశంకరోతిశుక్రస్యాయుషశ్చాపి ॥

తా॥ అపక్వమైన తామ్రబస్మసేవనచే వమనము విరేచనము తాపము భ్రమ మూర్ఛ ప్రమేహము బలనాశనము వీర్యనాశనము ఆయుఃక్షీణత యివి గలుగు.

అపక్వ తామ్రదోష శాంతి.

శ్లో॥ మునిద్రిహింపితాపానంనాధాన్యాకంసితాంచకైః ।
తామ్రదోషమశేషంవై పిబన్నాన్యాద్దినత్రయాత్ ॥

తా॥ తెల్లచక్కెర అడవిధాన్యపువిత్తులేక ధనియాలు వీటిని సమముగ చేర్చి వుదకముతోనూరి 3 దినములు ప్రాతఃకాలములయందు సేవించిన అనగా పానముజేసిన అపక్వ తామ్రభస్మ సేవనచేగలిగిన దోషములు హరించు.

పక్వ వంగభస్మ గుణము.

శ్లో॥ బల్యందీపనపాచనంరుచికరంప్రజ్ఞాకరంశీతలం ।
సౌందర్యంకవిత్వసంహృతరుజంచారోగతాకారకం ॥
ధాతుస్థైర్యకరంక్షయక్షయకరంసర్వప్రమేహాపహాం।
వంగంభక్షయతోనరస్యనభవేత్స్వప్నేపిశుక్రక్షయః ॥

తా॥ పక్వవంగభస్మము క్షయ ప్రమేహము వీటిని నివర్తింపంజేయుటయేగాక బలకరముగను దీపనకారిగను జీర్ణకారిగను రుచికరముగను తీవ్రబుద్ధి గలుగజేయునది గను శీతలముగను సౌందర్యకరముగను కవిత్వశక్తికరముగను రోగహరంముగను ఆరోగ్య కరముగను వీర్య స్తంభనకారిగను నుండు. మఱియు వంగభస్మము సేవించువానికి స్వప్నమునందు సగా వీర్యనాశనము గలుగదు.

వంగేశ్వర గుణము.

శ్లో॥ భ్రమతమకకఫేవా శ్వాసకాస క్షయేవా విషరుధిరకకీలేవాత
పిత్తప్రమేహేజ్వరగ్రహణి సశూలేకుష్ఠపాండ్వల్పవీర్యే బహు
గదవతిశస్తోరమ్యవంగేశ్వరోసా॥

తా॥ శుద్ధమగు వంగేశ్వరరసము భ్రమ తమము కఫము శ్వాస కాస క్షయ విషవికారము రక్తవికారమువలన గలిగినపీన వాతము పిత్తము ప్రమేహము జ్వరము గ్రహణి శూల కుష్ఠువు పాండువు చిక్కిపోవుట యివి మొదలైన అనేకరోగములను హరింపంజేయు.

శ్లో॥ భ్రమతిమిరకఫప్రమేహకాసాన్ శ్వసనపవనపిత్తరక్తదోషాన్।
గ్రహణిగదనశూలకుష్ఠపాండూ జ్వరగదమపహంతివంగరాజః॥

తా॥ వంగేశ్వరరసమును సేవించుటవలన భ్రమ తిమిరరోగము కఫము ప్రమేహము కాస శ్వాస వాతము పిత్తము రక్తదోషము సంగ్రహణి శూల కుష్ఠము పాండువు జ్వరము యివి తొలగు

శ్లో॥ శ్వసనమేహానసమీరణనాశనః ప్రదరశూలయకృత్కఫహాం
హృత్। భ్రమమికుయపాంగ్లసర్వక్రిత్స కలగాగహారశ్చుచి
వంగకః॥

తా॥ వంగభస్మము శ్వాస ప్రమేహము వాతము ప్రదరరోగము శూల యకృత్తు కఫము పాండువు భ్రమ వాంతి క్షయ యివి మొదలైన సర్వరోగములను నశింపం జేయుటయేగాక బలము వీర్యము వీటిని నగాగలుగంజేయు.

అపక్వ వంగభస్మ దోషము.

శ్లో॥ పాకేనహీనఃఖలువంగకో స్తాంగుల్మానిమహాన్తిరోగాన్।
పాండుప్రమేహాపచివాతశోణితంబలాపహారంకురుతేనరాణామ్॥

తా॥ అపక్వమగు వంగభస్మము కుష్ఠువు గుల్మము యివి మొదలైన గొప్ప రోగంబులు పాండువు ప్రమేహము అపచి వాతము రక్తవికారము కామక్షయము వీటిని గలుగంజేయు.

శ్లో॥ యస్యాపక్వంభవేద్వంగం గుల్మకుష్ఠప్రమేహకృత్।
వాతశోణితమందాగ్ని పాండుదౌర్బల్యరుక్ప్రదమ్॥

తా॥ అపక్వమైన వంగభస్మము గుల్మము కుష్ఠువు ప్రమేహము వాతము రక్తదోషము అగ్నిమాంద్యము పాండువు దుర్బలము వీటిని గలుగంజేయు.

అపక్వ వంగదోష శాంతి.

శ్లో॥ మేషశృంగసితాయుక్తాం యస్సేవతిదినత్రయం ।
వంగదోషవిముక్తో సౌసుఖంజీవతిమానవః ॥

తా॥ తెల్లశర్కర వద్దివేరుపట్టచూర్ణము వీటిని సమముగశేర్చి 3 దినములు సేవించిన అపక్వ వంగభస్మదోషమువలన గలిగిన రోగములన్నియు నివర్తించు.

పక్వ జసదభస్మ గుణము.

శ్లో॥ జసదంతువరంతిక్తం శీతలంకఫపిత్తహృత్ ।
చక్షుష్యంపరమంమేహం పాండుంశ్వాసంచనాశయేత్ ॥

తా॥ పక్వమగు సత్తుభస్మము వగరుగను చేదుగను శీతలముగను నేత్రములకు మిగుల హితకారిగనుండు. మఱియునిది కఫము పిత్తము ప్రమేహము పాండువు శ్వాస వీటిని నశింపజేయు.

శ్లో॥ త్రిదోషప్రమేహాగ్ని మాన్ద్యాక్షిరోగానతీసార పిత్తజ్వరాజీర్ణ కాసాన్ । విబంధామవాతంహరేద్గ్రతి హేతుర్వమింశూల శీతజ్వరాస్రస్రుతీశ్చ ॥

తా॥ జసద (సత్తు) భస్మసేవనచే త్రిదోషము ప్రమేహము అగ్నిమాంద్యము నేత్రరోగము అతిసారము పిత్తజ్వరము అజీర్ణము కాస మలబంధము ఆమవాతము వాంతి శూల శీతజ్వరము రక్తాతిసారము యివి నివర్తించు.

అపక్వ జసదభస్మ దోషము.

శ్లో॥ అపక్వంజసదంరోగాన్ ప్రమేహాజీర్ణమారుతాన్ ।
వమింభ్రమింకరోత్యేనం శోధయేన్నాగవత్తతః ॥

తా॥ అపక్వమగు సత్తుభస్మము ప్రమేహము అజీర్ణము వాతరోగములు వాంతి భ్రమ వీటిని గలుగజేయునుగాన నాగము శుద్ధిజేయురీతిగా దానిని శుద్ధిచేసి పుచ్చుకొనవలయు.

అపక్వ జసదదోష శాంతి.

శ్లో॥ శాలాభయాంసితాయుక్తాం సేవయేద్వ్యదినత్రయం ।
జసదస్యవికారోస్యా నాశమాయాతినాన్యథా ॥

తా॥ కరకపిందెల చూర్ణమునందు శర్కరవైచి 3 దినములు సేవించిన అపక్వ మగు నత్తుభస్మ సేవనచే గలిగినదోషము నివర్తించు.

పక్వ నాగభస్మ గుణము.

శ్లో॥ క్షయపవనవికారే గుల్మపాండ్వామయేషుభ్రమ కృమికఫశూ
లేమేహకాసామయేషు । గ్రహణిగుదగదేవైసప్తవస్త్రాప్రశస్త
శ్చభవిధకృతనాగః కామపుష్టిందదాతి ॥

తా॥ నాగభస్మము క్షయ వాతవికారము గుల్మము పాండువు భ్రమ క్రిమి కఫము శూల ప్రమేహము కాస సంగ్రహణి భగందరము అగ్నిమాంద్యము యివి మొదలయిన వ్యాధులను పోగొట్టుటయేగాక వీర్యవృద్ధిని సగా గలుగంజేయును.

శ్లో॥ నాగోనాగశతతుల్యబలందదాతివ్యాధీంశ్చనాసయతిజీవిత
మాతనోతి । వాయుంకృమీంశ్చవిహంతిసతిక్తమేవంవృష్యంచ
పిత్తకరమాశు మృతింనిహంతి।

తా॥ నాగభస్మము 100 యేనుగుల బలమును పుట్టించునదిగను సమస్తరోగ ముల నశింపంజేయునదిగను ఆయుస్సును వృద్ధిజేయునదిగను వాతము కృమి యివి మొదలయిన రోగముల బోగొట్టునదిగను చేదుగను శీతకారిగను వీర్యవృద్ధికరముగను పిత్తకరముగను అకాలమృత్యువును నివర్తించునదిగను నుండు.

శ్లో॥ వాతరోగంక్షయంగుల్మంపాండుశూలభ్రమింకఫం। వహ్ని
మాంద్యంశుక్రదోషం కాసార్శోగ్రహణీకృమీన్ ॥ అపమృ
త్యుంనిహంత్యాసు శతనాగ సమంబలం । దదాతిచాయుషో
వృద్ధింవేత్కృతం విధినాప్రియే॥

తా॥ ఓప్రియురాలా ! శాస్త్రమనుసారముగ క్రమముగ చేయబడిన నాగభస్మము వాతము క్షయరోగము గుల్మము పాండువు శూల భ్రమ కఫము అగ్నిమాంద్యము శుక్రదోషము కాస అర్శోరోగము సంగ్రహణి క్రిమి అపమృత్యువు వీటిని నశింపం జేయుటయేగాక 100 యేనుగులబలము ఆయుర్వృద్ధి వీటిని సగాగలుగంజేయు.

11

అపక్వ నాగభస్మ దోషము.

శ్లో॥ కుష్ఠాని గుల్మారుచిపాండురోగాః క్షయంకఫం రక్తవికార
కృచ్ఛ్రం । జ్వరాశ్మరీశూలభగందరాఢ్యంనాగంహ్యపక్వం
కురుతేనరాణాం॥

తా॥ అపక్వమగు నాగభస్మము కుష్ఠువు గుల్మరోగము అరుచి పాండువు క్షయ కఫము రక్తవికారము మూత్రకృచ్ఛ్రము జ్వరము అశ్మరీరోగము శూల భగందరరోగము వీటిని గలుగంజేయు.

అపక్వ నాగదోష శాంతి.

శ్లో॥ హేమాహారీతకీంసేవేత్ సితాయుక్తాందినత్రయం ।
అపక్వనాగదోషేణవిముక్తస్సుఖమేధతే॥

తా॥ వస కరక్కాయ వీటిని చూర్ణించి అందులో శర్కరకలిపి దానిని 3 దినములు సేవించిన అపక్వనాగభస్మ సేవనచే గలిగిన వ్యాధులు నివర్తించు

పక్వ లోహభస్మ గుణము.

శ్లో॥ లోహం మృతం కజ్జలసన్నిభంతుభుక్తేన దాయ్యోరసరాజ
యుక్తం।తస్యైవదేహేనభవంతిరోగామృత్యోఽకామః పునరే
తిధామ ॥ ఆయుఃప్రదా తాబలవీర్యకర్తారోగస్యహర్తామ×
నస్యకర్తా । అయస్సమానంనహికించిదస్యద్రసాయనంశ్రేష్ఠత
మంవదంతి॥

తా॥ కజ్జలిలో సదృశమగు లోహభస్మము శుద్ధిజేయబడిన పాదరసము వీటిని జేర్చి సేవించిన శరీరమునందు యెట్టిరోగమును కలుగకుండుటయేగాక కామహీనులకు అధికకామమును సగాగలుగంజేయు. మఱియు నీలోహభస్మము ఆయుర్వృద్ధి బలము వీర్యము కామవృద్ధి వీటిని గలుగజేసి సమస్తరోగములను హరింపంజేయు. గాన యీభస్మముతో సమానమైనది యెద్దియు లేదనియును సమస్తరసంబులలో లోహభస్మమే శ్రేష్ఠమైనదియును వైద్యవేత్తలు చెప్పెదరు.

శ్లో॥ లోహాజంతువికార పాండుపవనక్షీణత్వ పిత్తామయస్థా
ల్యాశోగ్రహణీజ్వరార్తికఫజదోషప్రమేహాప్రణుత్ । గుల్మ

ప్లీహవిషాపహంబలకరంకాంతాజనానందకం ॥ సౌఖ్యాలంబిర
సాయనం మృతిహరందృష్టేశ్చకాంతిప్రదం । ఆమవాతగదే
షుశోఫనంపాండుమేహగదనాశనేగజః । దుష్టకుష్ఠ పలితాస్ర
వాతజితాస్యజ్జరామృతివలీవినాశనః ॥

తా॥ **లోహభస్మము** జంతువికారము **పాము కాటువిషము** పాండురోగము వాత క్షీణత్వము పిత్తరోగము శరీరస్థూలత్వము మూలవ్యాధి సంగ్రహణి జ్వరము కఫము శోఫ ప్రమేహము గుల్మము ప్లీహము ముసలితనము నేత్రరోగము ఆమవాతము మహా కుష్ఠువులు శ్వేతకుష్ఠము రక్తవికారము మృత్యువు వళులు పలితము (వెండ్రుకలు నెఱయుట) యివి మొదలైన వ్యాధులను బోగొట్టుటయేగాక మిక్కిలి బలము పెక్కు స్త్రీలతో రమించు శక్తి వీటిని సగాగలుగంజేయు

శ్లో॥ శశోఫపాండుక్షయకామలామయప్రమేహహావీరహాలీమకాని।
తత్కేవలంలోహమిదంనిహంతినిసేవితంహ్యేత్మవతానరేణ ॥

తా॥ **లోహభస్మ** సేవనచే శోఫతో గూడినపాండువు క్షయ కామిల ప్రమేహము హాలీమకము యివి మొదలైన వ్యాధులునివర్తించు.

శ్లో॥ పాండుంఖండయతిక్షయం క్షపయతి క్లైబ్యంక్షిణోతిక్షణా
త్కాసంనాశయతి భ్రిమాశమయతి శ్లేష్మామయంఖాదతి ।
అర్శోగుల్మసమూలపీనసవమిశ్వాసప్రమేహారుచింశీఘ్రిం
నాశయతిప్రభూతగుణకృల్లోహంపరంమారితం॥

తా॥ **లోహభస్మము పాండువు క్షయ క్షీణత్వము కాస భ్రిమ శ్లేష్మరోగము అర్శస్సు గుల్మరోగము పీనస వాంతి శ్వాస ప్రమేహము అరుచి వీటిని హరింపజేయు.**

శ్లో॥ మృగవిలోచనకుంజరగామిని్రశృణు వదామ్యయి లోహగుణా
నహం। సువిధిమారితమేవహరత్యయఃక్రిమిసమీరణ పాండు
విషజ్వరాన్ । భ్రిమవమిశ్వాసగ్రహణిగదాన్కఫదరాకసన
క్షయకామలాః । అరుచిపీనసపిత్తప్రమేహకాన్ గుదజగుల్మరు
గామసమీరణాన్ ॥ ప్లీహస్థాల్యవినాశనంబలకరంకాంతాడ

నానందదం। క్షీణత్వంవిధునోతిదృష్టిజనకంశోషాపహంతుష్ట
నుత్॥భుక్తంశుద్ధరసేంద్రసంయుతమిదం సర్వామయధ్వంసనం।
కాంతాచ్ఛేత్రిఫలరసాయనంనహిపరంకాంతేఽస్తిబింబాధరే॥

తా॥ లేడి నేత్రములతో సమానమగు నేత్రములు కలదియును మందించిన యేనుగ నడకవంటి నడక గలదియునునగు ఓ ప్రియరత్నమా! లోహభస్మగుణమును చెప్పెదనువినుము. శాస్త్రోక్తముగ పక్వముచేయబడిన లోహభస్మము క్రిమి వాతరోగము పాండువు విషము జ్వరము భ్రమ వాంతి శ్వాస గ్రహణి కఫము ముదిమి కాస క్షయ కామిల అరుచి పీనస పిత్తము ప్రమేహము అర్శస్సు గుల్మము ఆమవాతము ప్లీహ స్థౌల్యము కృశత్వము శోఫ కుష్ఠువు వీటిని హరింపంజేయుటయేగాక రతిసలుపునపుడు స్త్రీలకు సంతోషమును పుట్టించునట్టి సమర్థత కండ్లకు నైర్మల్యము వీటినినగాగలుగంజేయు. దొండపండువంటి పెదవిగల ఓ స్త్రీరత్నమా! లోహభస్మమును శుద్ధిజేసిన పాదరసముతో సేవించిన సమస్తరోగములు తొలగు. గాన యీ లోహభస్మమునకంటె రసాయనములలో శ్రేష్ఠమైనది యేదియునులేదు.

శ్లో॥ అల్పౌషధస్తోకపుటైర్విహీనగంధకపారదైః। అపక్వలోహజం
చూర్ణమాయుఃక్షయకరంపరం॥ షణ్ఢత్వకుష్ఠామయమృత్యు
దంభవేత్ హృద్రోగశూలానాశురుతేశ్మరీంచ। నానారుజానాం
చతథాప్రకోపంకరోతిహృల్లాసమశుద్ధలోహం॥

తా॥ అయోమారణమునకు చేర్చవలసిన ఔషధములు తక్కువైనను లేక పుటములు తక్కువైనను గంధకము పారదము యివి మిళితము కాకపోయినను లోహభస్మము అశుద్ధమగు. ఇట్టిలోహభస్మమును సేవించిన ఆయుస్సు క్షీణించు. మఱియు నిదిషండత్వము కుష్ఠము మృత్యువు హృద్రోగము శూల అశ్మరి నానావిధరోగములు హృల్లాసరోగము వీటినిగలుగంజేయు.

శ్లో॥ విషంక్లేదంకరోత్యేవవీర్యంకాంతింనిహంతిచ।
అపక్వంహీయతేలోహంతతస్సమ్యగ్విపాచయేత్॥

తా॥ అపక్వమగు లోహభస్మము విషము క్లేదము వీటినిగలుగఁజేయు. మఱియు నిది వీర్యము కాంతి నశింపఁజేయు. గనుక లోహమును శుద్ధభస్మమగు నటుల చక్కఁగపక్వముజేసి దానిని సేవించవలయు.

శ్లో॥ గరళంక్లమవాంతివీర్యహాఇతిదోషాఃప్రవదంతిలోహకే ।
అధశోధనభావకాః పుటాః విధినైకేనవదంతిసూరయః ॥

తా॥ లోహమునకు విషము గ్లాని వాంతి వీర్యహాని అనునీ దోషంబులున్నవని ఆయుర్వేదవేత్తలుచెప్పెదరు. గనుక వాటి నివారణకొరకై శోధనభావన పుటములను శాస్త్రమునకు జేయురీతిగా జేయవలయు.

అపక్వ లోహభస్మ శాంతి.

శ్లో॥ మునిరసపక్వ విడంగం మునిరసలీఢం చిరస్థితేఘర్మేద్రావయతి
లోహదోషాః వహ్నిర్నవనీతపిండమివ॥

తా॥ వాయువిడంగములను అగశిఆకు రసముతోనూరి యెండలో చక్కఁగ యెండించి దానిని అగశిఆకురసముతో సేవించిన అగ్ని వెన్నను కరిగించుచందంబున లోహభస్మ జనితదోషములను బోగొట్టు.

అపక్వ లోహజన్యకీట శాంతి.

శ్లో॥ ఆరగ్వధస్యమజ్జోత్థరేచనంకీటశాంతయే।
భవేదప్యతిసారశ్చపీత్వాదుగ్ధంతుతజ్జయేత్ ॥

తా॥ అపక్వ లోహభస్మమును సేవించిన కడుపునందు పురుగులుజనించుగాన రేలబంకతో విరేచనమునకు పుచ్చుకొనిన అవినశించు. లేక అతిసారమైనను జనించు. అది నివర్తించుటకై పాలుత్రాగవలయు.

శ్లో॥ సైంధవంత్రివృతాయుక్తంసేవయేత్తప్తవారిణా ।
అయోవికారశాంతిస్స్యాత్పాపంకేశవదర్శనాత్ ॥

తా॥ సైంధవలవణము తెల్లతెగడ వీటిని సమముగచేర్చి చూర్ణించి వుష్ణోదకములోకలిపి సేవించిన « విష్ణువును చూచినమాత్రమున పాపములు తొలఁగుచందంబున అశుద్ధలోహభస్మ సేవనచే గలిగినవికారము నివర్తించు.

శ్లో॥ ఖండమాక్షికసంయుక్తమేలాచూర్ణందినత్రయం ।
వికారోలోహజస్తస్యభుక్త్వానాశంసమాప్నుయాత్ ॥

తా॥ కలకండచూర్ణము యేలకులచూర్ణము వీటిని మాక్షికమను తేనెయందు కలిపి 3 దినములు సేవించిన అపక్వ లోహభస్మ సేవనచే గలిగినదోషములు నివర్తియగు.

శ్లో॥ సింధూత్థంత్రివృతాచూర్ణంసేవితంకోష్ణవారిణా ।
లోహజావికృతిస్తస్యవినశ్యతినసంశయః॥

తా॥ సైంధవలవణము తెల్లతెగడచూర్ణము వీటిని కొంచము వేడిగనుండు నీళ్లలోకలిపి పానముజేసిన అపక్వ లోహభస్మసేవనచే గలిగినదోషములు నివర్తియగు.

శ్లో॥ సితయామధునావాపి శ్వేతదూర్వారసంపిబేత్ ।
వికారంలోహజంత్యక్త్వాసుఖమేవహిజీవతి॥

తా॥ తేనె శర్కర వీటియందు దేనితోనైనను తెల్లగరికెరసమును మిళితము జేసి సేవించిన అపక్వ లోహభస్మమును సేవించుటవలన గలిగినదోషములన్నియు తొలగి సుఖజీవిగనుండు.

అపక్వ సువర్ణమాక్షికభస్మ గుణము.

శ్లో॥ స్వాన్మాక్షికస్తిక్తసుగీపనఃకటుర్దుర్నామ కుష్టామయ భూతనా
శనఃపాండుప్రమేహక్షయనాశనో లఘుస్సత్వంమృతంతస్యసు
వర్ణవద్గుణైః॥

తా॥ సువర్ణమాక్షికభస్మము చేదుగను దీపనకారిగను కారముగను చులకనగను నుండు. మఱియు దుర్నామము కుష్టము భూతబాధ పాండువు ప్రమేహము క్షయ వీటిని నశింపజేయు. మఱియునిది స్వర్ణభస్మముతో సమానముగనుండు.

శ్లో॥ వివిధపాండుగదాన్ భ్రమికంక్షయంశ్వసనకంచ జయేన్మృత
మాక్షికం॥

తా॥ స్వర్ణమాక్షికభస్మమును సేవించిన నానావిధములగు పాండురోగము భ్రమ క్షయరోగము శ్వాస యివి నివర్తించు.

శ్లో॥ వృష్యంస్వర్యహిచక్షుష్యంవ్యవాయ్యపిరసాయనం । హంతి
వస్తర్తిశోఫార్శోమేహకుష్ఠోదరక్షయాన్ ॥ పాండురోగం

విషంపిత్తంకామలాంచహలీమకం। వాతం...తాత్మజఃపుత్రం
రావణస్యయథాహనత్॥

తా॥ స్వర్ణమాక్షికభస్మము వీర్యవృద్ధి కంఠమునకు సుస్వరము స్త్రీసంభోగము నందు అధికశక్తి వీటినిగలుగం జేయుటయేగాక నేత్రరోగములను సగా నశింపం జేయు. మఱియు నీస్వర్ణమాక్షికభస్మము పాత్తికడుపునొప్పి వాపు అర్శస్సు ప్రమేహము కుష్ఠువు వుదరరోగము క్షయ పాండువు విషము పిత్తము కామిల హలీమకము వాతరోగము నీటిని హరింపంజేయు.

అపక్వ స్వర్ణమాక్షికభస్మ దోషము.

శ్లో॥ అపక్వస్వర్ణమాక్షికేణాశుదేహంసంక్రమతేరుజా॥

తా॥ అపక్వ స్వర్ణమాక్షికభస్మమును సేవించిన శరీరమునందనేక రోగములు జనించు

అపక్వ స్వర్ణమాక్షికదోష శాంతి.

శ్లో॥ కులుత్థస్యకషాయేణమాక్షీవిక్రృతిశాంతికృత్ ।
తథైవదాడిమత్వగ్వాదేయాదేహసుఖార్థినే॥

తా॥ ఉలవకషాయముగాని దాడిమతోలు కషాయముగాని సేవించిన అపక్వ స్వర్ణమాక్షిక సేవనచే జనించినదోషము నివర్తించు.

పక్వ రౌప్యమాక్షికభస్మ గుణము.

శ్లో॥ రౌప్యమాక్షికగుణాస్తు హేమవద్భోదితోఽతిగుణాచస్మృసేవితః । మేహకుష్ఠ క్రిమిశోఫ పాండుతాపస్మృతీర్హ్వారతిసోస్మరింజయేత్॥

తా॥ పక్వమగు రౌప్యమాక్షికభస్మము మేహము క్రిమిరోగము శోఫ పాండువు అపస్మారము అశ్మరి ఈటిని హరింపంజేయుటయేగాక శరీరమునకు బంగారువంటి కాంతిని సగాగలుగంజేయు.

అపక్వ రౌప్యమాక్షికభస్మసేవా దోషము.

శ్లో॥ అపక్వరౌప్యమాక్షికేణామయానేకాశ్చభవంతి॥

తా॥ పక్వముగాని రౌప్యమాక్షికభస్మమును సేవించిన అనేకరోగములు గలుగు.

అపక్వ కాంస్యమాక్షికదోష శాంతి.

శ్లో॥ వికారోయదిజాయేతంవిమలాయానిషేవణాత్ ।
శర్కరాసహితాభక్ష్యామేషశృంగీదినత్రయం ॥

తా॥ ఒడ్డివట్టి కషాయములో శర్కరవైచి 3 దినములు సేవించిన అపక్వ కాంస్యమాక్షికభస్మ సేవనచే గలిగిన వికారము నివర్తించు.

తుత్థ భస్మగుణ దోషములు.

శ్లో॥ తుత్థభస్మకఫంహన్తిపామాంకుష్ఠవిషంకృమీన్ ।
చక్షుష్యంలేఖనంభేదిశుద్ధిహీనంహిదోషకృత్ ॥

తా॥ శుద్ధిజేయబడిన మైలతుత్థభస్మము కఫము దురద కుష్ఠువు విషము క్రిమి వాతాదిదోషములు వీటినిహరింపంజేయుటయే గాక నేత్రములకు హితము మలవిసర్జనము వీటినిసగా గలుగంజేయు. శుద్ధిజేయని తుత్థభస్మము త్రిదోషములకు ప్రకోపమును గలుగంజేయునదిగ నుండు.

అపక్వ తుత్థదోష శాంతి.

శ్లో॥ జంబీరస్వరసంవాపిలాజావారిసమన్వితాః ।
లామజ్జకజలంవాపిపిబేత్తుత్థకశాంతయే ॥

తా॥ నిమ్మపండ్లరసము పేలాలను నానవేసిన నీళ్ళు వట్టివేరును నానవేసిన నీళ్ళు వీటిలోదేనినైనను 3 దినములు త్రాగిన అపక్వతుత్థభస్మ సేవనచే గలిగిన దోషములు నివర్తించు.

పక్వ శిలాజతుభస్మ గుణము.

శ్లో॥ పాండురంసికతాకారంకర్పూరాభంశిలాజతు ।
మూత్రకృచ్ఛ్రాశ్మరీమేహకామలాపాండునాశకృత్ ॥

తా॥ పక్వమగు శిలాజతుభస్మము యిసుకవలెను కర్పూరమువలెను తెల్లగ నుండు. మఱియు మూత్రకృచ్ఛ్రము అశ్మరీరోగము ప్రమేహము కామిల పాండువు వీటిని నశింపంజేయు.

అపక్వ శిలాజతుభస్మ దోషము.

శ్లో॥ అశుద్ధందాహమూర్ఛాదీన్భ్రమపిత్తాస్రశోణితం ।
శిలాజతుప్రకురుతేమాంద్యమగ్నేశ్చవిడ్గ్రహం ॥

తా॥ అశుద్ధ శిలాజతుభస్మము దాహము మూర్ఛాదిరోగములు భ్రమ రక్తపిత్తము రక్తస్రావము అగ్నిమాంద్యము మలబద్ధము వీటిని గలుగంజేయు.

అశుద్ధ శిలాజతుదోష శాంతి.

శ్లో॥ మరిచంఘృతసంయుక్తంసేవయేద్దినసప్తకం ।
శిలాజతుభవందోషంశాంతిమాప్నోతినిశ్చితం ॥

తా॥ మిరియాల చూర్ణమును నేతితో 7 దినములు సేవించిన అపక్వశిలాజతుభస్మసేవనచే జనించిన వికారము నివర్తించు

శుద్ధపారద భస్మసేవ గుణము.

శ్లో॥ యావన్నహారబీజంతుభక్షితంపారదంమృతం ।
తావత్తస్యకుతోముక్తిర్భాగ్యోరోగాద్యవాస్యపి ॥

తా॥ మనుజుడెంత పర్యంతము పారదభస్మమును సేవించడో అంతపర్యంతము పాపానుభవము రోగము సంసారము యివి యెట్లునివర్తించును?

అన్యచ్చ.

శ్లో॥ మూర్ఛారోగదహాప్రవృద్ధవహ్నిగతిందత్తేవివృద్ధాతుర్ధదం ।
స్వాస్థ్యంనష్టమనష్టవార్ధకాదిహరణందృక్పుష్టికాంతిప్రదం ।
వృష్యంమృత్యువినాశనంబలకరంకాంతాజనానందదం ।
శార్దూలాతులసత్వకృచ్చభువిజాన్రోగాన్హరేద్దైవస్ఫుటం ॥

తా॥ శుద్ధపారదభస్మము ఆకాశగమనము శరీరపుష్టి ధనము నేత్రనైర్మల్యము కాంతి వీర్యవృద్ధి బలము స్త్రీలకు తృప్తినిగలుగజేయుట పెద్దపులితో సమానమైన బలము వీటిని గలుగంజేయు. మఱియు రోగము ముసలితనము మొదలైనవి మృత్యువు సమస్తరోగములు వీటిని నివర్తింపజేయు.

శ్లో॥ రసోరసరసైర్యుక్తఃశోధితోభస్మసాత్కృతః ।
త్రిదోషశమనఃకామఃవర్ధనఃసర్వరోగహృత్ ॥
కామినీదర్పదలనఃసుధాస్పర్ధిసువర్ణకృత్ ।
దీపనఃపుష్టిస్మృతిదౌర్బల్యశోషదఃక్రిమికుష్ఠహా ॥
జరామరణజాడ్యఘ్నోయోగవాహీవరాంగనే ।
దిహాత్యగ్నిస్త్రీణాంనిధానంఛానామయోన్నసః ॥

తా॥ పాదరసము షడ్రసములతో చేరియుండును. దానిని శుద్ధిపరచి భస్మము చేసి సేవించిన నది త్రిదోషములు సర్వరోగములు వీటిని నివర్తింపజేయు. మఱియు నిది క్రిమిరోగము కుష్ఠువు మొదలగు అపమృత్యుజాడ్యము ధాతుగతరోగములు వీటిని “ అగ్నితృణములను దహించుభంగి ” నివర్తించుటయేగాక కామవృద్ధికరముగను సురత కాలమునందు వీర్యవృద్ధికరముగను అమృతతుల్యముగను శరీరమునకు మంచికాంతిని గలుగజేయునదిగను నేత్రములకు బలకరముగను స్మృతి సౌందర్యము వీటిని వృద్ధి పరచునదిగను నుండు.

అశుద్ధాఽపక్వపారదభస్మదోషము.

శ్లో॥ సంస్కారహీనం ఖలుసూతరాజం యస్సేవతేతస్య కరోతి
బాధాం। దేహస్యనాశంవిదధాతిసూనంకుష్ఠాదిరోగాన్ జనయే
న్నరాణాం॥

తా॥ అశుద్ధాపక్వపారద భస్మమును సేవించినవానికి శరీరబాధ దేహనాశనము కుష్ఠాదిరోగములు వీటిని గలుగంజేయు.

అన్యచ్చ.

శ్లో॥ అశుద్ధోజడతాంకుష్ఠందాహంవీర్యప్రణాశనం ।
మూర్ఛాంస్ఫోటంచమృత్యుంచక్రమాత్కుర్యాన్నృణాం రసః ॥

తా॥ శుద్ధిచేయని పాదరసము నాగదోషముచే జడత్వము వంగదోషముచే కుష్ఠరోగము అగ్నిచాంచల్యముచే అధికతాపము అసహ్యాగ్నిచే వీర్యనాశనము విషముచే మూర్ఛయు మలముచే స్ఫోటకమును పర్వతముచే మరణము వీటిని యథాక్రమముగ గలుగంజేయు.

అశుద్ధాఽపక్వ పారదదోష శాంతి.

శ్లో॥ వికారాయదిజాయంతేపారదాన్మలసంయుతాత్ ।
గంధకంసేవయేద్ధీమాన్పాచితంవిధిపూర్వకం॥

తా॥ విధిపూర్వకముగ పక్వముచేయబడిన గంధకమును సేవించిన అశుద్ధాపక్వపారద భస్మసేవనచే గలిగిన దోషము నివర్తించు.

అన్యచ్చ.

శ్లో॥ గవాంశుద్ధయుతంపీత్వాగంధకందినసప్తకం ।
పారదస్యవికారేణముక్తస్సుఖమవాప్నుయాత్ ॥

తా॥ శుద్ధిజేసిన గంధకమును ఆవుపాలులో వైచి దానిని 7 దినములు త్రాగిన పాదరస సేవనచే గలిగిన దోషములు తొలగి సౌఖ్యముకలుగు.

రస సిందూరశుద్ధభస్మ గుణము.

శ్లో॥ హరతిచరససిందూరంకాసశ్వాసాగ్నిమాంద్యమేహగణాన్ ।
రక్తవికారంకృచ్ఛ్రంజ్వరాదిరోగాన్ యథానుపానయుతం ॥

తా॥ రససిందూరమును తగుమైన అనుపానముతో సేవించినకాస శ్వాస అగ్నిమాంద్యము నానావిధప్రమేహములు రక్తవికారము మూత్రకృచ్ఛ్రము జ్వరము యివి. మొదలగు రోగములు నశించు

రససిందూర అపక్వదోషతచ్ఛాంతి.

శ్లో॥ రససిందూరమశుద్ధాద్రసాద్విజాతంపారదవద్రోగాన్ ।
కుర్యాచ్ఛేత్తచ్ఛాంత్యైఘృతమరిచరజఃపిబేత్సుసప్తదినం ॥

తా॥ అశుద్ధపాద రసముచే రససిందూరము చేసినను లేక విధిప్రకారము పక్వము కాకపోయినను ఆరససిందూరము పక్వముకాని పాదరసమువలె పెక్కు-దారుణమగు వ్యాధులను గలుగజేయును. అందులకై మిరియాలచూర్ణమును ఆవునేతిలో మిళితముజేసి 7 దినములు సేవించిన అపక్వ రససిందూర సేవనచే గలిగిన దోషములన్నియు నివర్తించు.

రసకర్పూరపక్వ గుణము.

శ్లో॥ దేవకుసుమచందనకస్తూరికుంకుమైర్యుక్తం ।
ఖాదన్హరతిఫిరంగంవ్యాధింసోపద్రవంఘోరం ।
విందతివహ్నేర్దీప్తింపుష్టింవీర్యంబలంవిపులం ।
రమయతిరమణీశతికంరసకర్పూరస్యసేవకస్సతతం ॥

తా॥ శుద్ధిజేసిన రసకర్పూరమును లవంగను చందనము కస్తూరి కుంకుమపువ్వు వీటినినూరి దానితో సేవించిన ఫిరంగిరోగము వుపద్రవముతో గూడిన భయంకరమగు వ్యాధులు యివి నివర్తించు. మఱియు అగ్నిదీపనము శరీరపుష్టి వీర్యవృద్ధి మిగుల బలము 100 స్త్రీలతో రమించుశక్తి వీటిని గలుగజేయును.

రసకర్పూర అపక్వదోషము.

శ్లో॥ సేవితోవిధినాకుష్ఠంసంధివాతంకషాధికం ।
రసకర్పూరకఃకుర్యాత్తస్మాద్యత్నేనసేవయేత్ ॥

తా॥ శాస్త్రోక్త ప్రకారము శుద్ధిజేయని రసకర్పూరము కుష్ఠువు సంధివాతము కఫాదిరోగములు వీటిని గలుగంజేయును గాన దీనిని మిగుల ప్రయత్నముతో శుద్ధిజేసి పుచ్చుకొనవలయును.

అశుద్ధ రసకర్పూరదోష శాంతి.

శ్లో॥ మహిషీశకృతోనీరంధాన్యకంవాసితాయుతం ।
పిబేన్మిశ్రేణముక్తస్స్యాద్రసకర్పూరజైర్గదైః ॥

తా॥ ఎనపపేడ రసమునుగాని ధనియాలచూర్ణము తెల్లచక్కెర వీటిని వుదకములోనైన వానినిగాని త్రాగిన అశుద్ధముగు రసకర్పూరసేవనచే గలిగిన దోషములన్నియు నివర్తించు.

శుద్ధ గంధకభస్మ గుణము.

శ్లో॥ శుద్ధోగంధోహరేద్రోగాన్కుష్ఠమృత్యుజ్వరాదికాన్ ।
అగ్నికారీమహానుష్ణోవీర్యవృద్ధింకరోతిహి ॥

తా॥ శుద్ధగంధక భస్మము కుష్ఠము మృత్యువు జ్వరము యివి మొదలైన రోగములను హరింపఁజేయుటయే గాక అగ్నిదీపనము శరీరమునకు వుష్ణము వీర్యవృద్ధి వీటిని సహా గలుగంజేయు.

అశుద్ధ గంధకభస్మ దోషము

శ్లో॥ అశుద్ధగంధఃకురుతేచకుష్ఠం తాపంభ్రమంపిత్తరుజాంతథైవ ।
రూపంసుఖంవీర్యబలంనిహంతితస్మాద్విశుద్ధోవినియోజనీయః ॥

తా॥ అశుద్ధగంధక భస్మము కుష్ఠము తాపము భ్రమ పిత్తము వీటిని గలుగంజేయుటయేగాక రూపము సుఖము వీర్యము బలము వీటినిసహా నశింపఁజేయుగాన శుద్ధగంధకభస్మమునే సేవింపవలయు.

అశుద్ధ గంధకదోష శాంతి.

శ్లో॥ గవాంపయోఘృతైర్యుక్తంకదళీవిశ్వతిశాంతికృత్ ।
తద్వద్దేవకుసుమంపథ్యాయుక్తంచశాంతికృత్ ॥

తా॥ ఆవుపాలు నెయ్యి వీటిని కలిపి త్రాగిన అశుద్ధగంధక భస్మసేవనచే గలిగిన దోషములు హరించు. మఱియు లవంగములు వస వీటిని నేకముగ మర్దించి పుచ్చుకొనిన అశుద్ధగంధక భస్మసేవనచే జనించిన దోషములు తొలగు.

శుద్ధ హింగుళ గుణము.

శ్లో॥ తిక్తంకషాయంకటుహింగుళం స్యాన్నేత్రామయఘ్నంకఫపిత్తహారి । హృల్లాసకుష్ఠజ్వరకామిలాశ్చప్లీహామవాతౌచగదాన్నిహంతి॥

తా॥ శుద్ధహింగుళ భస్మము చేదుగను వగరుగను కారముగనుండు మఱియు నిది నేత్రరోగము కఫము పిత్తము హృల్లాసరోగము కుష్ఠము జ్వరము కామిల ప్లీహము ఆమవాతము వీటిని నివర్తింపంజేయు.

అశుద్ధ హింగుళ దోషము.

శ్లో॥ అశుద్ధోదరదఃకుర్యాత్కుష్ఠంక్లైబ్యంక్లమంభ్రమం ।
మోహంచశోధయేత్తస్మాత్సిద్ధైర్ద్రవ్యైర్హింగుళం ॥

తా॥ అశుద్ధ హింగుళభస్మము కుష్ఠము నపుంసకత్వము శ్రమము భ్రమము మోహము వీటిని గలుగజేయుగాన దీనిని శుద్ధిజేయుట యత్యావశ్యకము.

అశుద్ధ హింగుళ దోషశాంతి.

శ్లో॥ ఉత్పద్యంతేయదావ్యాధిర్దరదస్యనిషేవణాత్ ।
తదాసూతకవత్సర్వాకార్యాశాంతిప్రతిక్రియా ॥

తా॥ అశుద్ధ హింగుళ భస్మసేవనచే గలిగిన దోషములకు అశుద్ధ రసభస్మ జన్య దోషములకు చెప్పబడిన శాంతినిజేసిన నవి నివర్తించు.

పక్వ అభ్రకభస్మ గుణము.

శ్లో॥ మృతాభ్రకంకామబలప్రదంచవిషంమహచ్ఛ్వాసభగందరాఖ్యం । మేహంభ్రమంపిత్తకఫంచకాసంక్షయంనిహన్త్యేవయథానుపానాత్ ॥

తా॥ శుద్ధిజేసిన అభ్రకభస్మమును యుక్తానుపానముతో సేవించిన నది విషము వాతము శ్వాసము భగందరము మేహము భ్రమము పిత్తము కఫము కాసము క్షయము వీటిని నివర్తింపజేయుటయేగాక కామము బలము వీటిని బాగాగలుగంజేయును.

గ్రంథాంతరే.

శ్లో॥ శుద్ధాభ్రంననువల్లకస్వయమితంకృష్ణామధుభ్యాంయుతం ।
మేహశ్వాసవిషంచకుష్ఠమతులంవాతాంశ్చపిత్తాన్కఫాన్ ।
కాసక్షీణక్షతక్షయగ్రహణికాపాండుభ్రమాన్కామలం ।
గుల్మాన్వ్యంచయథానుపానవిధినామృత్యుంచజేజీయతే ॥

తా॥ శుద్ధాభ్రకమును 6 గురిగింజల ప్రమాణముగల తేనెలో పిప్పలి చూర్ణముచేర్చి దానితో సేవించిన మేహము శ్వాస విషవికారము కుష్ఠరోగము వాతరోగములు పిత్తరోగములు కఫరోగములు కాస క్షీణత్వము గాయము క్షయరోగము గ్రహణి పాండువు భ్రమ కామిల గుల్మము యివి మొదలగురోగములు అకాలమృత్యువు వీటిని నశింపంజేయు.

మతాంతరే.

శ్లో॥ వాతపిత్తకఫాన్మేహకుష్ఠశ్వాసవిషభ్రమాః ।
గుల్మకాసక్షతక్షీణగ్రహణీపాండుకామలాః ।
భగందరాదికాన్హంన్యాదభ్రంకామబలప్రదం ॥

తా॥ అభ్రకభస్మము వాతము పిత్తము కఫము ప్రమేహము కుష్ఠువు శ్వాస విషము భ్రమ గుల్మము కాస క్షతక్షయము గ్రహణీరోగము పాండువు కామిల భగందరము యివి మొదలగురోగములను నశింపం జేయుటయేగాక వీర్యవృద్ధి బలము వీటిని సగా గలుగంజేయు.

అపక్వ అభ్రకభస్మ దోషము.

శ్లో॥ చంద్రికాసహితమభ్రకంయదాజీవితంఝడితినాశయత్యదా ।
వ్యాఘ్రరోమ యివదోష రక్షితం వాతనో వితనుతే గదా
న్బహూన్ ॥

తా॥ తళుకుతో కూడియుండిన అభ్రకభస్మమును సేవించిన ప్రాణహానిగలుగు. లేక, “ పెద్దపులివెండ్రుక కడుపులోపోయిన అనేకరోగములను పుట్టించుచందంబున ” అనేకరోగములనైనను గలుగంజేయు.

శ్లో॥ స్తోకాయస్థైః పుటైస్తస్యైరపక్వైరభ్రకస్తథా।
యథావ్యాఘ్రస్యరోమేవ ఎంచతత్వముపజాయతే ॥

తా॥ మాత్రాప్రమాణ విహీనంబును పుటహీనంబునగు ఆభ్రకము వ్యాఘ్రరోమములో సమానమైన ప్రాణహానిని గలుగంజేయును.

అపక్వాభ్రకదోష శాంతి.

శ్లో॥ ఉమాఫలంవనేపిష్ట్వాసేవయేద్యోదినత్రయం అశుద్ధాభ్రకదోషేణవిముక్తస్సుఖమేధతే॥

తా॥ ఉసిరికవలుపును వుదకముతో నూరి 3 దినములు సేవించిన అశుద్ధాభ్రకభస్మసేవనవలన జనించిన వికారములు తొలగి సుఖముగనుండు

పక్వ హరితాళభస్మ గుణము.

శ్లో॥ అశీతివాతాన్కఫపిత్తరోగాన్ కుష్ఠంచమేహంచగుదామయాంశ్చ। నిహంతి గుంజార్ధమితంతుతాళం షడ్వల్లఖండేన సమంచయుక్తం॥

తా॥ అర ($\frac{1}{2}$) గురిగింజయెత్తు హరితాళభస్మమును 6 వల్లముల కలకండ చూర్ణమును చేర్చి సేవించిన అశీతి వాతములు కఫము పిత్తరోగములు కుష్ఠువు మేహము గుదరోగము యివి నివర్తించు.

శ్లో॥ హంతివాతామయాన్సర్వాన్కఫపిత్తగుదామయాన్ ।
హరితాళంమృతింకుష్ఠంప్రమేహాంశ్చ జ్వరాదికాన్ ॥

తా॥ హరితాళభస్మము 80 విధములగు వాతరోగములు పిత్తరోగములు కఫరోగములు గుదరోగము కుష్ఠురోగము ప్రమేహరోగము జ్వరాదిరోగములు వీటిని హరింపంజేయు.

అపక్వ హరితాళభస్మ దోషము.

శ్లో॥ అశుద్ధతాళంఖలుపీతవర్ణంసధూమకంవాతచయంచపిత్తం ।
వంగుత్వకుష్ఠంతినుతేనరాణాం దేహస్యనాశంప్రకరోతిసద్యః ॥

తా॥ అశుద్ధహరితాళభస్మము వాతసమూహము పిత్తము వరిగుత్వము కుష్ఠువు వీటిని గలుగం జేయుటయే గాక శరీరమునకు పీతధూమవర్ణములు శీఘ్రముగ నాశనము వీటిని సగా గలుగంజేయు.

అపక్వ హరితాళభస్మదోష శాంతి.

శ్లో॥ అజాజీశర్కరాయుక్తంసేవయేద్యోదినత్రయం ।
వికృతీస్తాలజానాన్యాస్యథాదారిద్ర్యముద్యమే ॥

తా॥ తెల్లజీలకఱ్ఱరసము శర్కరతో 3 దినములు సేవించిన « వుద్యోగము దారిద్ర్యమును పోగొట్టుచందంబున '' అపక్వహారితాళ భస్మజనితదోషమును నివర్తింపంజేయు

శ్లో॥ దాడిమస్యఫలంపక్వంజలంతస్యపిబేన్నరః ।
పింగవికారశాంతిస్స్యాత్పాతకంగురువందనే॥

తా॥ చక్కని దానిమ్మపండు రసమును త్రాగిన అపక్వహారితాళక భస్మసేవనచే గలిగినదోషములు « గురువందనముచేత పాతకములు నశించునట్లు '' నశించు.

శ్లో॥ జీరకంశర్కరాయుక్తంసేవయేద్దినసప్తకం ।
తాళవికారశాంతిస్స్యాద్దారిద్ర్యముద్యమేయధా ॥

తా॥ జీలకఱ్ఱ శర్కర వీటినిసమముగచేర్చి 7 దినములు పుచ్చుకొనిన « ఉద్యోగముచే దారిద్ర్యము తొలగుచందంబున '' అపక్వహారితాళకభస్మము సేవించుటవలన గలిగినదోషములు నశించు.

శ్లో॥ కూష్మాండస్వరసందేయందుగాలభాంతస్థైనచా ।
రాజహంసీరసంతావత్తాలవిక్రృతిశాంతికృత్॥

తా॥ బూడిదగుమ్మడు దుద్దగొండివేళ్ళు రాజహంస వీటిరసమును సమముగ చేర్చి పానముచేసిన అపక్వహారితాళక భస్మసేవనచే జనించిన దోషములునివర్తించు.

శ్లో॥ సువర్ణపుష్పభూనింబక్వాథంసేవేద్దినత్రయం ।
తాలవికారశాంతిస్స్యాత్కామశాంతిర్యథాస్త్రియాః ॥

తా॥ నల్లపుమెత్తపూలుగాని లేక త్రాగుడువేళ్ళు నేలవేము వీటిని సమభాగములుగాచేర్చి దంచి కషాయముబెట్టి త్రాగిన « సౌందర్యవతియగు స్త్రీసంగముచే కామము తృప్తిజెందు చందంబున '' అపక్వహారితాళక భస్మ సేవనవలన గలిగిన దోషములు హరించు.

శ్లో॥ యధారసవిషంహన్యాద్దోషమ్ధ్వేపచగంధకం ।
ససితాసర్వాక్షిగస్త్రథాతాళవిషంపునః ॥

తా॥ ఆవుపాలతో శుద్ధగంధక చూర్ణము నువైచి దానిని సేవించిన పాదరస దోషంబును శర్కర సర్పాక్షీరసము వీటిని సమముగ కేర్చి పుచ్చుకొనిన అపక్వ హరితాళక భస్మసేవనచే గలిగిన దోషములు తొలగు.

పక్వ మనశ్శిల గుణము.

శ్లో॥ మనశ్శిలాసర్వరసాయనాఖ్యాతిక్తాకటూష్ణాకఫవాతహంత్రీ।
సత్వాత్మికాభూత విషాగ్నిమాంద్యం కండూంచకాసక్షయ
హారిణీచ॥

తా॥ మణిశిల భస్మము సర్వ రసాయనములతో సమానముగను చేదుగను కారముగను ఉష్ణముగను సాత్వికముగను నుండు. మఱియు కఫము వాతము భూతబాధ విషము అగ్నిమాంద్యము దురద కాస క్షయ వీటిని నశింపంజేయు

శ్లో॥ జ్వరంనేత్రామయంశ్వాసంకాసంభూతభయంకఫం।
కృచ్ఛ్రింవిషంమనోగుప్తాహంతికుష్ఠాదికామయాన్॥

తా॥ శుద్ధ మణిశిలభస్మము జ్వరము నేత్రరోగము శ్వాస కాస భూతపీడ కఫరోగము మూత్రకృచ్ఛ్రము విషము కుష్ఠువు యివి మొదలగు రోగములను నశింపంజేయు.

అపక్వ మనశ్శిల దోషము.

శ్లో॥ మనశ్శిలా మందబలంకరోతిజంతూన్ధ్రువంశోధనమంతరేణ।
మలస్యబంధంకిలమూత్ర రోగంసశర్కరంకృచ్ఛ్ర గదంచకు
ర్యాత్॥

తా॥ పక్వముగాని మనశిలభస్మమును సేవించిన బలహీనత జంతురోగము మలబంధము సున్నపు సుద్దతో గూడియుండు మూత్రకృచ్ఛ్రము వీటిని గలుగంజేయు.

శ్లో॥ అశుద్ధాకురుటేకుర్యాద్వాంతిర్భ్రాంత్యాదికాన్గదాన్ ॥

తా॥ శుద్ధిజేయని మనశ్శిలభస్మమును సేవించిన వాంతి భ్రాంతి యివి మొదలగు అనేక రోగములను గలుగంజేయు.

అశుద్ధ మనశిలదోష శాంతి.

శ్లో॥ గోక్షీరంమాక్షికయుతంపిబతేయోదినత్రయం।
కునటీతస్యదేహేచవికారంనకరోతిహి॥

తా॥ అవుపాలతో తేనెనైచి 3 దినములు సేవించిన అశుద్ధ మనశ్శిలభస్మ సేవనచే జనించిన దోషము నివర్తియగు.

శుద్ధ సౌవీరభస్మ గుణము.

శ్లో॥ సౌవీరంగ్రాహిమధురంచక్షుష్యంకఫవాతెజిత్ ।
సిధ్మక్షయాస్రమచ్ఛితంస్రోతోఞ్జనమపీదృశం ॥

తా॥ శుద్ధసౌవీరభస్మము గ్రాహకముగను (భేదికట్టుట) తియ్యగను నేత్రహితకారిగను శీతలముగను నుండు. మఱియు కఫము వాతము సిధ్మరోగము క్షయ రక్తదోషము కండ్లనీరుగారుట వీటిని హరింపంజేయు

అశుద్ధ సౌవీరభస్మ దోషము.

శ్లో॥ అశుద్ధసౌవీరాద్దేహేనేత్రేచభవంతిరోగాః ॥

తా॥ అశుద్ధ సౌవీరభస్మమును సేవించిన శరీరము నేత్రము వీటియం దనేకరోగములను గలుగంజేయు.

అశుద్ధ సౌవీరదోష శాంతి.

శ్లో॥ త్రిఫలాసేవనాద్భవతిసౌవీరజనితవికారాణాంశాంతి॥

తా॥ త్రిఫలములను సేవించిన అశుద్ధ సౌవీరభస్మ జనితదోషములు నివర్తియగు.

పక్వఖర్పరభస్మ గుణము.

శ్లో॥ త్రిదోషజిత్పిత్తకఫాతిసార క్షయజ్వర ఘ్నోరసకోతిరూక్షః ।
నేత్రామయానాంప్రకరోతినాశంశ్యాద్రంజకఃకామలనాశనశ్చ॥

తా॥ పక్వమైన ఖర్పరభస్మము రూక్షముగను మనోల్లాసకరముగను నుండు. మఱియు త్రిదోషములు పిత్తము కఫము అతిసారము క్షయ జ్వరము నేత్రరోగములు కామిల వీటిని నశింపంజేయు.

శ్లో॥ రసకోహరతేరోగాణ్రక్తదోషంగుదామయం ।
జీర్ణజ్వరమతీసారంప్రదరాదిగదానపి॥

తా॥ శుద్ధిజేసిన ఖర్పరభస్మము రక్తదోషము గుదరోగము జీర్ణజ్వరము అతిసారము ప్రదరరోగము యివి మొదలైన యనేకరోగముల నశింపంజేయు.

అపక్వ ఖర్పరభస్మ దోషము.

శ్లో॥ అశుద్ధఃఖర్పరఃకుర్యాద్వాంతింభ్రాంతింవిశేషతః ।
తస్మాద్ధోధ్యప్రయత్నేనయావద్వాంతివివర్జితః ॥

తా॥ అశుద్ధ ఖర్పరభస్మము వాంతి భ్రాంతి వీటిని గలుగంజేయు. గానయిట్టి గుణములు గలుగక యుండునటుల శుద్ధిజేయందగు.

అశుద్ధ ఖర్పరభస్మదోష శాంతి.

శ్లో॥ రసకనిషేవణాద్యేయదిరోగాఃప్రాదుర్భవంతిమనుజానాం ।
తేనాశమాప్నువంతిపీతంగోమూత్రపానతఃసప్తాహం ॥

తా॥ గోమూత్రమును 7 దినములు పానముజేసిన అశుద్ధ ఖర్పర భస్మజనిత రోగములు నివర్తించు.

పక్వ వజ్రభస్మ గుణము.

శ్లో॥ ఆయుఃప్రదంసద్గుణదంచవృష్యం దోషత్రయప్రశమనంసకలా
మయఘ్నంసూతేంద్ర బంధవధసద్గుణదంప్రదీప్తం మృత్యుం
జయత్తదమృతోపమమేవవజ్రం॥

తా॥ శుద్ధవజ్రభస్మము ఆయుస్సు సద్గుణము వీర్యపుష్టి శరీరకాంతి వీటిని గలుగం జేయుటయేగాక అమృత తుల్యముగనుండు మఱియు త్రిదోషములు సమస్త రోగములు అపమృత్యువు వీటిని బోగొట్టును. ఇది కట్టబడిన రసము మారితమైనరసము దీనితో సమానమైన గుణముమ గలుగంజేయు

అశుద్ధాఽపక్వ వజ్రభస్మదోషము.

శ్లో॥ పీడాంవిధత్తేవివిధాంనరాణాం కుష్ఠంక్షయం పాండుగదంచదు
ష్టం । హృత్పార్శ్వపీడాంకురుతేఽతిదుస్సహామశుద్ధవజ్రం గురు
మాత్మహంత్యజేత్ ॥

తా॥ అశుద్ధపక్వ వజ్రభస్మము శరీరమునకు నానావిధములైన బాధలు కుష్ఠము క్షయము దుష్టమగు పాండురోగము హృద్రోగము పార్శ్వపీడ సహించగూడని రొమ్మునొప్పి పార్శ్వనొప్పి ఆత్మహత్య వీటిని గలుగంజేయుగాన దీనిని సేవించ వలదు.

అశుద్ధాఽపక్వ వజ్రభస్మదోష శాంతి.

శ్లో॥ సితామధుఘృతైస్సాకంగోదుగ్ధందినసప్తకం।
విధినాసేవితంహంతివజ్రదోషంచిరోత్థితం॥

తా॥ పాలయందు చక్కెర తేనె నెయ్యి వీటిని గలిపి 7 దినములు విధిపూర్వకముగ సేవించిన బహుకాలమునుండి గలిగియుండిన అశుద్ధాపక్వ వజ్రభస్మ సేవనచే గలిగిన దోషము నివర్తించు.

పక్వ వైక్రాంతభస్మ గుణము.

శ్లో॥ వైక్రాంతోవజ్రసదృశోదేహంలోహంకరోతిహి ।
విషఘ్నోరసరాజస్యజ్వరకుష్ఠక్షయప్రణుత్॥

తా॥ శుద్ధవైక్రాంత భస్మము వజ్రభస్మముతో సమానమైనగుణము గలిగియుండు. శరీరమును యినుమువలె దృఢముగజేయు మఱియునిది అశుద్ధ రసభస్మ దోషము జ్వరము కుష్ఠము క్షయము వీటిని నివర్తింపజేయు.

అపక్వ వైక్రాంతభస్మ దోషము.

వాక్యం॥ అశుద్ధవైక్రాంతోవజ్రవద్దోషకర్తాభవతి॥

తా॥ అశుద్ధ వైక్రాంతభస్మము అశుద్ధ వజ్రమునకుగల దోషములను గలుగంజేయు.

అశుద్ధాఽపక్వ వైక్రాంతభస్మదోష శాంతి.

వాక్యం॥ అశుద్ధవైక్రాంతభస్మశాంతిర్వజ్రవజ్ఞేయా॥

తా॥ అశుద్ధాపక్వ వైక్రాంతభస్మ దోషమునకు అశుద్ధా పక్వవజ్రభస్మ దోషమునకు జెప్పియుండు శాంతిని జేయందగు.

పక్వ ప్రవాళభస్మ గుణము.

శ్లో॥ ప్రవాళంమధురంసామ్లంకఫపిత్తాదిదోషనుత్ ।
వీర్యకాంతికరంస్త్రీణాంధృతేమంగళదాయకం ॥
క్షయపిత్తాస్రకాసఘ్నందీపనంపాచనంలఘు ।
విషభూతాదిశమనంవిద్రుమంనేత్రరోగహృత్ ॥

తా॥ పక్వమగు ప్రవాళభస్మము తీపుగను పుల్లగను చులకనగను నుండు. మఱియు వీర్యవృద్ధి శరీరకాంతి దీనిని ధరించిన స్త్రీలకు మంగళము అగ్నిదీపనము జీర్ణము వీటిని గలుగంజేయు, మఱియు నిది కఫము పిత్తము క్షయ రక్తపిత్తము కాసము విషము భూతాదిదోషము నేత్రరోగము వీటిని నివర్తింపంజేయు.

అపక్వ ప్రవాళభస్మ దోషము.

వాక్యం॥ అశుద్ధప్రవాళభక్షణాద్బవంతిరోగాహ్యనేకే॥

తా॥ అశుద్ధ ప్రవాళ భస్మమును సేవించిన అనేకరోగములు గలుగు.

అశుద్ధ ప్రవాళభస్మదోష శాంతి.

వాక్యం॥ అశుద్ధప్రవాళముక్తికయోరపివికారశాంతిర్వ్రజవచ్ఛేయా॥

తా॥ అశుద్ధ ప్రవాళ భస్మసేవనచే జనించిన దోషములకు వజ్రభస్మ దోషమునకు జెప్పంబడిన శాంతిని జేయందగు

ముక్తికాదిదోష శాంతి.

శ్లో॥ ఘృతంమధుసితాయుక్తంగోదుగ్ధేనసమంపిబేత్ ।
తస్యముక్తప్రవాళస్యహీరకస్యవిషంహరేత్ ॥

తా॥ నెయ్యి తేనె కలకండ ఆవుపాలు వీటిని సమభాగములుగ చేర్చి పుచ్చుకొనిన అశుద్ధమగు ముత్యములు పగడములు వజ్రములు మొదలగువాని భస్మసేవనచే జనించిన దోషములు మానును.

వజ్రమండూరయోర్దోష శాంతి.

శ్లో॥ శీతవారిసితాయుక్తంపానంవజ్రవిషాపహం ।
వస్త్రవాయుస్తథాకార్యశ్శీతచ్ఛాయాంచసేవయేత్ ॥

తా॥ చల్లనివుదకములో కలకండ చూర్ణమును వైచి పుచ్చుకొనినను వస్త్రముచే వచ్చెడిగాలిని సేవించినను చల్లని నీడయందుండినను బొంతజెముడుపాలు తీగజముడు పాలు జిల్లేడుపాలు వీటి సేవనవలన జనించిన దోషము మానును

విషముష్టివిత్తులదోష శాంతి.

శ్లో॥ ఘృతంమధుసితాయుక్తంసదాపిబతియోనరః ।
విషకోచవికారస్యశాంతిస్తత్రప్రజాయతే ॥

తా॥ నెయ్యి తేనె ఖండశర్కర నీటిని సేకముగజేర్చి ప్రాతస్సాయంకాల ములయందు సేవించిన శివముష్టివిత్తుల భక్షణచే జనించినదోషము మానును.

అశుద్ధ భల్లాతకదోష శాంతి.

శ్లో॥ సితయాసహయామాచ్చమేఘనాదరసస్యచ।
తస్మాస్ఛల్లవిషంహంతియథాలింగప్రసేవనాత్॥

తా॥ జీడిగింజల సేవనచే జనించిన దోషము చిట్టికూర రసములో ఖండశర్కర కలిపి పుచ్చుకొనిన లింగారాధనచే పాతకంబులు తొలంగు చందంబున 1 యామములో నివర్తించు.

అశుద్ధ కర్పూరదోష శాంతి.

శ్లో॥ ధాన్యాకంసితయాయుక్తంవారిమర్దితపానతః।
కర్పూరస్యనివృత్తిస్స్యాన్మహిషీశకృతంస్తథా॥

తా॥ కర్పూరసేవనచేజనించిన దోషము ధనియాలు వుదకముచేనూరి ఖండ శర్కరవైచి పానముజేసిన లేక గేదెపేడరసము పుచ్చుకొనినను శాంతియగు.

అశుద్ధగురుగింజలదోష శాంతి.

శ్లో॥ మేఘనాదరసోగ్రాహ్యంశర్కరాయుక్తపానతః।
ఉచ్చటాయావికారస్యశాంతిస్స్యాద్దుగ్ధసేవనాత్॥

తా॥ గురిగింజ సేవనచే జనించినదోషము చిట్టికూర రసములో ఖండశర్కర కలిపి పుచ్చుకొనినను లేక ఆవుపాలు పానముజేసినను శాంతినిజెందు.

అశుద్ధ గన్నేరువిషదోష శాంతి.

శ్లో॥ సితాయుక్తంసదానేయందధిహామహింషంపయః।
తథాచార్కత్వచాపీతంకరవీరవిషాపహం॥

తా॥ గన్నేరు సేవనచే జనించినదోషము ఖండశర్కర చూర్ణము పెరుగులో వైచి పానముజేసినను లేక గేదెపాలలో జిల్లేడువేరుపట్ట చూర్ణమువైచి పుచ్చుకొనినను నివర్తియగు.

అశుద్ధ నేపాళగింజలదోష శాంతి.

శ్లో॥ ధాన్యాకంసితయాయుక్తందధినాసహయఃపిబేత్।
దంతిబీజవికారస్యనివృత్తిస్తస్యజాయతే॥

తా॥ నేపాళగింజల సేవనచే జనించినదోషము ధనియాలు కలకండ వీటిని పొడిచేసి పెరుగులోవైచి త్రాగిన శాంతినిజేయు.

అశుద్ధ నవాసాగరదోష శాంతి.

శ్లో॥ గర్దభస్యవిశంభక్షేత్తద్ధి నవసాగరం ।
మృత్తికాగ్నిరికాసీమకాంచత్రుట్యంచశాంతికృత్ ॥

తా॥ నవాసాగరము సేవనచే జనించినదోషము గాడిద పెంటికలరసమును త్రాగిన తొలుగుటయుగాక మట్టి కావిరాయి అన్నభేది వీటిని సేవించిన వానివలన జనించినదోషములు సగామానును

శీతలా దాహదోష శాంతి.

శ్లో॥ మధూదకయుతంపీతంశీతలందాహనాశనం ।
నీలికాంచఘృతేపిష్ట్వాదేహలేపేచశాంతికృత్ ॥

తా॥ శీతలాదాహముచే జనించినదోషము తేనెను వుదకములోవైచి పానము జేసినను లేక నీలియాకులో నెయ్యివైచి నూరి శరీరమునకు లేపనము చేసికొనినను నివర్తించు

అశుద్ధ వత్సనాభిదోష శాంతి.

శ్లో॥ పటూశనస్యవృక్షస్యరసఃపలప్రమాణకః।
శర్కరాయుక్తపానేనవత్సనాగవిషంహరేత్ ॥

తా॥ వత్సనాభి సేవనచే జనించిన దోషము పలప్రమాణము పటూశనవృక్షరసములో శర్కరవైచి సేవించిన నివృత్తియగు.

అశుద్ధ ఖదిరదోష శాంతి.

శ్లో॥ ఖదిరోక్తంగోపయసాసితాయుక్తంతథైవచా ।
యస్సేవయేద్యామమేకంభల్లవికృతిశాంతికృత్ ॥

తా॥ చంద్రసేవచే జనించినదోషము ఆవుపాలలో ఖండశర్కర మాత్రమువైచి పానముజేసిన 1 ఝాములో నివర్తించుటయు గాక జీడిగింజలచే జనించినదోషము సగా నివర్తియగు.

దుష్టవాత జాదిరోగదోష శాంతి.

శ్లో॥ దుష్టవాతాదిరోగేణ్వాష్టాకరోగప్రజాయతే ।
చించామ్లకసితాద్రాక్షాపాపయేత్తృష్ణలే ॥

తా॥ వాయువు సూర్యతాపముచే దుష్టమగుటంజేసి లూకరోగము జనించు. అదిశాంతి జెందుటకై చింతపండు నెల్లికాయులరసము ఖండశర్కర తేనె వీటిని ప్రత్యేక ప్రత్యేకముగా ఘుటకములోకలిపి పానముచేయవలయు.

భ్రమరమాక్షిక విషదోష శాంతి.

శ్లో॥ మహిషీనవనీతంచటంకణై స్సహామర్దయేత్ ।
మాక్షికభ్రామరస్యాంతంనాఘుఫేనేంతత్సమం ॥

తా॥ తుమ్మెదలు అడవియీగలు వీటి విషదోషమునకు యెనుమువెన్న వెలిగారము వీటిని సమభాగముగ గ్రహించి మర్దించి శరీరమునకు లేపనము జేసికొనిన మానుటయేగాక నల్లమందుచే జనించిన వికారము సగామానును.

జంగమ విషదోష శాంతి.

శ్లో॥ వంధ్యాకర్కోటికామూలంఛాగమూత్రేణభావితం ।
నస్యంకాంజికసంపిష్టంవిషాపహతచేతసాం ॥

తా॥ గొడ్డుబీరతీగెను మేకమూత్రముతో మర్దించి అందులో పుల్లనికలిచేర్చి నస్యముచేసిన జంగమ విషదోషము నివర్తించు.

కోద్రవ ధాన్యదోష శాంతి.

శ్లో॥ కోద్రవాణాంభవేన్మూర్ఛాదేయంక్షీరంసుశీతలం ।
సగుడఃకూశ్మాండకరసోహంతిమదృంసకోద్రవం ॥

తా॥ అరికెఅన్నమును భుజించినందున మూర్ఛగలిగినేని ఆవుపాలతోగాని బూడిదె గుమ్మడికాయరసములో బెల్లమును కలిపిగాని పుచ్చుకొనిన కోద్రవధాన్య భక్షణచే గలిగిన వికారము మానును

నాగఫేన విషదోష శాంతి.

శ్లో॥ బృహత్సుద్రాసంచూర్ణంపలమాత్రంనిషేవణాత్ ।
నాగఫేనంవిషంయాతిసజీవతిచిరంపుమాణ్॥

తా॥ నాగఫేన భక్షణచే జనించిన దోషము వాకుడురసము ఆవుపాలలో కలిపి యొందొక పలమువంతున సేవించిన నివర్తించుటయుగాక చిరకాలము జీవించు.

మూషికాద్యల్పజంతూ విషదోష శాంతి.

శ్లో॥ భల్లాతార్కపలంముస్తాశపికచ్ఛఫలంతథా ।
రాలసిద్ధార్థపతేషాంచూర్ణధూపప్రభావతః ॥
మూషకామశకామక్షీమత్కుణావిషకీటకాః ।
పలాయంతేగృహాంముక్త్వాయథాయుద్ధేతికాతరః ॥

తా॥ ఎలుకలు దోమలు యీగలు నల్లులు విషజంతువులు యివి నశించుటకై జీడిగింజలు జిల్లేడుకాయలు తుంగముస్తెలు టీటకోవెల కాయలు యాకుతూవము తెల్ల ఆవాలు వీటిని చూర్ణముచేసి గృహములో ధూపమిడిన « యోద్ధనువ భయమునుజెంది బరుగిడువాని చందంబున '' యివి పలాయనంబులగు.

సంష్ట్రివిషదోష శాంతి.

శ్లో॥ త్రిఫలాచందనంకుష్ఠమార్ద్రికంఘృతసంయుతం ।
పానలేపసమాయోగోదంష్ట్రిస్యవిషనాశనః ॥

తా॥ తేనెటీగల విషముచే జనించిన దోషము త్రిఫలములు శ్రీగంధము కోష్ఠు అల్లము వీటిని చూర్ణముచేసి నేతిలో కలిపి పానలేపనములు జేసిన హరించు.

ఉమ్మెత్తవిత్తుల విషదోష శాంతి.

శ్లో॥ వృంతాకఫలబీజస్యరసోద్విపలమాత్రయా ।
భక్షణాద్భక్తధుత్తూరవిషంనశ్యతినిశ్చితం ॥

తా॥ ఉమ్మెత్తవిత్తుల భక్షణచే జనించిన దోషము వాకుడు విత్తులను వుదకము పైచినూరి రసము దీనియందు 4 పలములు సేవించిన హరించు.

వృశ్చిక విషదోష శాంతి.

శ్లో॥ హింగుశ్చార్కపయోఘృష్టోదేయోపరిచదాపయేత్ ।
వృశ్చికస్యవిషంహంతిరజనీంస్యపతిర్యథా ॥

తా॥ వృశ్చిక విషదోషము యింగువ జిల్లేడుపాలు వీటిని సమముగనూరి వృశ్చికదష్టమైనచోట పదేపదే లేపము చేయుచుండినయెడల « సూర్యుడుదయించుటచే అంధకారము తొలంగుభంగి '' తొలగు.

మృగాంక విషదోష శాంతి.

శ్లో॥ గవాంఘృతంసితాయుక్తంమృగాంకస్యచశాంతికృత్ ।
తక్రనచామ్లకరసస్సద్యోవికృతిశాంతికృత్ ॥

తా॥ కస్తూరి సేవనచే జనించినదోషము శర్కరలో ఆవునెయ్యికలిపి సేవించినను లేక పుణికికాయలరసము గ్రోగినను నివర్తించును.

తుమ్మెదలకాటుచే జనించుదోషమునకు శాంతి.

శ్లో॥ గోదధిశుంఠిసంయుక్తం పానంభృంగీవికారనుత్ ।
శిఘన్నపంశజంతద్వజ్జలేపిష్ట్వాపిబేన్నరః॥

తా॥ తుమ్మెదలకాటుచే జనించినదోషము శొంఠిలో ఆవుపెరుగుకైచి నూరి ఆపెరుగులోనే కలిపి పానముజేసినను లేక సోపు పవపు వీటిని పుదకముపైచి నూరి ఆ పుదకానుపానములో సేవించినను నశించు.

సర్పాది విషదోష శాంతి.

శ్లో॥ గోజిహ్వాఫలీసేశక్రవారుణీవాత్రిపర్ణికా ।
ఏకైకాపానమాత్రేణసర్పాదిగరళంహరేత్ ॥

తా॥ సర్పాది విషదోషము యెద్దునాలుకచెట్టు తరిగొట్టుచెట్టు అగసి చెక్కుడు తీగ వీటిలో యేరసమునైనను పానముజేసిన తొలగును.

పోకలు మొదలగువానిదోష శాంతి.

శ్లో॥ పూగీఫలంజడేశీతవస్త్రవాతోహితంభవేత్ ।
శర్కరాభక్షణాదేయామధువాశర్కరాన్వితం ॥

తా॥ వక్కలను భక్షించుటచే కలిగెడుదోషము (సొక్కు) చల్లనినీటియందు వస్త్రముతడిపి నావస్త్రముయొక్క ఘాలిసేవించినను లేక శర్కర లేక శర్కరనెయ్యి కలిపి సేవించిన నివర్తించు.

శ్వాన విషదోష శాంతి.

శ్లో॥ శ్వానస్యాపివిషంహంతిలేపంకుక్కుటవిష్ఠయా ।
గుడైస్తైలార్కదుగ్ధైశ్చలేపశ్శ్వానవిషంహరేత్ ॥

తా॥ కుక్కకరచిన దోషము కోడిమలమునైనను లేక బెల్లము నువ్వులనూనె జిల్లేడుపాలు వీటిని నేకముగ కలిపి యైనను లేపనము జేయుచుండిన నివర్తించును.

సింహాదివిషదోష శాంతి.

శ్లో॥ మధ్యోచ్చలమానంతుదినంవింశతియఃపిబేత్ ।
తస్యసింహస్యబాలస్యవిషనస్యాత్కదాచన ॥

తా॥ సింహాశార్దూల విషదోషము (వ్యాఘ్రాది మృగ జంతువిషము) పూటకుమలము చొప్పున 20 దినములు తేనెను పానముజేసిన తొలగు.

శరట విషదోష శాంతి.

శ్లో॥ అర్కమూలవచాచూర్ణంపీతంశీతేనవారిణా ।
తస్యశరటవిషంసద్యశ్శాంతిర్భవతినిశ్చితం ॥

తా॥ తొండకాటుచే జనించిన విషదోషము జిల్లేడువేరు వస వీటిని చూర్ణము జేసి శీతోదకములో వైచి పానముజేసిన హరించు.

యూకాదిదంశన విషదోష శాంతి.

శ్లో॥ శ్రీమూలంగోజలేఘృష్ట్వాదేహలేపంచకారయేత్ ।
యూకాచలిక్షుకావానాశయంత్యేపితత్క్షణాత్ ॥

తా॥ గోమూత్రముచే మారేడువేరును గంధముతీసి శరీరమునకు లేపనము జేసికొనిన పేనులు యీరులు చీలపేనులు మొదలగునవి తత్క్షణమే నివర్తించు.

దుష్టజంతు విషదోష శాంతి.

శ్లో॥ విశంక్రౌంచంజలేఘృష్టానిత్యంపిబతియోనరః।
తస్యోదరేదుష్టజంతోర్విషంనస్యతితత్క్షణాత్ ॥

తా॥ క్రౌంచ పక్షిమలమును జలముచేనూరి ప్రతిదినము పానము జేయుచుండిన నట్టిమనుజుని దుష్టజంతువులు కరచినను అట్టిజంతువుల విషము అతిశీఘ్రముగ నశించు.

గృహగోధికా విషదోష శాంతి.

శ్లో॥ కటుత్రయంసింధుకరంజబీజంద్వయంనిశాయాఃకపికచ్ఛుబీజం।
నిహంతిపానేనవిలేపనేనవిషంసమస్తంగృహగోధికాయాః ॥

తా॥ బల్లిమొదలగువాని విషదోషములు శొంఠి పిప్పలి మిరియాలు సైంధవలవణము కానుగవిత్తులు పసుపు మానిపసపు దురదగొండి విత్తులు వీటిని వుదకముతో నూరి త్రాగినను లేక లేపనము జేసికొనినను నివర్తించు.

చెవులయందుప్రవేశించిన జోరీగవికార శాంతి.

శ్లో॥ కర్ణప్రవేశేఖర్జూరతత్కర్ణేమూత్రకంక్షిపేత్।
తథాచతిలతైలంచధంకేవత్సస్యశీఘ్రకం ॥

తా॥ చెవులయందు ప్రవేశించిన క్రిములవలన గలుగు దోషమునకు గోమూత్రము లోని శ్లేష్మము వీటినికలిపి కొంచెము వెచ్చజేసి యైనను లేక ఆవుమూత్ర మేదైననూ చెవులలో వేయుచుండిన నివర్తియగు.

శ్వేతమూషకకృత గ్రంథిదోష శాంతి.

శ్లో॥ ఊర్ధ్వాత్ప్రపతితంమూషం శ్వేతవర్ణంసుదారుణం।
పాతస్థానేతు వేద్రింథిస్స్రగ్రంథిస్మృతిందాయి కా।
శస్త్రేణాగ్రంనినివిస్ఫోట్యఖరిస్యశకృతంక్షిపేత్।
తేనదుష్టస్యగ్రంథిశోషికృతేశాంతిక్రద్భవేత్॥

తా॥ అతిదుష్టమగు శ్వేతమూషకము ఊర్ధ్వంబుగనుండి శరీరముమీద పడె నేని పడట గ్రంథులుజనించి మరణముగలుగు; గనుక గ్రంథులు జనించినతోడనే పడట శస్త్రముచే కొంచముగీచి గాడిదపెంటికలను లేపనముజేసిన నాగ్రంథులు శమించు.

భ్రమరకృత జలోదరదోష శాంతి.

శ్లో॥ మక్ష్యాదేవోదరేప్రాప్తేజలోదరఃప్రజాయతే।
తస్యశుష్కప్పలీదేయావిక్రుతేశాంతికృత్సదా॥

తా॥ కడుపులో తుమ్మెద ప్రవేశించుటచే జలోదరరోగము జనించు. దానికి పిప్పళ్లను సేవింపుచుండిన నాదోషము నివర్తియగు.

సర్వవిషములదోష శాంతి.

శ్లో॥ తైలంచామ్లంతథానిద్రాంవర్జయేద్విషపీడితః।
తండులంఘృతదుగ్ధంచశ్రేష్ఠంపథ్యంవిషాతురే॥

తా॥ విషపీడితులు నూనె పులుసు నిద్ర మొదలగువాటిని వర్జించి బియ్యపుఅన్నము నెయ్యి పాలు వీటిని అనుపానములుగ సేవింపుచుండిన హితముగ నుండును.

గద్య॥ ఇతి శ్రీమదాంధ్రభాషానువాద భూషితే, అనుపానతరఙ్గిణ్యాం సువర్ణాదీనాంఔషధానాం భస్మనాం గుణదోష తచ్ఛాంతి విశేష కథనన్నామ షష్ఠస్తరంగః.

శ్రీరస్తు.

అనుపానరత్నాకరము.

ఆంధ్రతాత్పర్యము.

సప్తమస్తరంగము.

యోగరాజగుగ్గులు.

శ్లో॥ నాగరంపిప్పలీచవ్యంపిప్పలీమూలచిత్రకైః। భృష్టంహింగ్వజమోదంచసర్షపాజీరకద్వయం॥ రేణుకేంద్ర యవాఃపాఠా విడంగంగజపిప్పలీ।కటుకాతివిషాభార్జీవచామూర్వేతిభాగతః। ప్రత్యేకంశాణికానిస్యుర్ద్రవాణీమానివింశతిః।ద్రవ్యేభ్యస్సకలేభ్యశ్చత్రిఫలాద్విగుణాభవేత్। ఏభిశ్చూర్ణీకృతైస్సర్వైస్సమోదేయస్తుగుగ్గులుః। వంగంరౌప్యంచనాగంచలోహసారంతథాభ్రకం। మండూరంరససిందూరంప్రత్యేకంపలసమ్మితం। గుడపాకసమంకృత్వాఇమందద్యాద్యథోచితం।ఏకపిండంతతఃకృత్వాధారయేద్ఘృతభాజనే। గుటికాశ్శాణమాత్రాస్తుకృత్వాగ్రాహ్యాయథోచితాః। గుగ్గులుర్యోగరాజోయంత్రిదోషఘ్నోరసాయనః। మైథునాహారపానానాంత్యాగోనైవాత్రవిద్యతే। సర్వాన్వాతామయాన్కుష్ఠానర్శాంసిగ్రహణీగదం। ప్రమేహంవాతరక్తంచనాభిశూలంభగందరం। ఉదావర్తంక్షయంగుల్మమపస్మారమురోగ్రహం। మందాగ్నిశ్వాసకాసాంశ్చనాశయేదరుచింతథా। రేతోదోషహరఃపుంసాంరజోదోషహరస్త్రియాం। పుంసామపత్యజనకోవంధ్యానాంగర్భదస్తథా॥

తా॥ శొంఠి పిప్పళ్ళు చవ్యము మోడి చిత్రమూలము వేయించిన యింగువ అజామోదము తెల్లఆవాలు జీలకఱ్ఱ సహజీర రేణుకలు కొడిశవిత్తులు అగరుశొంఠి వాయువిడంగములు గజపిప్పలి కటుకరోహిణి అతివస గంటుభారంగి వస చాగమట్ట యివి ప్రత్యేక ప్రత్యేకముగ కాణప్రమాణము త్రిఫలములు 40 కాణములు యిటుల వీటినన్నిటిని చూర్ణించి యిందుకు సమానముగ * శుద్ధిజేయబడిన గుగ్గులమును మెత్తగ నూరి బెల్లమువలె పలచనగ పాకుబెట్టి అందు పైచూర్ణమునుజేర్చి బాగుగ కలియబెట్టి అందు వంగభస్మము రౌప్యభస్మము నాగభస్మము లోహభస్మము అభ్రికభస్మము మండూరభస్మము రససిందూరము వీటినన్నిటిని ప్రత్యేకముగ 1 పలముచొప్పునవైచి బాగుగ కలియ బెట్టి కాణప్రమాణముగ గుటికలుజేసి వాటిని నెయ్యివాడిన కుండయందునిచి యందొకమాత్రను పుచ్చుకొనిన త్రిదోషములు సమస్త వాతరోగములు కుష్ఠువులు మూలవ్యాధులు సంగ్రహణులు ప్రమేహములు వాతరక్తము నాభిశూలభగందరము వుదావర్తము క్షయరోగము గుల్మములు అపస్మారము వురోగ్రహరోగము అగ్నిమాంద్యము శ్వాసకాసలు అరుచి శుక్లధాతుగతదోషములు రజోగతదోషములు యివియన్నియు నశించు. ఇది యోగరాజ గుగ్గుల రసాయనమని చెప్పంబడు. దీనిని మైధునాహార పానాదిపథ్యంబులు లేకనే సేవింపవలయు ; మఱియు నీయోగరాజ గుగ్గులమును సేవించిన పురుషులకు పుత్రోత్పాదశక్తి స్త్రీలవంధ్యాకు గర్భధారణశక్తి యివి గలుగు.

నారాయణచూర్ణ విధి.

శ్లో॥ చిత్రకత్రిఫలావ్యోషం జీరకంహవుషావచా । యవానీపిప్పలీ
మూలంశతపుష్పాజగంధికా । అజమోదాశఠీధాన్యంవిడంగం
స్థూలజీరకం। హేమాహ్వపౌష్కరంమూలంక్షారోలవణపం
చకం। కుష్ఠంచేతిసమాంశానివిశాలాస్యాద్విభాగికా । త్రివృ
త్త్రిభాగావిజ్ఞేయాదన్త్యాభాగత్రయంభవేత్ । చతుర్భాగాసా
తలాహ్యేతత్సర్వాణ్యేకత్రచూర్ణయేత్ । పాచనస్నేహనాద్యై
శ్చస్నిగ్ధకోష్ఠస్యరోగిణః । దద్యాచ్చూర్ణంవిరేకాయసర్వశూ
లప్రణాశనం । హృద్రోగేపాండురోగేచకాసేశ్వాసేభగందరే।
మందాగ్నౌచజ్వరేకుష్ఠేగ్రహణ్యాంచగలగ్రహే ॥

* గుగ్గులమును, దశమూల కషాయమునందైనను లేక త్రిఫలకషాయములో నైనను శుద్ధిజేయవలయు.

తా॥ చిత్రమూలము కరక తాండ్ర యునీరికలు శొంఠి మిరియాలు పిప్పళ్ళు చీలకట్టి బోడతరము వస వోమము మోడి పెద్దసోపు అడవిజులసి అజామోదము కచోరములు ధనియాలు వాయువిడంగములు పెద్దజీలకఱ్ఱ వుమ్మెత్త పుష్కరమూలము సద్యక్షారము యవక్షారము సైంధవలవణము సౌవర్చలవణము బిడాలవణము సముద్రలవణము సాంబరలవణము ఇంగల్వకోష్టు యివి దినుసు కొక్కొక్కభాగము పెద్ద పాచరకట్లు 2 భాగములు తెగడ 3 భాగములు నేపాళపువేళ్లు 8 భాగములు నంబ రేణు 4 భాగములు యిటుల వీటినన్నిటినిదంచి చూర్ణించి దీనిని రోగికిచ్చుటకు ముందు, పాచనస్నేహ రేచనాదులచే వానియుదరము శుద్ధియగునటులంజేసి పిదప నీచూర్ణమును యుక్తానుపానములతో నొసంగిన హృద్రోగము పాండురోగము శ్వాస కాసలు భగందరము అగ్నిమాంద్యము జ్వరము కుష్టువు సంగ్రహణి గళగ్రహము మొదలగు సర్వరోగంబులు నశించు.

మృత్యుంజయరస నిర్మాణ విధి.

శ్లో॥ విషస్యైకంతథాభాగంమరీచంపిప్పలీంకణాం । గంధకస్యతథా
భాగంభాగంస్యాట్టంకణస్యచ । సర్వత్రసమభాగంస్యాద్ద్వింగు
ళస్తుద్విభాగకం । మూర్ఛయేత్ఖల్వమధ్యేతుముద్గమానాంవటీం
చరేత్ । జంబీరస్యరసేనాత్రకార్చ్యంహింగుళశోధనం । రస
శ్చైత్సమభాగస్యాద్వింగుళంనేష్యతేతథా। గోమూత్రశోధితం
చాత్రవిషస్సైరవిశోధితం । మృత్యురూపం జ్వరంహంతిమృ
త్యుంజయరసస్స్మృతః।తీవ్రజ్వరేమహాఘోరేపునుషేయావ
నాన్వితే । పూర్ణమాత్రా ప్రదాతవ్యా విచారీచభిషగ్వరైః ।
స్త్రీబాలవృద్ధక్షీణేషుహ్యర్ధమాత్రాప్రకీర్తితా । అతివృద్ధేచక్షీ
ణేచశిశౌచాల్పవయస్యపి । తూర్యమాత్రాప్రదాతవ్యావ్యవ
స్థానారనిశ్చితా । నవజ్వరేమహాఘోరేయామైకా నాశయే
ద్ధ్రువం।మధ్యజ్వరేతథాజీర్ణేత్రిరాత్రాన్నాశయేద్ధ్రువం । సప్తా
హాత్సన్నిపాతోత్థంజ్వరంజీర్ణకసంజ్ఞకం॥

తా॥ గోమూత్రములో శుద్ధిచేసినవసనాభి 1 భాగము మిరియాలు 1 భాగము పిప్పలి 1 భాగము చిలకఱ్ఱ 1 భాగము గంధకము 1 భాగము వెలిగారము 1 భాగము నిమ్మరసములో శుద్ధిచేసిన * యింగిలీకము 2 భాగములు వీటినన్నిటిని ఖల్వమునం దునిచి నిమ్మపండ్ల రసముతో నూరి పెసర గింజంతమాత్రలు చేసి సేవించిన మృత్యు భీషణమగు జ్వరమును బోగొట్టుగాన మృత్యుంజయ రసమనంబడు. మఱియు యౌవన పురుషులకు ఘోరమైన తీవ్రజ్వరమునందు 1 మాత్ర యివ్వవలయును. మఱియు స్త్రీలు బాలురు వృద్ధులు క్షీణత్వమును జెందినవారు వీరలకు ½ మాత్ర యివ్వవలయును. అతి వృద్ధులు అతిక్షీణులు శిశువులు వీరలకు 1 మాత్రలో నాలుగోభాగ మివ్వవలయును. మహాఘోరమగు నవజ్వరమునందు సేవించిన నది 1 యామమునకు నివర్తించు. మధ్య జ్వరము జీర్ణజ్వరము వీటియందు సేవించిన 3 దినములలో నశించు. సన్నిపాతమువలన గలిగిన జీర్ణజ్వరమునందు సేవించిన 7 దినములలో హరించు.

వసంతకుసుమాకర రసనిర్మాణ విధి.

శ్లో॥ ప్రవాళరస మౌక్తికాభ్రకమిదంచతుర్భాగభాక్స్వర్ణగభస్మ
తేరజితహేమసీసద్వ్యంశకే। అథోభుజగరంగకంత్రిలవకాంవిమ
ర్ద్యాఖిలం। శుభేహనిపిభావయేద్భిషగియంది యాన స్త్రిశః।
క్రమైర్వృషనిశేక్షుజైః కమలమాలతీపుష్పజైః। రసైః కదలి
కందజైర్మలయచందనాదుద్భవైః। వసంతకుసుమాకరోరస
పతిర్ద్విపల్లోశితస్సమస్తగదహృత్ప్రభవేత్కలనిభానుపానైరయం॥

తా॥ ప్రవాళభస్మము 4 భాగములు రసభస్మము 4 భాగములు మౌక్తిక భస్మము 4 భాగములు అభ్రకభస్మము 4 భాగములు రౌప్యభస్మము 2 భాగములు స్వర్ణభస్మము 2 భాగములు లోహభస్మము 3 భాగములు నాగభస్మము 3 భాగములు వంగభస్మము 3 భాగములు వీటినన్నిటిని ఖల్వమునందునిచి అడ్డసరము మానిపసుపు చెఱుకు తామరపూలు జాజిపూలు అరటిగడ్డ కృష్ణాగరు చందనము వీటిరసములచేత గాని ప్రత్యేకముగ వొకొక్కదానిచే 7 భావనలుచేసి కరాటమునందునిచికొని 2 వల్లములప్రమాణము అనుపాన విశేషములచే సేవించిన సమస్తరోగములు నివర్తించు.

---

* రసము 1 భాగము చేర్చునెడ యింగిలీకమును చేర్చవలదు.

...ఘరిస పర్యాణవిధి.

శ్లో॥ శుద్ధోఋషు . తిసు స్వాంభాగస్వయముపాంత్యాభవేత్ । ...దాగంధ
స్యభాగాద్వ్యేషు ...యోః ॥ సూతాశ్చతుర్గుణే
ష్వేవకన్యేషు ...త్ । భా... ...ంటూడిణాదత్యాగోక్షీరేణ
పిమృ...త్ । తథా...ఘు...నాంభాగాన్పుప్రకల్పయే
త్ ।క్షీ ...సర్వ ...న్నా ...గలిస్తుశరావయోః । గన్తే
హాస్యోర్నిర్ణ్య ...చ । నాన్యంగశీతంసముద్ధృ
త్యపస్తాప్యే...సర్వమేకతః । భ...తిం... మేకోప
ప్రా...దూష్య...పుత్రపితృపసితేపితృపి । దో
ద్రేతా...ద్వ్యాదతినా...యేథా । ...గ్రహాణేరో
గకార్యేమాదానలీకేథా । ...వ్యేషుగుణ్మేషులోకనా
స్యారసోహిం...ః । ...త్ర...ఘ ...బల త్రయం।
ము...క్షస్తైకిము...స...థా...కే। అనస్నుమన్నం
సస్కృతం భుంజీతము...థి । ప్రా...గలంమాంసం
ప్రదేయంఘృ...దితం । స ...భ...దద్యాచ్చ జాతేగ్నౌ
నాంధ్య...న । సమ్యు...స్న...కా ...నేష్వేవచారయే
త్ ।తిలా...మలకైః ...నా...యేత్ప్రపాథవా । అభ్యంజ
...తస్పృవాచనా...గోపకేచ । క్వచిత్తైలంసగృహ్ణీయా
న్న...ల్వంకారవేల్లకం । వా...కింశ...కీం చించాంత్యజద్వాన్య
యూమ...ం। మ...స...ఘా కంహాంసుసంక్షీరాషా...మ
...కా... । ...సంకైవవర్జయే
త్యవ...యుక్తి...ద్రాంచ ...స్నపా...చభోజనం । కకారాది
యుతంసర్వం...జే...ఫ...కం । ...యంలోకనాథస్తు
...భవ...మా...హే । పూ...తిథి శు...తేచంద్రబలేత
థా । పూ...త్వా...కి...ఫల...మాకం...జయే...తిః । దా
...దద్యాద్గ్నివ్యమ...ముగృహ్యాగా...వ్య...సోత్తమః । రసాత్సం

జాయతేతా పస్తదాశర్కరయాయుతం । సలిల్వంగుడూచ్యా
గృష్ణీంయాద్వ్రంశరోచనయాయుతం । ఖర్జూరందాడిమంద్రా
క్షామిక్షుఖండానిచారయేత్ ॥ అరువౌనిస్తుమంధాన్యంఘృతభృ
ష్టంసశర్కరం । దద్యాత్తద్ధాజ్వరేధాన్యాంగుడూచీక్వాథమా
హరేత్ । ఉశీరవాసకక్వాథందద్యాత్సమధుశర్కరం । రక్త
పిత్తేకఫేశ్వాసేకాసేచస్వరసంక్షయే । అగ్నిభృష్టంజయాచూ
ర్ణంమధునానిశిదీయతే । నిద్రానాశేతిసారేచగ్రహణ్యాంమం
దపావకే । సౌవర్చలాభయాకృష్ణాచూర్ణముష్ణజలైః పిబేత్ ।
శూలేజీర్ణేతిధాకృష్ణా మధుయుక్తాజ్వరేహితా । ప్లీహోదరే
నాతరక్తేభద్ర్యాంచైవసువాంసరే । నాసికాపుటరక్తేషురసం
దాడిమపుష్పజం । దూర్వాయాస్స్వరసం నస్యేప్రదద్యాచ్ఛ
ర్కరాయుతం। కోలమజ్జాకణాబర్హింతుభస్మసశర్కరం । మ
ధునాలేహయేచ్ఛర్దిహిక్కాకోఽన్యశాంతయే । విధిరేషఃప్ర
యోజ్యస్తుసర్వస్మిన్పోటలీరసే । మృగాంకేహేమగర్భేచమౌ
క్తికాఖ్యేరసేషుచ । ఇత్యేవంలోకనాథోఽయం రసస్సర్వరుజో
జయేత్ ॥

తా॥ శుద్ధ * బుభుక్షితమగు పాదరసము 2 భాగములు శుద్ధిచేసిన గంధకము 2 భాగములు యిటుల వీనినినూరి కజ్జలిచేసి పాదరసమునకు నాలుగింతలు పసపుఛాయ గల గవ్వలనుదెచ్చి అందు యీ కజ్జలినునిచి వెలిగారమును 1 భాగము గ్రహించి ఆవు పాలతోనూరి ఆగవ్వలయందలి కజ్జలిపైటికి రాకుండునటుల దానినోటికిపూసి పిదప శంఖపుతునకలను 8 భాగములు గ్రహించి 2 మంటి శరావములనుదెచ్చి యందొక దానికి సున్నముపూసి శంఖపుతునకలలో సగముపైచి దానిపై కజ్జలిజేసిన గవ్వలనునిచి దానిపై మిగిలియుండెడి సగము శంఖపుతునకలనువైచి సున్నముచే లేపనముజేసిన 2 వ శరావమునుమూసి బాగుగచీలయిచ్చి యెండించి 4 మూలలును చదరముగనుండు

* సువర్ణాది ధాతువులను గ్రహించుటకు యోగ్యమగునటుల గంధకాదులచే జారణముచేయబడిన పాదరసము బుభుక్షిత మనంబడు.

నటుల గజములోతున పల్లముత్రవ్వి దానిలోపల 1 మూర ప్రమాణముగల మరియొక పల్లమునుత్రవ్వి అందు శరావసంపుటమునునిచి దానిపై మన్నుమూసి అడవియేరు పిడకలతో గజపుటంబిడి సాంగశీతలమున దానిని వెలికిదీసి శరావమందలి యౌషధములను ఖల్వమున జక్కగనూరి చూర్ణముజేయవలయు. ఇదియె లోకనాథరసమనంబడు. ఈ లోకనాథరసము 6 గురిగింజలయెత్తును 29 మిరియముల చూర్ణములో కలిపి వాతరోగంబులయందు నేతి అనుపానముతోడను పిత్తరోగంబులయందు వెన్నతోడను శ్లేష్మరోగంబులయందు తేనెతోడను యివ్వవలయు. మఱియు నీలోకనాథరసము అతిసారము క్షయరోగము అరుచి సంగ్రహణి కృశత్వము అగ్నిమాంద్యము దగ్గు వుబ్బసము గుల్మము వీటికి ప్రశస్తంబుగనుండు. దీనిని సేవించినతోడనే ఘృతాన్నమును 3 గ్రాసములు భుజించి మంచముమీద పరుపులేకనే క్షణకాలము వెల్లకిలబరుండవలయు మఱియు పులుసును వర్జించి ఘృతాన్నము తియ్యనిపెరుగు వీటిని పుచ్చుకొనవలయు. విశేషముగ అడవిలోనుండెడు జింక మొదలగువాని మాంసములను నేతితో పక్వముజేసి భక్షింపవలయు. సాయంకాలమున ఆకలిగలిగెనేని పాలు అన్నమును భక్షించి నోరుచక్కై పెసలవడలను నేతితోజేసి పుచ్చుకొనవలయు. మఱియు నువ్వులు వుసిరికెవోలుపు వీటినినూరి కల్కమును జేసియైనను లేక నెయ్యినైనను శరీరమునకు లేపనము జేసికొని కించి దుష్ణోదకముతో స్నానము జేయవలయు. తిలతైలమును బొత్తిగ స్పర్శింపందగదు. మారేడుపండు కాకరకాయలు వంకాయలు చిన్నమత్స్యములు చింతపండు మద్యములు యింగువ శొంఠి మినుములు మసూరధాన్యములు కుశ్మాండము ఆవాలు కాంజికము కారవల్లి మొదలగు కశారాములుగ నుండెడి కూరలు కూరఆకు ఫలములు వీటిసేవనయు శ్రమగలుగ జేసికొనుట మైథునంబొనర్చుట ఆగ్రహించుట పగలునిద్రించుట కంచుపాత్రయందు భుజించుట వీటిని వర్జించవలయు. ఇదియ దీనికి పథ్యము. మఱియు నీలోకనాథరసమును శుక్లపక్షమునందు శుభనక్షత్రముతో గూడిన పంచమి దశమి పౌర్ణమి మొదలగు సంపూర్ణ తిథులయందు తనకు చంద్రతారాబలము చూచుకొని పూజించి కన్యకకు భోజనంబిడి శక్త్యనుసారముగ సువర్ణాది దానంబుల నొసంగి వుదయమున 2 గడియలలోపల సేవింపవలయు. దీనిని సేవించుటచే శరీరమునకు తాపము గలిగెనేని శర్కర తిప్పసత్తు వెదురుప్ప వీటిని నేకముగజేసి పుచ్చుకొనవలయు. మఱియు ఖర్జూరపు దాడిమపండు ద్రాక్షపండు చెఱుకుతుంటలు వీటిని కొంచకొంచముగ భుజించుచుండవలయు. ఇటులంజేసిన

తాపము శమించు. ధనియాలనుదంచి పొట్టుదీసి దానిని నేతిలోవేయించి అందు శర్కరను లోకనాథరసమును కలిపి పుచ్చుకొనిన అరుచి నశించు. ధనియాలు తిప్పతీగె వీటికషాయమున లోకనాథరసము కలిపి పుచ్చుకొనిన జ్వరమునశించు. వట్టివేళ్లు అడ్డసరపాకు వీటి కషాయమున తేనె శర్కర కలిపి యందు లోకనాథ రసమునుజేర్చి పుచ్చుకొనిన రక్తపిత్తము కఫము శ్వాస కాస స్వరభంగము యివి నశించు. బంగి ఆకును కొంచముగవాడ్చి చూర్ణముచేసి అందు లోకనాథ రసమును కొంచముగ తేనెయును కలిపి రాత్రులయందు పుచ్చుకొనిన నిద్రపట్టనివానికి నిదురవచ్చుటయు గాక అతిసారము సంగ్రహణి యివి నశించి అగ్నిదీపనముగలుగు. సౌవర్చలవణము కరక పిందెలు పిప్పళ్ళు వీటినిచూర్ణించి అందు లోకనాథరసమును కలిపి వుష్ణోదకముతో పుచ్చుకొనిన శూలలు అజీర్ణములు యివి నశించు. పిప్పలిచూర్ణమున తేనె లోకనాథరసము వీటిని కలిపి పుచ్చుకొనిన జ్వరములు నశించు. దాడిమపూల రసమున లోకనాథరసమును కలిపి పుచ్చుకొనిన జ్వరములు నశించు. దాడిమపూల రసమున లోకనాథరసమును కలిపి పుచ్చుకొనిన కడుపులో యెడమ పార్శ్వమున జనించెడి ప్లీహోదరము వాతరక్తము వాంతులు మూలవ్యాధి ముక్కులో రక్తముకారుట యివి నశించు. గరికెస్వరసమున శర్కరకలిపి అందు లోకనాథరసమును జేర్చి నస్యముజేసిన ముక్కులోస్రవించెడి రక్తమునశించు. రేగువిత్తులోనిపప్పు పిప్పళ్ళు నెమలిరెక్కల భస్మము వీటియందు శర్కర తేనెకలిపి లోకనాథ రసమునువైచి పుచ్చుకొనిన వాంతులు యెక్కిళ్ళు యివి నశించు. మఱియు పోటలీ మృగాంకము హేమగర్భము మౌక్తికము మొదలగు స్వరసములయందును లోకనాథ రసమునకు జెప్పబడిన పథ్యములు అనుపానములు వీటిని అనుష్ఠింపవలయు. ఈ లోకనాథరసము సర్వరోగములను హరింపంజేయు.

స్వర్ణమాలినీ వసంతరస నిర్మాణవిధి.

శ్లో॥ స్వర్ణంముక్తాదరదమరిచంభాగవృద్ధ్యాగృహీతం ।
ఖర్పరష్టౌప్రథమమఖిలంమర్దయేన్మ్రక్షయేణ ।
యావత్స్నేహోవ్రజతివిలయంమర్దనేదీయతేఽసౌ ।
గుంజాద్వంద్వంమధుమగధయామాలినీప్రాగ్వసంతః ॥

తా॥ స్వర్ణపత్రము (అపరంజి) 1 భాగము మౌక్తికభస్మము 2 భాగములు పారదభస్మము 3 భాగములు మిరియాలు 4 భాగములు ఖర్పరభస్మము 8 భాగములు వీటిని ఖల్వమునందునిచి మైనముకీతిగ నగువరకు జక్కగ మర్దించి మాత్రలుజేసి తేనె జీలకర్రచూర్ణము వీటితో 2 గురిగింజలప్రమాణము సేవించిన సమస్తరోగములు నివర్తించు.

బృహన్మాలినీ వసంతరస నిర్మాణవిధి.

శ్లో॥ వైక్రాంతమభ్రంరవితాప్య రౌప్యం గంధప్రవాళంరస భస్మలోహం । సటంకణంశంబుకభస్మ సర్వంసమస్తమేతచ్చవరీర జన్యోః। ద్రవైర్విమర్ద్యంమునిసంఖ్యయాచకస్తూరికాసీతకరేణ పశ్చాత్ । తదాబృహత్పూర్వకమాలినీప్రాక్వసంతినామారస దోరసోయం॥

తా॥ వైక్రాంత భస్మము అభ్రకభస్మము తామ్రభస్మము హేమమాక్షిక భస్మము రౌప్యభస్మము శుద్ధగంధకము పగడభస్మము రసభస్మము లోహభస్మము వెలిగారము శంఖభస్మము వీటిని ఖల్వమునందునిచి పిల్లపీచర నీలిఆకు వీటి రసముతో మర్దించి భావనజేయవలయు ఇటుల 7 మార్లుచేసి పిదప కస్తూరి పచ్చకర్పూరము వీటినిజేర్చి మరల పైరసములతో మర్దించి భావనజేసిన నిది బృహన్మాలి నీవసంత రసమనంబడు. ఇది సర్వరోగములను వశింపంజేయు.

పాశుపతరస నిర్మాణవిధి.

శ్లో॥ శుద్ధంసూతంద్విభాగంధంత్రిభాగంతీక్ష్ణభస్మకం । త్రిభిస్సమం విషందేయంచిత్రకక్వాథభావితం । ధూర్తబీజ స్యభస్మాపి ద్వాత్రింశద్భాగసంయుతం। కటుత్రయంత్రిభాగంస్యాల్లవంగైలాచతత్సమం।జాతీఫలంతథాకోశమర్ధభాగంనియోజయేత్ । తిథ్యార్ధంలవణంపంచస్నుహ్యర్కరండతిన్త్రిడి । అపామార్గాశ్వత్థజఞ్చక్షారందద్యాద్విచక్షణః। హరీతకీయవక్షారంస్వర్జికా హింగుజీరకం । టంకణం చసూతతు ల్యమమ్లయోగేనమర్దయేత్ । భోజనాంతే త్రియోక్తవ్యోగుంజాఫలప్రమాణతః। రసఃపాశు పతోనామసద్యఃప్రత్యయకారకః । దీపనఃపాచనో హ్యాన్నసద్యోహన్తివిషూచికాం॥

తా॥ శుద్ధరసభస్మము 1 భాగము గంధకము 2 భాగములు కాంతలోహభస్మము 3 భాగములు వసనాభి 6 భాగములు వుమ్మెత్తవిత్తుల భస్మము 32 భాగములు త్రికటుకములు 3 భాగములు లవంగములు యేలకులు యివి ప్రత్యేకముగ 3 భాగములు జాజికాయ ½ భాగము జాపత్రి ½ భాగము పంచలవణములు ½ భాగము బొంత జెముడు జిల్లేడు ఆముదపుచెట్టు చింతచెట్టు వుత్తరేణి రావి వీటిభస్మము కరక్కాయ యవక్షారము సజ్జక్షారము యింగువ జీలకఱ్ఱ వెలిగారము యివియన్నియు ప్రత్యేకముగ 1 భాగము వీటినన్నిటిని చిత్రమూల కషాయముతో నూరి సీదమయొండించి మరల నిమ్మపండ్ల రసముతో నూరి గురిగింజంత మాత్రలుజేయవలయును. ఇదే పాశుపత రసమనంబడు. దీనిని భోజనముజేసిన తర్వాత 1 మాత్రను సేవించిన విషూచికా రోగము నివర్తించుటయేగాక అగ్నిదీపనము పాచనము మనోల్లాసము వీటిని సగా గలుగంజేయు.

పర్పటీరస నిర్మాణవిధిః.

శ్లో॥ రసంత్రిగుణగంధేనమర్దయిత్వాసభృంగికం । లోహపాత్రేషు
తాభ్యక్తేద్రావితంబదరాగ్నినా॥ ఊర్ధ్వాధోగోమయందత్వా
కదళ్యాః కోమలేదళే । స్నిగ్ధేప్రతే హ్యగ్రమోదర్వ్యా పర్పటా
కారతాంనయేత్ । పాదేలోహం వినిక్షిప్యలోహపర్పటికాభ
వేత్ । తామ్రేపాదేవినిక్షిప్తేతామ్రపర్పటికాభవేత్ । విష
పాదంచయుంజీతత్వసాధ్యేష్వామయేషుచ । సురసాయాజయ
న్త్యాశ్చకన్యకాభృకరూషయోః । త్రిఫలాయామునేర్భార్జ్యా
ముండ్యాత్రికటుపంఙ్క్షయోః। భృంగరాజస్యవహ్నేశ్చప్రత్యహం
ద్రవభావితం । ఆర్ద్రికస్వర సేనాథసప్తధా బావయేత్పునః ।
అంగారేస్వేదయేదేషత్పర్పటీరసముత్తమం । గుంజాష్టకందదే
తాస్యతామ్బూలీపత్రసంయుతం।పిప్పలీరసకైశ్చాపినిర్గుండ్యా
హ్యనుపానయేత్ । త్రికంటకస్యమూలానిశుంఠీచ్ఛిత్వావినిక్షి
పేత్ । అజాక్షీరే పనిర్ధార్యంయావత్తిష్ఠరంవిపాచయేత్ । తత్తి
ష్ఠంపాయయేద్రాత్రౌ సకణంభోజయేదపి । కూష్మాండంవర్జ
యేచ్చించా వృంతాకంకర్కటీమపి । అరనాలంచతైలంచ
మైథునంచవివర్జయేత్ । మాసత్రయంతు సేవేత కాసశ్వాసా
పనుత్తయే॥

తా॥ రసము 1 భాగము గంధకము 3 భాగములు వీటిని ఖల్వమందునిచి గుంట గలగరాకు రసముతో నూరి లోహపాత్రమునకు లోపల నెయ్యి చరిమి అందునిచి రేగుకట్టెలతో మంటవేసి ద్రవించుట వలన కాచి పిదప ఆవుపేడను గుండ్రముగకట్టి దానిపై అరటిఆకుతుసు పరచి దానిపై మరల ఆవుపేడను గుండ్రముగకట్టి అందు యినపగరిటెలో కరిగినపైరసమునుబోసి అప్పడమువలె గుండ్రముగునటుల యినపగరిటెతో చేయవలయును. ఇది పర్పటీరసమనంబడు పైరసగంధకములు మిళితముగ కనురునపుడు అందురసమునకు 4 వ భాగము లోహభస్మమునైచిన లోహపర్పటీ యన బడును. రసమునకు 4 వ భాగము తామ్రభస్మమునైచిన తామ్రపర్పటీ యన బడును. అసాధ్యరోగముల యందు రసమునకు 4 వ భాగము వస నాభిని జేర్చ వలయును. తులసి ఘనసిరికె కలబంద కంది అగ్నిసరము అగసి చిత్రి గుంటగలగర చిత్రమూలము వీటియొక్క రసములు త్రిఫలములు గంటుభారంగి త్రికటుకములు వీటియొక్క కషాయములు పైరసకషాయములలో ప్రతిదానితోను వొక్కొకదినము భావనజేసిన పిదప అల్లపురసముతో 7 మార్లు భావనజేసిన పిదప బొగ్గుల నిప్పుసెగయందు కొంచముగ కాచినసిద్ధమైన పర్పటీరసము దీనిని 8 గురిగింజలయెత్తు తమలపాకులోపెట్టి సేవించి పిదప పిప్పలికషాయముగాని లేక వావిలి కషాయముగాని పానము జేయ వలయును. మేకపాలను సమముగ ఉదకముజేర్చి అందు పల్లేరువేరు శొంఠి వీటినినలగ గొట్టినైచి నీరంతయు యిగురునటులకాచి అందు పిప్పలీచూర్ణమునునైచి దానిని రాత్రియందు సేవించి భోజనము జేయవలయు ఈ ఔషధమును సేవించునపుడు గుమ్మడికాయ చింతపులుసు వంకాయ దోసకాయ కూటినీళ్ళు నూనె స్త్రీసంభోగము వీటిని వర్జింపవలయును. ఇటుల 3 మాసములు సేవించిన కాసశ్వాసలు నివర్తించు.

జయామాత్రా విశేషః.

శ్లో॥ విషంత్రికటుకంముస్తంహరిద్రాంనింబపత్రకం।
విడంగమష్టమంచూర్ణంఛాగమూత్రైస్సమంసమం।
చణకాభావటీకార్యాన్యాజ్జయాయోగవాహికా॥

తా॥ వసనాభి త్రికటుకములు తుంగముస్తెలు మానిపసపు వేపాకు వాయు విడంగములు వీటిని సమభాగములుగ గ్రహించి చూర్ణించి మేకమూత్రముతో నూరి శెనగగింజలంత మాత్రలు జేయవలయును. ఇదియేజయావటి యనంబడు. దీనినితగుమైన అనుపానములతో సేవించిన సర్వరోగములు నివర్తించు.

జయంతీవటీ నిర్మాణవిధి.

శ్లో॥ విషంపారాశ్వగంధాచవచాతాలీసపత్రకం ।
మరీచంపిప్పలీనింబమజామూత్రేణతుల్యకం ।
వటికాపూర్వవత్కార్యాజయన్తీయోగవాహికా॥

తా॥ వసనాభి ఏపబొడ్డి పెన్నేరుగడ్డ వస తాళీసపత్రి మిరియాలు పిప్పళ్ళు వేపాకు వీటిని సమముగజేర్చి చూర్ణించి మేకమూత్రముతో నూరి శెనగగింజలంత మాత్రలుజేయవలయును. ఇదియే జయంతీవటి యనంబడు. దీనిని యుక్తానుపానములతో సేవించిన సమస్తరోగములు హరించు.

గద్య॥ ఇతి శ్రీమదాంధ్రీ భాషానువాదభూషితే అనుపానరత్నాకరే
యోగరాజగుర్వలు నారాయణమూర్తి మృత్యుంజయాది
రసానాం నిర్మాణ వివేక కథనన్నామ
సప్తమస్తరంగః.

శ్రీ రస్తు.

అనుపానరత్నాకరము.

ఆంధ్ర తాత్పర్యము.

అష్టమస్తరంగము.

ధాతువులు ఉపధాతువులు రసములు ఉపరసములు విషములు
ఉపవిషములు రత్నములు ఉపరత్నములు
వీట్లయొక్క వివరములు.

ధాతువులవివరము.

శ్లో॥ స్వర్ణంరూప్యంచతామ్రంచరజ్గంయశదమేవచ ।
సీసంలోహంచసప్తైతేధాతవోగిరిసంభవాః ॥

తా॥ స్వర్ణము రౌప్యము తామ్రము వంగము జసదము సీసము లోహము యీ 7 సప్తధాతువులకు పేర్లు. ఇవియన్నియు పర్వతమునందు జనించునవి.

ఉపధాతువులు.

శ్లో॥ సప్తోపధాతవస్స్వర్ణమాక్షికంతారమాక్షికం ।
తుత్థంకాంస్యంచరీతిశ్చసిందూరశ్చశిలాజతుః ॥

తా॥ స్వర్ణమాక్షికము రౌప్యమాక్షికము తుత్థము కాంస్యము ఇత్తళి సిందూరము శిలాజతు యీ 7 న్ను ఉపధాతువులకు పేర్లు.

రసము.

శ్లో॥ రసాయనార్థిభిర్లోకైః పారదోరస్యతేయతః।
తతోరసఇతిప్రోక్తస్సచధాతురపిస్మృతః॥

తా॥ రసాయనమును కోరినజనులచేత కోరబడును గనుక రసమునండు. ఇది ధాతువనియును చెప్పంబడు.

ఉపరసములు.

శ్లో॥ గంధోహింగుళమభ్రితాళకశిలాస్రోతోంజనంటంకణం ।
రాజావర్తకచుమ్బకౌస్ఫటికయాశ్శంఖఃఖటీగైరికం ।
కాసీసంరసకఙ్కుష్ఠసిక్తతాబోలంచకంకుష్ఠకం ।
సౌరాష్ట్రీచమతాఅమీఉపరసాస్సూతస్యకించిద్గుణైః ॥

తా॥ గంధకము హింగుళము అభ్రికము హరితాళకము మనశిల స్రోతోంజనము (వల్లసురము) వెలిగారము రాజావర్తకము చుంబకపాషాణము స్ఫటికము శంఖము ఖటీ గైరికము కాసీసము రసకము గవ్వ యిసుక బోళము కంకుష్ఠము సౌరాష్ట్రిము యివి ఉపరసములనంబడు. ఇది రసమునకంటె కొంచెము తక్కువగుణముగలది.

విషములు.

శ్లో॥ విషంతుగరళఃక్ష్వేడ స్తస్యభేదానుదాహరే ।
వత్సనాభస్సహారిద్రఃసక్తుకశ్చప్రదీపనః ।
సౌరాష్ట్రికఃశ్శృంగకశ్చకాలకూటస్తథైవచ ।
హాలాహాలోబ్రహ్మపుత్రో విషభేదాఅమీనవ ॥

తా॥ విషము గరళమనియు క్ష్వేడమనియు జెప్పంబడు. వత్సనాభి హారిద్ర సక్తుక ప్రదీపన సౌరాష్ట్రిక శృంగక కాలకూట హాలహాల బ్రహ్మపుత్ర యిటులవిషము 9 భేదములు కలదిగనుండు.

ఉపవిషములు.

శ్లో॥ అర్కక్షీరంస్నుహీక్షీరంతథైవకరిహారికా ।
కర్వీరకోధదుత్తూరఃపఞ్చవోపవిషాస్మృతాః ॥

తా॥ జిల్లేడుపాలు బొంతజెముడుపాలు ముంటవిత్తు గన్నేరు ఉమ్మెత్తయని ఉపవిషములు 5 విధములుగనుండు.

రత్నములు.

శ్లో॥ వజ్రంగారుత్మకంపుష్పరాగోమాణిక్యమేవచ ।
ఇంద్రనీలశ్చగోమేదస్తథావైడూర్యమిత్యపి ।
మౌక్తికంవిద్రుమశ్చేతిరత్నాన్యుక్తానివైనవ ॥

తా॥ వజ్రము మరకతము పుష్పరాగము మాణిక్యము యింద్రనీలము గోమేధకము వైడూర్యము ముత్తియము పవడము ఇవి నవరత్నములనంబడు.

ఉపరత్నములు.

శ్లో॥ ఉపరత్నానికాచశ్చకర్పూరాశ్మాతథైవచ ।
ముక్తాశుక్తిస్తథాశంఖఇత్యాదీనిబహూన్యపి ॥

తా॥ కాచమణి (గాజురాయి) కర్పూరపురాయి ముత్తెపుచిప్ప శంఖము ఇవి మొదలైనవి ఉపరత్నములనంబడు.

ఇతి శ్రీమదాంధ్రభాషానువాదభూషితే అనుపానరత్నాకరే
యోగరాజగుర్వులు నారాయణమూర్తి మృత్యుంజయాది
రసానాం నిర్మాణ వివేక కథనంనామ
అష్టమస్తరంగః.

సమాప్తము.

శ్రీరస్తు.

	రూ.	అ.
వైద్యగ్రంథములు.		
వైద్యచింతామణి 2 వాల్యుములు తె. తా. గ్లేసుకాగితములపై అచ్చొత్తించి కలికో మీదుగ ప్రింటిచేసి తయారుచేయబడిన మేలుప్రతి	10	0
బసవరాజీయము తె. తా. మేలుప్రతి కలికో బైండు గిల్టుపేరు	7	0
అష్టాంగహృదయము, వాగ్భటము సూత్రస్థానము తె. తా.	6	0
,, చికిత్సాస్థానం ప్రత్యేకముగా అచ్చగుచున్నది	6	0
అశ్వవైద్యశాస్త్రము	2	8
అనుపానమంజరి	0	8
అనుపానరత్నాకరము సాదాప్రతి	0	12
,, మేలుప్రతి	1	0
అనుపానతరంగిణి తె. తా	0	12
పద్యవైద్యజీవనము అను లోలంబరాజీయము.	0	8
చికిత్సారత్నము	1	4
చికిత్సాసారము	2	8
మానవధర్మచంద్రిక	2	0
మాధవ నిదానము	2	8
మర్పత్తుపాకావళి	0	8
సుశ్రుత శారీరస్థానము	2	8
శార్ఙ్గధర సంహిత	3	0
వైద్యామృతము	1	4
సర్వౌషధి గుణకల్పము	2	8
వాజీకరణకల్పద్రుమము	1	8
కాలజ్ఞానము	0	4
ధన్వంతరి నిఘంటువు	2	8
గుణపాఠము తె. తా. సాదాప్రతి	2	8
,, మేలుప్రతి	3	0

	రూ.	అ.
నాడీచతుశ్శతమాల	0	4
నాడీజ్ఞానము	0	3
నాడీనిదానము	0	4
నాడీవిజ్ఞానము	0	4
పద్యనిఘంటువు	0	8
వైద్యశతశ్లోకి మేలుప్రతి	0	6
వ్యాసప్రోక్త వైద్యము	1	8
అగస్త్యప్రోక్త వైద్యము	1	8
వశిష్టప్రోక్త వైద్యము	1	8
గదనిగ్రహము సోఢలకృతం	2	8
కుమారతంత్రము రావణకృతము	0	6
భేషజకల్పము	0	6
చక్రదత్త	3	12
రాజమార్తాండము	0	10
అజీర్ణమంజరి	0	4
విషవైద్య చింతామణి	2	0
రసయోగ రత్నాకరం	0	12
బృహద్వైద్య రత్నాకరం	2	8
వృక్షాయుర్వేదము	0	4
టీకాచెట్ల వైద్యము	0	2
ధన్వంతరి విజయము	0	10
నేత్రదర్పణము	0	8
వ్రణచికిత్స	0	8
దంతశోధని	0	8
వైద్యప్రస్థారము	0	8
ఆరోగ్యదర్పణము	0	4
మలయాళమంత్రరాజీయము 3 భాగములు మంత్రతంత్రములుగలది	1	12
ధన్వంతరి వైద్యచికిత్సాసారము	0	12
వనమూలికాధర్మశాస్త్రమను సిద్ధమూలికారహస్యము మంత్రయంత్రము లుగలది	1	0

పినుగు - వెంకటకృష్ణారావుపంతులు,
2/40, పెద్దునాయుని వీధి, మద్రాసు.